

жорж бернанос

діялоги кармеліток

на горі

діалоги кармеліток

dialogues des carmélites

Cette édition ukrainienne
est dédiée
à la grande actrice contemporaine
JEANNE MOREAU
l'éditeur

„SUR LA MONTAGNE“, éditions ukrainiennes en étranger, présentent „Dialogues des Carmélites“ de Georges Bernanos en traduction ukrainienne de Zenon Tarnawsky.

Sur la couverture du livre Jeanne Moreau dans le rôle de Mère Marie (film créé par le père Raymond L. Bruckberger et Philippe Agostini).

Cette édition paraît avec l'aimable autorisation des Editions du Seuil, 27, rue Jacob, Paris VIe.

© 1949, by Edition du Seuil

Edition tirée à trois cents exemplaires
Imprimé en Allemagne Fédérale

Druck: „Logos“ GmbH, München 19, Bothmerstr. 14

жорж бернанос

ДІЯЛОГИ КАРМЕЛІТОК

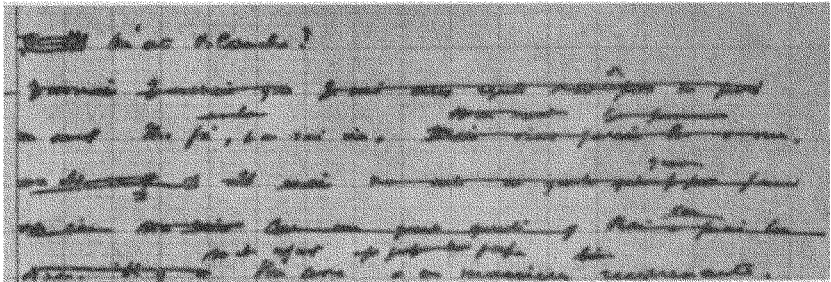
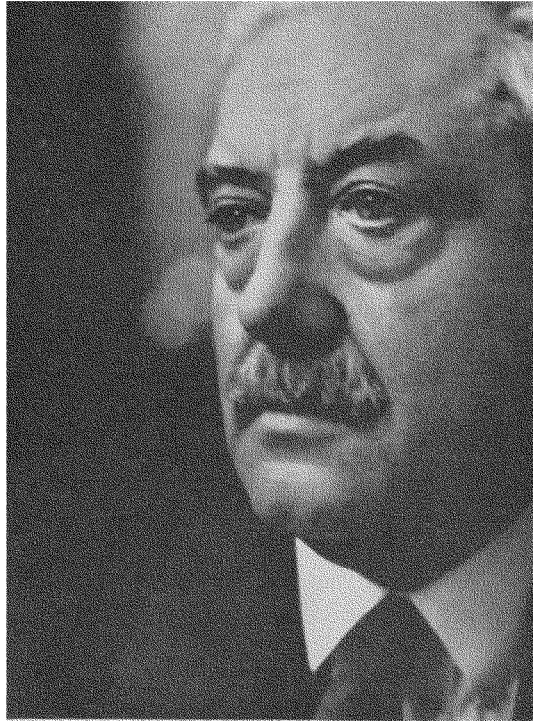
переклад:

зенон тарнавський

diasporiana.org.ua

серія «світовий театр»
мюнхен 1966

Autographe (premier esquisse des „Dialogues“), publié avec l'aimable permission des Editions du Seuil

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Жорж Бернанос, один з найбільших католицьких письменників сучасності, народився у Парижі 20. лютого 1888, помер 5. липня 1948. Світогляд його зформувався під впливом Леона Блюа, і проблема духовного оновлення на по-новому омислених християнських засадах, через активну поставу любови до ближнього проти зла, проти душевної байдужості стоїть як провідна ідея в головних його творах: «Сонце сатани» (1926), «Щоденник сільського священника» (1936), «Великі цвинтарниця під місяцем» (1938), «Проти роботів» (з'явилося 1949).

На створення «Діалогів Кармеліток» надхнуло його читання повісти Гертруди фон де Форт «Остання при ешафоті» (1931). В основі поеїсти лежать реальні факти. Письменниця знайшла їх у записках матері Марії Воплощення, яка була саме в Парижі у приватних справах, коли її духовних сестер, черниць ордену Кармеліток, заарештовано і страчено в Комп'єні 17. липня 1794. Мати Марія пережила всю велику революцію, часи Наполеона, наступну коротку революцію і померла щойно 1836.

Праця Бернаноса над матеріалом призначалась першою чергою для фільму. (Щоправда, кінотвір, під назвою «Помилуваний страх», сценарій для якого виготовляли друзі письменника домініканський патер о. Ремон Л. Брюкберже та італійський кінооператор Філіп Агостіні і в якому роллю Матері Марії відіграла видатна акторка Жанна Моро, був показаний у Парижі аж 1960.) Письменник працював гарячково останніми місяцями свого життя, у січні — березні 1948, невдовзі перед тим, як хвороба остаточно прикувала його до ліжка. Він багато креслив, скорочував, переробляв, і наслідком цієї роботи залишилися дві авторські версії, записані на лінованому папері шкільних зошитів. Третю, прикінцеву версію зафіксував його секретар.

Цю версію використав розпорядник Бернаносової літературної спадщини Альберт Беген, підготувавши її для публікації і сценічного виконання. У книжковій формі «Діалоги» з'явилися 1949. Театральна прем'єра відбулась у Цюріху 14. червня 1951. По тому слідували вистави в Мюнхені, Кельні, Берліні, Відні та інших німецьких і австрійських містах. Французька прем'єра мала місце 28. травня 1952 у Театрі Еберто, під керівництвом Марселя Тассенкура і за участю Катрін Селлер. Відтоді н'єсу грали в Італії, Іспанії, Швеції, Норвегії, Данії, Фінляндії, Бельгії, Голляндії. В Англії знайомство з твором розпочалось імпрозантним читанням, що його організував Французький інститут.

**ДІЯЛОГИ
КАРМЕЛІТОК**

1953—1956 тривала праця над музикою до однойменної опери. Автор її — композитор Франсіс Пулянк. Її виконано вперше італійською мовою в мілянській Скалі 26. січня 1957 під батутною Ніно Сандзоньйо, у режисурі Марґеріт Волмен і в оформленні Жоржа Вахевича. Оригінальну версію виставила паризька Опера 21. січня того самого року (диригент Пер Дерво, постановник Моріс Жакемон, оформлення Сюзанні Лялік, виконавиця партії другої Ігумені Режін Креспен). Оперу ставили також Кавент Гарден у Лондоні (січень 1958), театри Сан Франсіско, Кельну, Трієсту, Риму, Лісбони, Відня, телевізія в Нью-Йорку.

*

Маємо шану появити українському читачві перший його рідною мовою переклад драми Жоржа Бернаноса.

Він належить перу Зенона Тарнавського.

Переклад зберігся в літературній спадщині покійного серед тих, що їх уже видано, і тих, що ще чекають на публікацію. Зроблено його не з оригіналу, а з англійського перекладу Джерарда Гопкінса (французької мови покійний не знав).

Підготовка перекладу до видання не обмежувалася на самому порівнюванні його з французьким первотвором і відповідному достосуванні там, де це було треба. Йшлося про певного роду авторизацію, тобто — про приладнання мовної тканини до української сценічної вимови. Це проблема, яка виникає щоразу, коли приступають до перекладу театрального твору (особливо прозового) в котрійсь із західноєвропейських мов. У даному разі — французьке довге речення, побудоване за усталеною логікою, з нормальними для французького мовомислення складними підрядними реченнями, звучить з кону в оригіналі звично, природно, але, віддане в перекладі у своїй дослівності, воно притьмом стає вкрай штучне, дерев'яне. Треба було застосувати цілий арсенал технічних засобів, щоб довести речення перекладу до засвоєння його мовомисленням українським.

Додаткова труднощ полягала в тому, що праця Зенона Тарнавського залишилася радше у вигляді чернетки, особливо під кінець. Він раз у раз нотував, конспектував саме цю незасвоєну дослівність, то там, то там залишав місця нерозв'язаними, ставив у своєму рукописі знаки запитання тощо. Тим часом, при опрацюванні бажалося зберегти хоч якоюсь мірою дух стилю Зенона Тарнавського, знаний з його доведених до кінця і опублікованих творів.

Пролог, проказуваний Оповідачем, Тарнавський залишив без перекладу. Його доперекладено для цього видання.

«НА ГОРІ»

Діють:

МАРКІЗ ДЕ ЛЯ ФОРС

МАРКІЗА ДЕ ЛЯ ФОРС

ШЕВАЛЬЄ, їхній син

БЛЯНШ ДЕ ЛЯ ФОРС, їхня дочка (Сестра Христових Страстей)

МАДАМ ДЕ КРУАССІ, Ігуменя Кармеліток у Комп'єні

МАДАМ ЛІДУАН, нова Ігуменя (Мати Марія Святого Августина)

МАТИ МАРІЯ ВОПЛОЩЕННЯ, заступниця Ігумені

МАТИ ЖАННА ДИТЯТИ ІСУСА, найстарша віком черниця

МАТИ ЖЕРАЛЬДА, старша черниця

СЕСТРА КЛЕР, старша черниця

СЕСТРА АНТУАНА, старша черниця

СЕСТРА КАТРІН

СЕСТРА ФЕЛІСІТЕ

СЕСТРА ЖЕРТРУДА

СЕСТРА АЛІСА

СЕСТРА ВАЛЕНТИНА ХРЕСТА

СЕСТРА МАТИЛЬДА

СЕСТРА АННА

СЕСТРА МАРТА

СЕСТРА СЕН-ШАРЛЬ, дуже молода черниця

СЕСТРА КОНСТАНС СЕН-ДЕНІ, дуже молода черниця

КАПЕЛАН черниць-Кармеліток

ЖАВЕЛІНО, лікар

МАРКІЗ ДЕ ГІШ

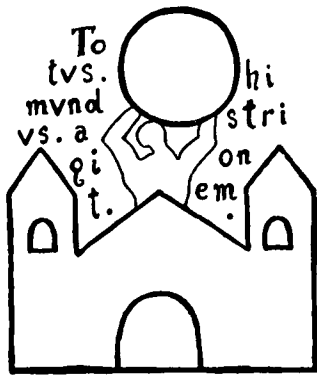
ГОНТРАН

ЕЛЬОЇЗА

РОЗА ДЮКОР, акторка

НОТАР Конвенту

ТЬЄРРІ, лакей

АНТУАН, кучер
ДЕЛЕГАТИ міської управи
КОМІСАРИ
ЦИВІЛЬНІ УРЯДОВЦІ
В'ЯЗНІ
СТОРОЖА
ЧОЛОВІКИ ТА ЖІНКИ З НАРОДУ
ОПОВІДАЧ

В одному розумінні я бажаю, щоб ви збагнули. Саме: страх це дитина Бога, що народилася в ніч Страсної П'ятниці. Він не гарний, коли на нього споглядати, — він далекий від краси. Часто з нього глузують, часто проклинають, і всі від нього відрікаються... Однак, щоб не було ніякої помилки: він сідає на смертному ложі кожного і стає на оборону людства.

ПРОЛОГ, проказуваний оповідачем

Датуються роком 1774. Сцена — площа Людовика XV у Парижі. Час — увечорі. Тут святкують цілий день на честь весілля дофіна з ерцгерцогинею Марією Антуанеттою. Карети шляхти пробивають собі дорогу крізь захоплений натовп, що його контролює і спрямовує поліція. В одній з карет маркіз де ля Форс і його дружина. Вона вагітна. Маркіз виходить з карети і подається до підвищень, установлених для привілейованих глядачів.

Починається фоерверкове ігрище, і майже одночасно вогонь схоплює скриньку з ракетами. Один по одному сліднують вибухи. Хоч серйозної небезпеки й нема, юрбу опановує паніка. Безладна колотнеча, люди шукають сховища. Дехто при тому падає, їх топчуть ногами. Вереск, ревіння. Молода маркіза у раптовому нападі страху затріскує дверцята карети. Візник батожить коней. Вони, вирвавшись з-під управління, несуться диким чвалом. Юрбу, і без того роздратовану, огортає істерична лють. Коней спиняють. Одне з віконць карети розсаджує камінь. Чути, як якийсь чоловік вигукує: «Вже недовго! Вас битимуть і топтатимуть, а ми будемо кататися в каретах!» Солдати з'являються саме в час, щоб уберегти маркізу від гвалтовних дій.

Кілька годин по тому лікар повідомляє маркіза, що йому народилася дочка, але що молода мати померла.

ПЕРША КАРТИНА

Замок де ля Форс

Квітень 1789

О П О В І Д А Ч

МАРКІЗ і його син, ШЕВАЛЬЄ. Цей останній, видимо, здивований, заставив батька, але не може вже стримати питання, яке його пече.

ШЕВАЛЬЄ Де Блянш?

МАРКІЗ Звідки, до чорта, я маю знати? Чому ти не питаєшся прислуги? Вдираєшся до моєї кімнати, мов турок, не стукаєш.

ШЕВАЛЬЄ Прошу вибачити.

МАРКІЗ Нехай. У твоєму віці буйність — ознака. Зате моему вікові пристойть природність і відданість звичкам. Відвідини твого дядька позбавили мене післяобіднього сну. Правду кажучи, я саме дрімав, коли ти увійшов... Навіщо тобі Блянш?

ШЕВАЛЬЄ Коли Роже де Дама полишив наш дім, він мусів двічі повертатися назад, щоб його не зловила юрба. Кажуть, що вони хочуть спалити опудало Ревейона на Гревській площі.

МАРКІЗ То нехай палять. Коли вино дешеве, весна вдаєря людям у голови. Цього можна було чекати. Але воно мине.

ШЕВАЛЬЄ Дозвольте мені ризикнути зухвалістю. Отже, ви не видаєтесь мені добрим пророком. Принаймні, коли мова про карету моєї сестри. Дама бачив, як юрба затримала її на перехресті Бюсі.

МАРКІЗ (він тримає відчинену табакерку, але тепер зачиняє її, не взявши табаки. ШЕВАЛЬЄ робить крок у напрямі до нього, але батько стримує його) Ти повинен мені вибачити. Карета... Юрба... Ця картина надто часто переслідує мене ночами... Останніми днями багато говориться про заворушення, навіть про революцію. Але коли хтось не бачив юрби, що збожеволіла від паніки, той не бачив нічого... Хай воно буде прокляте!.. Уся площа була залита бурхливою масою від краю і до краю... Капелюхи, палиці знімалися вгору. Їх неначе під-

дмухував подих безкрайого крику... Обличчя, викривлені страстю... Тисячі пар очей, вони зорили. Ті, хто були там, казали, що палиці й капелюхи лише ввижались мені... Але во ім'я усіх чортів у пеклі, я присягаюся, що бачив їх!

ШЕВАЛЬС Прощу мені вибачити... Я повинен був краще знати. Ще раз мій язик поніс мене світами...

МАРКІЗ бере щипту табаки й зачинає коробочку. Здається, що його думка помандрувала далеко.

МАРКІЗ Ех! Це моя стара голова, вона занадто скоро запалюється. А, крім того — що спільного між тим, що я вже давно тому бачив, та цим маленьким весняним заворушенням, бешкетуванням п'яниць на паризьких вулицях? Карета збудована міцно, і старі коні не полохаються нічим. Антуан служить у нас уже двадцять років. Двоє інших лакеїв — старі вояки з Наварського полку. Твоя сестра прибуде цілком безпечно.

ШЕВАЛЬС Я не тривожусь її безпекою. Я тривожусь її хворою уявою.

МАРКІЗ Правда. Блянш занадто перечулена. Та добре подружжя повинно привести все доладу. Лишімо розмову про те. Гарні дівчата мають право бути трошки нервовими. Більше терпачості! У тебе ще будуть небожата жваві, як сто чортенят.

ШЕВАЛЬС Прощу вас мене вислухати. Те, що загрожує небезпекою здоров'ю, ба й життю моєї сестри, — це не простий страх. А якщо воно і страх, то його втиснуто в неї гвалтовно, глибоко, немов мороз у серцевину дерева... Ох, батьку! Прощу мені повірити: в її природі є щось, що лежить поза розумінням для звичайних людей. Воно було б можливе за часів менш освічених, ніж наш...

МАРКІЗ І тобі не сором? Мелеш, як забобонний мужик. Почуття до сестри затемнюють тобі розсуд. Як на мене, Блянш дуже природна, ба — часами навіть бадьора.

ШЕВАЛЬС Ох, безсумнівно, безсумнівно! Часами буває, вона й мене підводить так, що я думаю: поганий вплив щез. Але оті зловісні знаки в її очах! Що може скрити голос, того не скриють очі. І, власне, її очі, не її голос, прозраджують страх усередині. Щодо страху багато я навчивсь на службі короля, — хоч я й новак. Та яка рація мені казати вам про те, що ви спізнали під час інших, важливіших воєн, — ще перед тим, як я народився?

МАРКІЗ робить рух, немов би хотів заперечити, проте мовчить. Тоді відповідає поволі, немов людина, яка перевіряє свої спогади.

МАРКІЗ Господь знає, що ми були знайомі з такими речами. В певних випадках наше знання виявилось корисним. Але воно дивно звучить у твоїх устах. Ми ніколи про те не говорили. Саме тут і лежить різниця між твоїм та моїм поколіннями. Як, до чорта, спало мені на думку судити твою сестру міркою капрала чи сержанта королівських пікардійців!.. Покинь звичку дискутувати про все, як то стало сьогодні за звичай. Роби це хібащо тоді, якщо втратиш силу взагалі розуміти щонебудь. За хвилину Блянш та її гувернантка будуть тут. Ти тоді будеш сміятися з свого схвилювання, — а вона забуде про своє.

ШЕВАЛЬЄ Ви справді гадаєте, що Блянш уже звільнилася від страху... Блянш і страх! Сполучення таких двох слів змушує мене тремтіти... Дівчина така шляхетна, така горда! Лихо увійшло в неї, як черв у плід... Ох, така мова звучить десь понуро, глибоко, особливо в моїх устах... Прошу вас пам'ятати тільки те, що вам допомогло б вирішити послати мою сестру до Міроменілю або Лімелю. Нехай подихає там весною, нехай п'є молоко наших корів.

МАРКІЗ І грається в пастушку, як то тепер у моді. На жаль, цим шляхом годі знайти для дівчини нареченого. Було б нерозумно з мого боку виїздити з міста в той час, коли я маю приємність спостерігати увагу твого приятеля до неї. Я не вдаватиму перед тобою, мовляв, молодий Дама, власне, те, що за давніх часів називали доброю партією. Але буду вельми радий, коли матиму його за зятя. На що краще можна сподіватися для неї? На мою думку, на мій смак, молоді люди нинішнього часу надто складні. З нього, принаймні — справжній француз. Піду навіть далі, скажу так: він француз, що має три сторіччя за собою. В нього лицарськість одного, шляхетність другого і веселощі часу, за якого ми живемо. Справді, він чарівний француз, славний хлєпчина, молодий чесний шляхтич, вихований під смак французького двору. Це й є те, що я думаю про Роже де Дама. І, чорт забирай, краще й ти думай так, як я!

ШЕВАЛЬЄ Він мій найліпший приятель. Що я ще можу сказати? Але не обманюйтесь. У своєму теперішньому настрої моя сестра ніколи не погодиться одружитися з людиною, що має славу ледаща. В його присутності вона боїтиметься, що буде змушена червоніти.

МАРКІЗ Дитячі небулиці!

ШЕВАЛЬЄ Не будьте занадто певні того. Я не знаю, чи Блянш, керована своєю дивною природою, вчинить щось, що в очах її, молодій шляхетній дами, заслуговуватиме на догану. Зате я певний, що вона такого не переживе.

Двері відчиняються. На порозі стає БЛЯНШ так несподівано, що не знати, чи вона не чула останніх слів. ШЕВАЛЬЄ не може стримати руху, але старий МАРКІЗ більш самоопанований. Він говорить досконало природним голосом.

МАРКІЗ Блянш, твій брат дуже нетерпеливився, щоб тебе побачити.

На обличчі в БЛЯНШ велике стурбування. Але вона опановує себе і силус говорити безтурботним тоном.

БЛЯНШ Мсьє шевальє занадто тремтить за свого зайчика.

ШЕВАЛЬЄ Не повторюй при кожній нагоді цього дотепу. Він має значення виключно для тебе і для мене.

БЛЯНШ Зайчики не звикли перебувати весь день здаля своїх нір. Але свою нору я мала з собою. Авжеж, одне скляне віконце, що було між юрбою та переляканою мною, здалось на хвилину, вір мені, трохи недостатньою охороною. У мене був, мабуть, дуже смішний вигляд.

МАРКІЗ дає синові знак, щоб він мовчав.

МАРКІЗ Тим часом досить. Поговоримо про твою пригоду за вечерею, коли ти спочинеш. Забудь краще те, що ти бачила. Запам'ятай: юрбу не можна судити з облич, з яких вона складається... Мешканці Парижу добродушні люди. Турботи тут звичайно закінчуються співами.

ШЕВАЛЬЄ Мсьє де Дама, який бачив тебе на перехресті, казав мені, що ти виглядала з вікна спокійно і опановано.

Вона зашарюється від присмкности. Щоб заховати своє збен-теження, говорить із зростаючим хвилюванням. У наслідку це створює атмосферу ніяковоости. МАРКІЗ і його син обмінюють-ся поглядами.

БЛЯНШ Мсьє де Дама бачив, поза сумнівом, те, що він хотів бачити... Чи справді в мене спокійний, опанований вигляд? Мені здається, що небезпека либонь щось неначе вода: спершу запирає віддих, але коли ти вже вскочив у неї по шию, то — нічого, відчуваєш навіть полегшу. Чим же ми, молоді жінки, можемо довести нашу мужність? Перед тим, як усвідомити свою вартість, треба бути певним своєї вартості... Чи ви мене зрозумієте, коли я скажу, що ось тепер, як я вийшла з своєї карети, мадам Жанен просто не йняла віри своїм очам? Навколо мене віяло легкістю... Важкий тягар, що так довго лежав на моєму серці...

(Підіймає руку до грудей, споглядає навкруги і затинається.)

Я... Я забула, що хотіла сказати. Прощу мені вибачити. Я слабка й дурненька.

(Поки її брат встигає щось сказати, вона веде далі. Веселощі у волосі звучать фальшиво, роблено.)

... Відправа, на якій я була у церкві сестер Візиток, тягнулася дуже довго, стомила мене. То, поза сумнівом, причина, чому я кажу нісенітниці. За вашим дозволом, татку, я послухаюся вашої поради і хвилину відпочину перед вечерею. Як скоро цього вечора зсутеніло...

МАРКІЗ Якби не була така рання пора, я сказав би, що заноситься на бурю. Коли ти говорила, небо зненацька затягнулося хмарами.

Вона робить рух у напрямі сходів, за нею ступає її брат.

ШЕВАЛЬЄ Коли ти вже йдеш до своєї кімнати, накажи притьмом запалити світло. І не сиди сама. Темрява гнобить тебе, я знаю. Коли ти була маленька, то казала: «Я вмираю щоранку і оживаю щоранку.»

БЛЯНШ Іншого ранку, крім одного-єдиного, ніколи не було, мсьє шевальє. Саме — ранку Воскресного дня. Але зате кожна ніч це ніч Блаженного конання.

Відхід: БЛЯНШ.

МАРКІЗ Її уява мандрує від однієї крайнощі до другої. Що, до чорта, означають ці останні слова?

ШЕВАЛЬЄ Я не знаю. Та яке це має значення? Її вигляд і голос б'ють мені просто в серце. Коні повинні вже бути у стайні. Піду, поспитаю старого Антуана.

Відхід: ШЕВАЛЬЄ. Скоро він вийшов, і двері за ним зачинилися, — чути пронизливий крик страху. МАРКІЗ хвилинку вагається, потім іде у напрямі сходів. Долинають кроки. МАРКІЗ, здається, впізнав когось у сутінку, бо кличе.

МАРКІЗ Тьєррі, це ти?

(Кроки ближче, і з'являється молодий лакей. Обличчя його дуже бліде.)

Що сталося, хлопче?

ТЬЄРРІ Я саме запалював свічки в канделябрах, коли панночка Блянш увійшла, і... Я гадаю, то була моя тінь на стіні. Я затагнув завіси.

О П О В І Д А Ч

Сцена змінюється на кімнату Блянш. Коли з'являється її батько, вона підходить до нього. Її голос, постава, вираз, усе вказує ознаки наважености й розпачливого зречення.

МАРКІЗ Коли я брався сходами вгору, замість покликати твою гувернантку, я чинив під впливом раптового імпульсу. Вибач мою нетактовність. Бачу, що нічого серйозного не склалося.

БЛЯНШ Ох, батьку! Ви найбільш виrozumілий, найчемніший з усіх батьків.

МАРКІЗ Пан Руссо каже, що ми повинні грати ролю приятелів супроти власних дітей. Щоправда, сам він не робив цього супроти своїх дітей. Боюся, — коли вже казати все, — приятельство одного дня доведе нас до жалування, що ми були вибачливі і евічливі. Правду казати, приятельство тільки нам приносить користь. Бути приятелем менш тяжко, ніж бути батьком... Та не говорімо більш про цей маленький випадок.

БЛЯНШ Немає такого маленького випадку, батьку, щоб він не носив на собі знаку Божої волі. У кожному випадку вона виявляється, як велич небес виявляється у краплині води. То був Бог, що привів вас до моєї кімнати. Ви мали почути те, що серце моє раз у раз не наважувалося сказати вам. Я вирішила, за вашою згодою, вступити до монастиря Кармеліток.

МАРКІЗ Кармеліток!

БЛЯНШ Я думаю, що моє признання менше вразило вас, ніж ви бажаєте це показати.

МАРКІЗ На жаль! Щодо молодої, чеснотливої дівчини, такої, як моя дочка, треба завжди побоюватися впливу надмірної побожності. То правда, що певні обставини, пов'язані з твоїм народженням, виплекали в мене особливо чуле ставлення до тебе. І воно таки вельми далеке від моїх бажань обмежувати твої бажання. Поговоримо про це ще раз, коли у нас буде більше спокою. Та запам'ятай одне: це не від твоєї сміливості, я певен, а від твоєї сили, твого здоров'я ти припускаєш...

БЛЯНШ Моя сміливість...

МАРКІЗ Дівчина, менш горда, не дозволила б себе турбувати криком.

БЛЯНШ Моя сміливість...

(Вона приймає раптове рішення так, немов би, переконуючи батька, вона сподівається крок за кроком переконати саму себе.)

Ох! Я справді вірю, що в мені багато речей, за які вам не треба соромитись. Чому б Бог, створивши мене такою, як я є, бажав мене тільки принизити й упокорити? Слабкість моєї природи то не приниження, що його він на мене наклав, а знак його волі, щоб я стала його слугою. Далека того, щоб соромитись, я повинна радіти з свого призначення. Щоправда, я знаю, як воно мало значить, навіть у вашій присутності — покликати на доказ кров, що тече в моїх жилах, і славу нашого роду. Це не важливо! Завдяки якому надзвичайному випадкові повинна була я народитися такою маловартісною супроти чесних, славетних своєю хоробрістю чоловіків? Та є багато родів хоробрости. Саме про те я й думаю тепер. Один рід — непорушно стати обличчям проти мушкетів ворога. А інший рід — пожертвувати всіма вигодами високого стану і жити як один з громади, слухняно до старших — отих, що з-за народження та освіти так мало значать в очах шляхетного суспільства.

Вона вриває з жалісно-заклопотаним виглядом. Старий МАРКІЗ слухав її мовчки, з похиленою головою. Нарешті він говорить, із зусиллям, проте тоном людини, яка, говоривши, виконує свій обов'язок.

МАРКІЗ Моя доню, у твоєму рішенні більше гордості, ніж ти гадаєш. Мене ніколи не вважали за людину, надто побожну. Але я завжди вірив, що чинити чесно супроти Бога править за обов'язок людей такого стану, як ми. Ніхто не відходить із світу під впливом першого імпульсу образи, мов той молодий воїн — той, який дає себе вбити у першій меткій сутичці з страху, щоб не подумали, мовляв, він боягуз і через те позбавляє короля й батьківщину своїх послуг.

Вона хитається під ударом батькових слів, але не слабне.

БЛЯНШ Я не погорджую світом. Навряд, чи воно правда, що я боюсь його. Але це стихія, в якій я не можу жити. Його галасливість, хвилювання для мене фізично непереносні. Найкраще товариство відштовхує мене. Рухливість вулиць призводить мої почуття до тремту, паморочить мені голову. Коли я вночі пробуджуюсь, я мимоволі прислухаюсь крізь завіси над ліжком до муркотіння цього великого, невтомного міста. Воно завмирає тільки тоді, коли народжується світанок. Чи ви ж ганитимете молодого офіцера, який не може знести морського колювання, за те, що він покидає всяку думку служити на королівському кораблі?

МАРКІЗ Моя дорога дитино, це тільки справа твого сумління — виключно тільки його: вирішити, чи ти спроможна мати силу, щоб знести весь тягар.

БЛЯНШ Ох, батьку, милосердя ради, лишім обмінюватися словами! Зоставте мені надію, що існує якийсь засіб на оту слабкість, яка робить моє життя жалюгідним. Монсьє де Дама мусів бути сліпий у всьому, що до мене стосується, коли гадав, мовляв, я мала спокійний і опанований вигляд. Боженьку милий! Я ледве всиділа на подушках. Я вся скрижанила, включно до серця. Я й досі крижана — ось торкніться моєї руки й перевірте... Ох, батьку, батьку мій! Якби я не сподівалася, що Небо вготувало мені інакше призначення, я повинна була б упасти мертвою вам до ніг. Ви ймовірно слухні, коли кажете, що тягар ще не наліг докраю. Не буду турбувати Бога. Для нього я жертвую всім, покидаю все, зрекаюсь усього, — щоб він тільки повернув мені мою честь.

ДРУГА КАРТИНА

Монастир сестер Кармеліток у Комп'єні

О П О В І Д А Ч

Минуло кілька тижнів. Кімната для розмов у монастирі Кармеліток у Комп'єні. ІГУМЕНЯ і БЛЯНШ бесідують, розділені решіткою, на яку покладено серпанок. МАДАМ ДЕ КРУАССІ, ІГУМЕНЯ, літня жінка і, очевидно, хвора. Досить незграбно силується вона присунути своє крісло ближче до решітки. Нарешті це їй щастить, і вона говорить з переривчастим віддихом. Усміхається.

ІГУМЕНЯ Ти не повинна думати, мовляв, цей фотель править за привілей моєї служби або становища, немов табурет герцогині. Куди там! Це тільки завдяки піклуванню моїх дорогих діток. Для них мое здоров'я — предмет такої дбайливості, що я й справді краще почуваю себе у цьому кріслі. Важко повертатися до старих, забутих звичок. Я бачу тепер ясно: те, що мусіло б для мене бути вигодою, править тільки за принизливу доконечність.

БЛЯНШ А все таки, воно либонь радісно — відчувати, як далеко людина зайшла у самозреченні, що й не потребує споглядати назад.

ІГУМЕНЯ Звичай, моя бідна дитино, може з часом принести зречення всього. Але яке значення має для черниці повне зречення, якщо вона не може зректися себе самої — тобто: свого зречення?

(Мовчанка.)

Я не помиляюсь, думавши, що суворість наших правил тебе не лякає?

БЛЯНШ Вони мене приваблюють.

ІГУМЕНЯ Авжеж, авжеж, звичайно. У тебе щедра натура.

(Знову мовчанка.)

Та нам'ятай завжди: те, що видається тільки легким зобов'язанням, раз у раз перетворюється на найтяжчу повинність. Людина може брати гори, — і все таки посковзнутися на камені.

БЛЯНШ *(жваво)* Ох, мати, є щось більше, чого треба страхатися, ніж такі маленькі жертви...

Вона зриває, збентежена.

ІГУМЕНЯ Дійсно є? Чи можу я запитати про істоту цієї великої причини для страху?

БЛЯНШ *(дедалі менш і менш упевнена)* Преподобна мати, я не знаю... Мені важко знайти відповідь на таке раптове запитання... Але, з вашого дозволу, я думатиму про цю справу. Дам вам одвіт іншим разом.

ІГУМЕНЯ Не квапся... А можеш ти мені дати одвіт на одне запитання, — і то зараз, — коли я спитаю тебе, як ти гадаєш: що править за найперший обов'язок Кармеліток?

БЛЯНШ Подолати спонуки природи.

ІГУМЕНЯ Сказано гаразд. Подолати, але не силою. Важлива різниця. Коли ми намагаємося гвалтувати природу, то нам вдається тільки стати неприродними. Те, що Бог вимагає від нас, — це не відтворення своїх роль день у день, а служіння йому. Слугиня Божа завжди там, де вона повинна бути. А тим часом вона ніколи не звертає на себе уваги.

БЛЯНШ Я нічого більш не бажаю, як тільки бути непринятною.

ІГУМЕНЯ *(всміхаючися, з легкою іронією)* Це, очевидно, можна досягти по довгому часі. Але навіть щире бажання не багато допомагає справі. Ти шляхетно народжена, моя доню. Ми не бажаємо, щоб ти це забула. Зрікаючися користей з того, ти зовсім не втікаєш від обов'язків, накладених на тебе народженням. І тут ти їх відчуватимеш тяжче, ніж будь-де.

(БЛЯНШ робить рух.)

Ти, я знаю, палаєш бажанням посісти найнижче місце... Та того, моя дитино, ти повинна стерегтися... Завжди існує небезпека у бажанні зійти наниз. Ти можеш переступити міру. У покорі, як і в усьому іншому, надмір приносить гордощі. А такого роду гордощі більш витончені, більш небезпечні, ніж світські. Ці останні раз у раз ніщо інше, як саме лише пустомельство...

(Мовчанка.)

Що привело тебе до Кармелю?

БЛЯНШ Чи бажають ваша преподобність, щоб я говорила одверто?

ІГУМЕНЯ Авжеж.

БЛЯНШ Отож: приваба героїчного життя.

ІГУМЕНЯ Приваба героїчного життя. Або, радше, приваба способу життя, яке, як тобі здається, — але це помилка, — вчинить героїзм легким. Чи, ще інакшими словами: спосіб життя, який наблизить героїзм на віддаль досягальности?..

БЛЯНШ Прошу вибачити, преподобна мати, коли я скажу, що такий підхід до справи ніколи мені не спадав на думку.

ІГУМЕНЯ Найнебезпечніші ті наші ідеї, що їх ми звемо ілюзіями.

БЛЯНШ Можливо, що в мене й ілюзії. Ні про що я так не прошу, як про те, щоб мене від них звільнили.

ІГУМЕНЯ Бути від них звільненим...

(Вона розтягає три останні слова.)

Єдино ти сама, моя доню, мусиш бути за те відповідальна. Ми тут аж надто заклопотані власними ілюзіями. Перестань уявляти собі, мовляв, перший обов'язок нашого стану — допомагати одна одній, аби краще подобатися нашому Творцеві. Мов ота молода жінка, яка перед балом міняє свою пудру й красила. Наше завдання — молитись. Так, як завдання лампи — давати світло. Нікому й на думку не спаде світити лампу тільки для того, щоб забезпечити ілюмінацію для інших. «Кожен для себе» — правило світу. Щоправда, наше правило деякою мірою схоже: «Кожна для Бога.» Бідна моя дівчино! Ти мріяла про цей монастир, мов налякана дитина, яка, коли няня покладе її в ліжко, мріє в темряві кімнати про салон, де все ясне й тепле. Ти нічого не знаєш про самоту, в якій черниця повинна жити і вмирати. Справжніх є лише декілька. Багато, багато більше таких, які бовтаються посередині і досягають обмаль. Тут, так само, як і скрізь, зло є злом. Вершки, коли вони псуються, хоч вони й походять з невинного молока, — не менш огидні, ніж загниваюче м'ясо... Ох, моя дитино, не згідно з духом нашого ордену відчувати зворушення, та я стара, до того ж і хвора, а тепер зовсім близька свого кінця, тож хай мені прощено

буде, що я відчуваю симпатію до тебе... Великі випробування лежать, чекаючи на тебе, моя доню.

БЛЯНИШ Не має значення, скільки Бог сподобить мене їх переносити...

Мовчанка.

ІГУМЕНЯ Те, що Бог бажає в тобі випробувати, то не сила твоя, а твоя слабкість...

(Мовчанка.)

Скандали цього світу мають у собі добре те, що вони збунтовують такі натури, як ти. Ті скандали, що ти їх знайдеш тут, стануть тобі за причину глибокого розчарування. Коли я беру все те до уваги, моя доню, то стан отих черниць, які бовтаються, видається мені гіршим, ніж стан розбійників. Розбійника можна повернути. Для нього це буде другим народженням. Але заблукана черниця не має другого народження, якого вона може очікувати. Вона була народжена, швидко впала, і якщо не станеться чуда, то вона ніколи не стане нічим іншим, як тільки занепаляю невдахою.

БЛЯНИШ Ох, мати, я не бажаю тут бачити нічого, крім доброго...

ІГУМЕНЯ Той, хто навмисне заплющує очі на природу свого сусіда під претекстом милосердя, часто-густо чинить тільки те, що розбиває дзеркало, щоб у ньому не бачити себе самого. Така бо нестійкість людської природи. Перше, ніж у собі, ми відкривасмо в інших ознаки власної небезпечної недуги. Стежися, щоб почуття дурної чемности не запанувало над тобою. Бо у наслідку воно тільки зм'якшить твоє серце і поверне думку.

(Мовчанка.)

Моя доню, багато добрих людей питається, якій меті ми служимо. Їм зовсім добре це можна простити. Ми гадаємо, що нашою суворістю ми даємо доказ, мовляв, багато речей можна здійснити без багатьох засобів, які видаються для них неунікненними. Але коли ми хочемо, щоб наш приклад був діяльний, то насамперед ми самі повинні бути переконані, що речі ці для

нас так само доконечні, як вони є для них... Ні, моя доню, ми не зацікавлені в умиртвлюванні плоті. Ми й не являємо собою скарбницю чеснот. Монастирі це дома молитви, і молитва — єдине виправдання нашого існування. Ті, хто не вірять у молитву можуть нас вважати обманцями і паразитами. Коли б ми це сказали відкрито отим малопобожним, нас, може, краще розуміли б. Але чи вони не присилені визнати віру в те, що Бог це факт універсальний? Хіба не парадокс, що людство — як цілість — може вірити в Бога, а все таки рідко й погано молиться? Вони не сподіюють нічого іншого, як тільки те, що визнають його, що бояться його. Якщо віра в Бога універсальна, то чи молитва не повинна бути універсальна? Бог побажав, щоб так було, не чинивши того коштом нашої волі, що так само потрібна для життя, як пиття і їжа. Він лише дозволив декому молитися в заступстві інших. Таким робом, кожна молитва, навіть якщо вона молитва маленького пастушка, який доглядає свою отару, — це молитва за цілий світ.

*(Коротка мовчанка.)

Те, що маленький пастушок робить час до часу за відрухом свого серця, — то наш обов'язок день і ніч. Не тому, що ми з якоїсь причини припускаємо, мовляв, наші молитви краді. Ні, навпаки. Ця простота духу, це радісне підданство Божій величі — у ній воно являє собою надхнення хвилини, дійсний акт ласки. Повінню геніяльного прозріння мусимо ми віддати наше життя, щоб його отримати або наново віднайти. То один з дарів дитинства, який рідко або й ніколи не перетриває дитячих літ... Раз лишивши їх поза собою, ми мусимо дуже довго терпіти, поки увійдемо в них знову. Так, немов би кінчалася довга ніч, і ми наново відкривали б світанок. Чи я ж знову стала дитиною?

(БЛЯНШ плаче.)

Ти плачеш?

БЛЯНШ Від радості, не від болю... Ваші слова суворі. Але я відчуваю, що коли б вони були ще суворіші, вони не перепонили б спонуки, яка привела мене до вас.

ГУМЕНЯ Спонука повинна бути направлена, а не зламана. Вір мені: погана причина — вступати до нашого монастиря, ки-

давшись у нього коміть головою. Так, наче бідний ледар, що його переслідують грабіжники.

БЛЯНШ Я не маю інакшого пристановища.

ІГУМЕНЯ Наш орден — не притулок. Ми стережемо орден, а не орден стереже нас.

(Довга мовчанка.)

Скажи мені: може, ти випадково вибрала собі ім'я, під яким бажаєш стати відомою в монастирі? Тобто, сказати б — коли тебе приймуть у послушництво? Та, гадаю, ти про те ще не міркувала.

БЛЯНШ Навпаки, мати. Я вибрала ім'я. Я бажала б, щоб мене звали: сестра Блянш Христових Страстей.

ІГУМЕНЯ подає слабкий знак, рухається. Вона, здається, хвилину вагається, її уста ніби ворухаються. Тоді, раптом, обличчя її виявляє опанування людини, яка прийняла рішення.

ІГУМЕНЯ Іди в мирі, моя доню.

О П О В І Д А Ч

Кілька днів по тому. Ми бачимо БЛЯНШ, як вона з СВЯЩЕ-НИКОМ мовчки чекає перед олтарем у монастирській каплиці. Коли ворота відчиняються, видно всіх черниць у зборі. На них чорні серпанки, що сягають їм до пояса. Серпанки піднесені, коли ворота зачинені. ІГУМЕНЯ і МАТИ МАРІЯ ВОПЛОЩЕННЯ, її заступниця, беруть за руку кожну з нововступаючих. За ними йде весь збір. Співаючи, вони провадять їх до невеличкої статуї, що появляє Царя Слави, Дитятко Ісуса в мантії, з короною і берлом. — Потім сцена перетворюється на коридор на першому поверсі монастиря. Двері двох келій виходять сюди. Слабке світло. Чути дзвоник. ІГУМЕНЯ штовхає напіввідчинені двері Блянш.

ІГУМЕНЯ Таке правило, моя дитино. Твої двері повинні бути зачинені.

БЛЯНШ Я... Я думала...

(В її голосі трошки лукавства.)

Я не могла нічого бачити, мати.

ІГУМЕНЯ Що треба бачити, щоб спати?

БЛЯНШ Я... Я не сплю...

ІГУМЕНЯ Монастирські ночі короткі. Добра черниця, як і добрий вояк, повинна бути здатна спати кожного часу. Коли хтось молодий і здоровий, як от ти, то він із часом при звичається.

БЛЯНШ Прошу мені вибачити, мати.

ІГУМЕНЯ Цей уламок дитинства буде забутий.

ІГУМЕНЯ відходить, зачиняючи за собою двері. БЛЯНШ блукає навпомацки у темряві хвилину-дві, а тоді — широко відчиняє двері. ІГУМЕНЯ повертається, бачить відчинені двері, вагається — і відходить, не зачинивши дверей.

О П О В І Д А Ч

Сцена перемінюється на кімнату хворих. МАТИ МАРІЯ ВОПЛОЩЕННЯ і ЛІКАР стоять по двох боках ліжка Ігумені.

ЛІКАР Дуже боюся, що нема більш нічого, що ми могли б зробити... Ви ставите до себе надто багато вимог. Та пам'ятайте, що я — не Бог.

ІГУМЕНЯ дивиться на нього, потім відводить очі. Вона говорить тоном дорікання, сливе як розбещена дитина. Очевидячки, вона перелякана, тож намагається, хоч і без успіху, приховати цей факт.

ІГУМЕНЯ Ви справді так гадаєте? Ви певні того?... Я мушу подумати... Учора я споживала свою юшку не то, що неохоче, а, радше, з приємністю. Хіба не так, мати Маріє Вощення?

МАТИ МАРІЯ Воно так, як ви кажете, ваша преподобності...

ІГУМЕНЯ Щоб бути з вами щирою: я почуваю себе значно краще, ніж тоді, після останньої кризи. Перші удари мають завжди поганий вплив на мене. Така притаманність мого темпераменту. Ваш попередник, покійний і невіджалуваний мсьє Ляннелсонг, знав про те добре. Коли ця буря одного разу вщухне, я відчуватиму видиму полегшу.

ЛІКАР Я мав на увазі тільки те, щоб припинити вживати ліки і передоставити все самому організмові. Не слід турбувати його властивостей... *Quieta non movere.*

МАТИ МАРІЯ Хай вас Бог збереже для нас, мати.

ІГУМЕНЯ *споглядає на підлогу. На її обличчі суворий вираз. Нарешті, вона промовляє, немов би сама до себе.*

ІГУМЕНЯ В його руки я віддаю себе — щоб одужати або померти, на його волю.

Відхід: ЛІКАР і МАТИ МАРІЯ.

О П О В І Д А Ч

Ми бачимо далі МАТИ МАРІЮ та ЛІКАРЯ поза шпитальною кімнатою.

ЛІКАР Я докоряю собі за те, що думав уголос у присутності преподобної ігумені...

МАТИ МАРІЯ Не треба. Якби ви мали більше досвіду в таких домах, як цей, ви знали б, що тільки два роди черниць приходять до кінця мирно: дуже святі і дуже пересічні.

ЛІКАР Але я думав, що віра...

МАТИ МАРІЯ То не віра, що приносить заспокоєння. То любов. Коли суджений підходить ближче, щоб принести нас у жертву, як Авраам приніс у жертву Ісаака, людина повинна бути або досконала, або дуже дурна, щоб не відчувати хвилювання.

ЛІКАР Прошу вибачити... Я гадав, що у домі миру...

МАТИ МАРІЯ Наш дім, пане, не — дім миру. Тут дім молитви. Віддані Богові не поєднуються для того, щоб користуватися з миру. Вони роблять це, щоб заслугувати мир для інших... Ніхто не має на те часу, щоб користуватися з того, що він дає.

О П О В І Д А Ч

Ми знову бачимо БЛЯНШ і дуже молоду сестру КОНСТАНС СЕН-ДЕНІ біля внутрішньої хвіртки монастиря, поблизу стіни.

Вони приймають харчові продукти, що їх передає їм СЕСТРА ДВІРНИЦЯ.

КОНСТАНС Ух! Знов ненависний горох!

БЛЯНШ Кажуть, спекулянти накопичують муку. У Парижі, мовляв, незабаром не буде хліба...

КОНСТАНС Гляньте! Велика пласка праска, що ми про неї просили... Дивіться, як гарно дороблена ручка... Не почувемо вже більше сестру Жанну Божественної Дитини. Як ото вона, дмухавши на пальці, приговорювала: «І еку то роботу, питаює вас, людена може віконати таким дзалізком!» Людена! Мушу прикусити язика, щоб не вибухнути сміхом. Але я люблю це слухати. «Людена» мені нагадує село, наших добрих селюків у Тіллі... Ох, сестро Блянш, шість тижнів перед тим, як я вступила до монастиря, такий же гарний празник мали ми, коли мій брат женився! Усі селяни були там. А двадцяттеро дівчат вручили йому букет. Були барабани, і скрипки грали. Були й залпи з мушкетів. Було врочиста служба Божа, обід у замку, цілісінкий день танці. Я протанцювала п'ять контрдансів, а не змоглася, вірте мені. Ці бідні люди дуже мене любили. Я була весела, могла скакати, жартувати так само добре, як і кожен з них...

БЛЯНШ Чи вам не сором таке говорити, коли наша сердешна преподобна мати...

КОНСТАНС Ох, сестро! Якби воно могло врятувати нашу матір, я радо віддала б моє вбоге, маленьке, незначне життя. Я справді б віддала його... Та, поминаючи все інше: хіба то не крайня пора вмирати, коли комусь уже п'ятдесят і дев'ять?

БЛЯНШ Ви ніколи не боялися вмирати?

КОНСТАНС Не знаю... Мабуть, що так... Але колись давно тому... Коли я ще не відала, що значить умирати.

БЛЯНШ А потім?

КОНСТАНС Бачите, сестро Блянш, я несподівано відкрила, яке радісне було життя... І от, сказала я собі, смерть повинна либонь бути так само дуже радісна...

БЛЯНШ А тепер?

КОНСТАНС Ой, тепер я вже й не знаю, що про ту смерть думати. Життя все-одно здається дуже радісним. Я стараюся зробити найкраще все те, що мені кажуть. Та й те, зрештою, що мені наказують, теж радісне... Чи воно ж не страшно, що я думаю: мовляв, служба Богові так само весела? Хтось може

витлумачувати чиюсь веселість дуже серйозно, знаєте... Діти — живий доказ того... Так, як і людина може робити нудні речі з добрим гумором...

БЛЯНШ (*суворим голосом*) А ви не боїтеся, що Бог може втомитися від надміру доброго гумору? І що день прийти може, коли він скаже до вас так, як сказав до святої Анджелі з Фоліньйо: «Те, що я люблю тебе, не править за причину для сміху...»?

КОНСТАНС *споглядає на неї збентежено. Її дитяче обличчя викривлене болем. Нарешті, вона каже.*

КОНСТАНС Пробачте мені, сестро Блянш. Я не можу втриматися від думки, що ви мене хотіли вразити...

Мовчанка.

БЛЯНШ Маєте слухність. Я саме так і думала... Бачите, я заздрю вам.

КОНСТАНС Ви? Заздрите мені? Найнадзвичайніша річ, яку я будь-коли чула!.. Заздрите мені, коли я заслуговую, щоб мене побили за таку легковажну мову про смерть преподабної матері... Смерть матері ігумені — вельми поважна справа. Я не звикла бачити смерті поважних людей. Мій дядько герцог де Льорж помер, коли йому було вісімдесят. Але з того не була поважна смерть. То була радше приемна церемонія. Два мої старші брати загинули на війні. Один мій кузен, де Льюйн — під час полювання на оленів у наших лісах під Дамп'єром. Другий кузен, Жокор, що його звали Місячний Промінь, утопився у Місісіпі за часів Американської революції... Усі вони померли, якщо можна так сказати — граючись. Воно завжди більш-менш так з людьми із шляхти. Не з огляду на наші титули чи моєм побиті пергаменти втримуємо ми нашу позицію у світі. Ми її втримуємо тому, що смерть наших чоловіків править лише за рід гри... Ой, сестро Блянш, я тількищо говорила так бездумно — будьте ж люб'язні до мене, допоможіть мені направити помилку! Станьмо навколішки, пожертвуймо обидва наші маленькі бідолашні життя за життя її преподабности.

БЛЯНШ Дітвацтво.

КОНСТАНС О, ні, сестро Блянш, то не дітвацтво. Я справді вірю, що в цьому душевне надхнення.

БЛЯНШ Ви глузуєте з мене.

КОНСТАНС Ідея прийшла мені зовсім несподівано. Я не думаю, що в тому щось погане. Я завжди бажала померти молодю. Дуже бо сумна справа — віддавати милому Богові життя, до якого вже ніхто не прив'язує ваги. Чи, як і прив'язує, то тільки наслідком звички — звички брутальної і варварської.

БЛЯНШ Яке мені діло до всіх тих нісенітниць?

КОНСТАНС Ох, авжеж... авжеж... Бачите, коли вперше зустрілася з вами, я вже знала, що моя молитва знайшла відгомін.

БЛЯНШ (різко) Яка молитва?

КОНСТАНС Тепер ви мене збентежили, сестро Блянш. Дивитесь на мене так дивно.

БЛЯНШ (підходить до неї) Покладіть цю смішну праску і відповідайте на моє питання.

ЖОНСТАНС робить слухняно те, що їй наказали: кладе праску на стіл. Обличчя їй сповнене божою, але, не зважаючи на те, воно зберігає вигляд майже дитячої серйозності.

КОНСТАНС Отож, в одну хвилину я зрозуміла, що Бог учинить мені ласку і не дозволить постарітися. Ви і я померемо разом, того самого дня, хоч я й не знаю, коли і як... Це, як то кажуть, було передчуття. Більш нічого... І тільки тепер, коли я побачила вас у такому гніві, воно спонукало мене надати цьому певної ваги...

БЛЯНШ Шалена, безумна ідея! Чи вам не сором гадати, мовляв, ваше життя може викупити інше?... У вас просто сатанинські гордощі... Ви... ви... Я забороняю вам...

Вона вриває. Вигляд мучущої несподіванки поволі зникає з обличчя КОНСТАНС. Вона немов би почала розуміти щось, хоч і не повністю ще знає, що саме... Вона не шулиться під несамовитим поглядом, та все ж по кількох хвилинах одвертається вбік. Сумним і лагідним голосом, що в ньому звучить зворушлива нотка, вона говорить.

КОНСТАНС Мій намір був далекий того, щоб вас образити.

О П О В І Д А Ч

Шпитальна кімната. Видно МАТИ МАРІЮ, яка сидить біля ліжка Ігумені. Протягом усієї сцени можна спостерігати контраст між вистаттю та поведінкою вмираючої жінки, з одного боку, і страждальним виразом її обличчя, з другого.

МАТИ МАРІЯ Останніми кількома днями вона виконує обов'язки нашої ризничої. Вона буде тут за дві хвилини.

ІГУМЕНЯ Будьте так добрі, піднесіть ось подушку... Як ви думаєте, чи дозволить мені мсьє Жавеліно сидіти у кріслі? Мені прикро, що мої дівчата бачать мене простягнуту на всю довжину. Наче потопельниця, яку витягли з води. Але думка моя сильна і ясна. Це не те, що я хочу когось обманути, але коли ось так зле бракує сміливості, то людина повинна принаймні бути здатна заспокоїти свій вигляд. Бо інакше зменшиться уважливість тих, що з милосердя судять нас із нашої зовнішності.

МАТИ МАРІЯ Після того, мати, що ви сказали, я нагадала: ваші страждання минулої ночі були легші.

ІГУМЕНЯ Це було радше втихомирення духу, — хоч і за те Богові дяка. Я вже не бачила себе у хвилину смерті. Бачити себе вмираючою — побожні люди вважають це лише за мовну фразу. Але я, мати, так бачу себе при смерті. Ніщо не спроможне відвернути моїх очей від того. Не думайте, що я не зворушена вашим піклуванням за мене. Якби я тільки могла, я б віддячилась бодай якоюсь мірою. Але воно не має глузду — давати мені будь-яку допомогу. Ви для мене більш ніщо, як тільки тіні, — хай трошки і реальніші, ніж картини спогадів з мого минулого. Я самотня, мати, повнотою самотня, без жодної втіхи. Мій мозок цілковито спроможен формувати заспокійливі думки. Проте й вони — самі лише фантоми. Вони здатні дати не більше спокою, ніж тінь печені на стіні могла б утишити голод.

(Мовчанка.)

Скажіть мені щиро.. Якби не ці клятві ноги мої, безсилі, нечулі, навряд чи я думала б, що я у небезпеці... Як думає мсьє Жавеліно, скільки днів я ще житиму?

МАТИ МАРІЯ стає назколмики коло ліжка, лагідно кладе свій хрест на уста вмираючої жінки.

МАТИ МАРІЯ Він казав мені, що ніколи ще не бачив такої сильної вдачі. Він боїться, що ви вмиратимете повільно і важко. Але Господь...

ІГУМЕНЯ Господь зробив тінь із себе самого... Тридцять років з мене була віддана черниця. Дванадцять років була я ігумена цього монастиря. Всяку годину свого життя роздумувала я про смерть. А тепер оті роздуми безсилі мені допомогти.

(Довга мовчанка.)

Здається, Блянш де ля Форс запізнюється.

(Мовчанка.)

Після нашої розмови вчора — вона ще далі наполягає на виборі свого імени?

МАТИ МАРІЯ Так. Вона бажає, коли ви не вирішите інакше, бути знана як Блянш Христових Страстей. У мене враження, що її вибір імени має на вас дивний вплив.

ІГУМЕНЯ Тому, що воно давно колись було моїм ім'ям. Нам за ігумену в той час була мадам Арну. Їй було вісімдесят. Вона сказала мені: «Будь повнотою певна своєї потуги. Бо хто вступає раз до Гетсиманського саду, ніколи вже не зможе його покинути. Чи відчуваєш ти в собі сміливість лишитися до кінця, ув'язнена у Благословенному стражданні?»

(Довга мовчанка.)

То я прийняла до цього дому сестру Блянш Христових Страстей. І ця справа дуже близько мене стосується. Моє бажання — бачити все добрим, на правду впорядкованим, — перед тим як я відповідальність мою передам іншим.

(Мовчанка.)

З усіх моїх дівчат ні одна мене так не турбує. Я вирішила передати її вашому піклуванню. Та я й вирішила, після довгого роздуму, що — з волі Божої — то повинен бути мій останній акт як ігумені.

(Коротка мовчанка.)

Мати Маріє . . .

МАТИ МАРІЯ Слухаю, преподобна мати?

ІГУМЕНЯ Во ім'я обов'язку слухняности я віддаю Блянш де ля Форс вам. Перед Богом ви будете мені відповідати за неї.

МАТИ МАРІЯ Слухаю, мати.

ІГУМЕНЯ Вам треба буде багато рішучости у судженнях та вдачі. Це достеменно те, чого їй бракує і чого ви маєте надміру.

(Мовчанка.)

Пильнуйте ще ось за чим: не конче треба переборювати певні спонуки природи, щоб виконати наше завдання.

(МАТИ МАРІЯ робить рух.)

О, я знаю, що кажу. Молода жінка, як от Блянш де ля Форс, нам певною мірою споріднена, повинна у своїх поглядах піддаватися впливові світських думок. Таких думок, які можуть утримати релігійне життя у дисципліні, але не можуть його повнотою підкорити.

МАТИ МАРІЯ (спочатку вагаючись, але потім з дедалі зростаючою впевненістю) Єдина тільки ви, як завжди, правдиво й точно читаєте мої думки. Цими днями, коли наша нещасна шляхта скрізь править за предмет очорнення, навіть його королівська величність, — мені моторошно думати, що дочка визначного роду, якби виникла конечність, була б знайдена із страхом у серці.

ІГУМЕНЯ Авжеж, коли забушує буря, хтось інший, поза сумнівом, будуватиме цю спільноту на чеснотах більших, ніж наші. Та все таки від нас залежить, щоб вони на нас споглядали як на зразок стійкості. Але досить про те. З хвилини нашої першої зустрічі, коли вона мені сказала ім'я, що його вибрала для себе, я вважала, що вона віддала себе в опіку Благословеного страждання. Хай же вона триває в цьому. Ах, мати, в цей час мого приниження мені легше зрозуміти закони чести, якими світ ще й далі зв'язує сердешних Кармеліток, так само, як старозавітні закони. А вони ж були гідні пошани в очах Господа нашого Ісуса Христа і його апостолів. Тож і ми не на

те, щоб їх зводити нанівець, а на те, щоб, ідучи далі, їх виконувати.

(Стукують у двері.)

То вона. Скажіть їй увійти.

(МАТИ МАРІЯ іде до дверей, стає осторонь, щоб пропустити БЛЯНШ, і виходить. БЛЯНШ схиляється навколішки коло ліжка.)

Устань, моя дочко. Я мала на мислі затримати тебе з собою на довший час, але розмова, яку я відбула, завадила мені. Не дивись на мене аж так. У тому, що ти бачиш, нема нічого надзвичайного. У монастирі Кармеліток смерть однієї з громади не повинна бути відзначувана нічим, за винятком невеличких змін у годинах праці та виконуванні наших щоденних обов'язків.

БЛЯНШ Мати, не залишайте мене!

Мовчанка.

ІГУМЕНЯ Ти остання, яка до нас прийшла, і тому мені особливо дорога. Так, з усіх моїх дівчат найдорожча. Як ото дитина у пізньому віці матері — вона найбільш наражена на небезпеки, для неї найбільше загроз. Щоб небезпеки відвернути, — як же радо віддала б я своє вбоге життя! Ах, не сумнівайся, віддала б напевно.

БЛЯНШ знову стає на коліна і вибухає риданням. ІГУМЕНЯ кладе руку їй на голову.

Та тепер я не можу дати нічого, крім своєї смерти. Дуже вбогої смерти.

(Мовчанка.)

Бог славиться своїми святими, своїми героями і мучениками, але і — своїми вбогими.

БЛЯНШ Я не боюся вбозтва.

ІГУМЕНЯ Багато є родів убозтва. Від найнижчого приниження — аж до того, що ти матимеш у надмірному надмірі...

(Мовчанка.)

Моя дитино, хоч би що трапилося, не втрачай простоти. Міркуючи над нашими добрими книгами, хтось може подумати, що Бог випробовує силу своїх святих, як коваль випробовує силу залізної штаби. Але часами стається так, що гарбар іспитує пальцями оленячу шкіру, щоб оцінити її м'якість. Доню, будь м'яка, будь податна в його руках! Святі не закоюблювалися проти спокус, не бунтувалися проти себе самих. Бунт завжди від лукавого. А понад усе — не погорджуй собою. Дуже важко погорджувати собою, не ображавши при тому Бога, що є в нас. Тут ми мусимо бути теж обережні. Ми не повинні брати занадто точно того, що казали деякі святі. Самопогорда веде до розпачу. Запам'ятай те, що я кажу, хай воно і здається тобі чудернацьким. Зберімо все у слові, яке вже більш не на наших устах, але яке у серці незаперечне, саме: що б там не скоїлось, а не забудь, що честь твоя перебуває під опікою Божою. Бог узяв твою честь на свою відповідальність, і в його руках вона певніша, ніж у твоїх. Во ім'я Бога даю тобі своє благословення. Передаю тебе у Божу опіку...

(Відхід: БЛЯНЦІ. МАТИ МАРІЯ повертається з ЛІКАРЕМ.)

Прошу вас, мсьє Жавеліно, дайте мені ще одну дозу тих самих ліків.

ЛІКАР Ваша преподобність не зможуть їх знести.

ГУМЕНЯ Мсьє Жавеліно, вам відомо, що в наших монастирях за звичай ігумені прощатися з громадою. Цю церемонію призначено на десятю годину. Не сумніваюся, що це за вашою порадою — правда ж?

ЛІКАР За мою, в усякому разі. Та нехай мені буде дозволено сказати щиро. Протягом багатьох годин мої знання неспроможні вже нічого більше для вас учинити, ваша преподобносте. Я не можу навіть точно передсказати, коли настане кінець.

МАТИ МАРІЯ Церемонія, про яку її преподобність згадали, може бути без труднощів відкладена.

ГУМЕНЯ Авжеж, поки я не буду вже ні на що здатна... Ні, ні, моя мати! Я певна, що Бог не покине мене аж до такої міри, щоб я залишила своїх дівчат перед тим, як попрошу в них вибачення за смерть таку інакшу, ніж та, якою я повинна б показати приклад. Так, Бог дасть мені цю ласку... Мати Маріє,

постарайтеся переконати мсьє Жавеліно. Мені потрібен еліксир — цей чи інший, байдуже. Гляньте на мене, мати. Чи можу я хоч на хвилину появили своїм дівчатам таке обличчя?

МАТИ МАРІЯ Можливо, це обличчя таке, яке проявив наш світлий Господь у Гетсимані.

ІГУМЕНЯ Але учні спали, і тільки янголи бачили його.

МАТИ МАРІЯ Ми не заслугували чести бачити і бути учасниками того, що сталося під час Найблагословеннішого страждання. Від людських очей воно було заслонене... Мати моя, прошу ж вас і благаю нічим більше не турбуватися, крім Бога...

ІГУМЕНЯ Як я можу в моєму ледарстві турбуватися ним? Хай краще він турбується мною...

МАТИ МАРІЯ (майже жорстко) Розум вашої преподобности блукає.

(Голова ІГУМЕНІ падає важко на подушки. Тієї самої миті чути передсмертне хрипіння.)

.. Зачиніть вікно. Наша преподобна мати вже не відповідає за те, що говорить, та краще хай вона не стане за причину споблазнi для інших... У саді нікого, але можуть почути ті сестри, що у пральні.

(До МОЛОДОЇ ЧЕРНИЦІ, що зачиняє вікна і тремтить, повертаючись до кімнати.)

...Сестро Анно Хреста, тепер не час умлівати, мов тендітна дівчинка. Ставайте навколiшки і молiться. Молитва більш тверезить, ніж запашні солі.

ІГУМЕНЯ змагається, щоб сісти. Вона починає говорити, але ко-м робить перерви, то щелепа її опадає.

ІГУМЕНЯ Мати Маріє Воплощення, мати Маріє...

МАТИ МАРІЯ (напоготові) Ваша преподобности?

ІГУМЕНЯ (низьким, хрипким голосом) Я бачу краплицю нашу спустошену... і знечещену... Ох, ох! Олтар розбитий надвоє... святий посуд порозкиданий... на каменях кров, солома... Ох, ох!... Бог забув нас... Бог відвернув своє лице від нас...

МАТИ МАРІЯ Ваша преподобність утратили контроль над язиком. Благаю, не кажіть нічого, що могло б...

ІГУМЕНЯ Нічого не казати... нічого не казати... Яке може мати значення те, що я кажу... Я не володію більше мовою, не володію своїм обличчям... конання прилипло до шкіри, як воскова маска... Ах, здерти б її нігтями!

МАТИ МАРІЯ Ваша преподобність мусите розуміти, що ці видива — наслідок маріння...

ІГУМЕНЯ Маріння... маріння... Коли ви бачили жінку мого роду, щоб вона марила? Ось у цьому тілі, що лежить тут, мов мішок з піском, е... дайте сказати!... е досить поживи для страждань. Ой, на довгі дні!

МАТИ МАРІЯ Не провадьте далі боротьби проти природи.

ІГУМЕНЯ Боротьби проти природи, так кажете? Чи я ж робила щось інше все моє життя, крім як лише боролася з природою? Чи є щось інакше, що я знаю, як робити? Що я тепер, як не бідолашний ледар, спійманий у пастку? Я, що так довго відмовлялась навіть від дозволених приємностей для свого бідного тіла, — як я можу тепер, уперше, піддатися цій знеможеній тварині, якої я навіть більш не свідомо?

МАТИ МАРІЯ Ох, мати моя, та хто ж би не відчував спочуття до вас?

ІГУМЕНЯ А хіба я не можу співчувати сама собі?

Вона знову дає впасти голові на подушки, видає химерні стогнучі звуки. МАТИ МАРІЯ нахиляється до неї і бачить, що очі її заплющуються. Хвилю вона вагається, а тоді приєднується до своїх суровідниць. Поки вона промовляє тихим голосом, ІГУМЕНЯ повільно розплющує очі. Проте хрипіння в її горлі триває.

МАТИ МАРІЯ Попередьте сестер, що вони не зможуть сьогодні побачити преподобну матір... Відпочинок буде о десятій годині, як звичайно.

Очі ІГУМЕНІ не перестають блищати, хоч обличчя її, здається, набуло строгости смерти. МАТИ МАРІЯ повертається до неї. Очі вмираючої та живої жінок зустрічаються. Поступово хрипіння стає менше чутним, хоч і не затихає остаточно. Протяжна мовчанка. А тоді вона говорить дужим голосом.

ІГУМЕНЯ Мати Маріє Воплощення, іменем святого послушества наказую вам...

О П О В І Д А Ч

БЛЯНШ лягла у ліжку. Чути звуки дзвонів, жалобне голосіння в усьому монастирі. ІГУМЕНЯ у конанні. БЛЯНШ, опанована панікою, підводиться, залишає келію і біжить у напрямі, де бачить горюче світло. Учасниці збору навколишках перед дверима кімнати для хворих. ІГУМЕНЯ випростана стоїть навколишках на ліжку, її підтримують кілька черниць. Вона обертає викривлене обличчя до БЛЯНШ, і видно, що вона її побачила. Притьмом одна з ЧЕРНИЦЬ підходить до БЛЯНШ.

ЧЕРНИЦЯ Преподобна мати бажає, щоб ви підступили до її ліжка.

О П О В І Д А Ч

БЛЯНШ стоїть, немов скаменіла. ЧЕРНИЦЯ підтовхує її майже різко. Та рухається в напрямі до ліжка подібно до лунатички. Ось вона стоїть уже перед ІГУМЕНЕЮ. Хвилинка збентеження. Тоді МАТИ МАРІЯ скрикує.

МАТИ МАРІЯ Це безглуздя! Цього не можна дозволити!

Важче й важче стає тримати ІГУМЕНЮ на колінах. Двоє з ЧЕРНИЦЬ, що стоять навколишках, підводяться. Уста ІГУМЕНІ ворухаються далі. БЛЯНШ із смертельно блідим обличчям згинється кількакrotnie над нею, але видається, що в розпачі вона мало що розуміє з того, що каже ІГУМЕНЯ. Інші ЧЕРНИЦІ, що стоять поблизу неї, навзаводи шепочуть їй у вухо слова, які їм пощастило вичути:

— Просить простити... Смерть... Страх... Страх смерти...

Гурт, що стовпився навколо вмираючої жінки, дедалі більше й більше хвилюється. Не зважаючи на всі зусилля, ІГУМЕНЯ повільно зсувається на ліжку. БЛЯНШ нарешті опановує свій відчай і надсилу, заікуючись, говорить.

БЛЯНШ Преподобна мати хоче... хоче... хоче...

О П О В І Д А Ч

Декілька ЧЕРНИЦЬ щось кажуть їй. Вона перемагає себе. Обличчя її скуте. Думає над тим, як їй вести далі. Нарешті промовляє голосом, якому розпач додає певности.

БЛЯНШ Преподобна мати хотіла... вона бажала б...

О П О В І Д А Ч

Вона падає навколішки ридуючи і ховає обличчя у постелі.

О П О В І Д А Ч

Сцена тепер у монастирській каплиці. ІГУМЕНЯ померла, і її тіло лежить у відкритій труні в осередньому кораблі, поблизу завіси. Єдине світло походить від шістьох свічок навколо катафалку. Тут і там стоять навколішках. БЛЯНШ і КОНСТАНС СЕН-ДЕНІ чувають коло тіла. Чути мурмотіння псалмів. Мерехтливі свічі кидають химерні тіні на обличчя мертвої жінки. КОНСТАНС іде покликати сестер, які мають їх замінити, і полишає БЛЯНШ саму. Минає одна, дві хвилини, — і БЛЯНШ, піддавшись паніці, втікає. На дверях вона зустрічається з МАТІР'Ю МАРІЄЮ, що побачила, як вона перелякана.

МАТИ МАРІЯ Куди ти? Хіба ти не чуваш?

БЛЯНШ Я... я... Моя година чування минула, мати.

МАТИ МАРІЯ У чому річ? Ті, що тобі на заміну, вже у каплиці?

БЛЯНШ Я гадаю .. Сестра Констанс пішла їх покликати... Тому...

МАТИ МАРІЯ Тому ти злякалась і...

БЛЯНШ Я не думала, що зроблю щось погане, коли підійду до дверей...

МАТИ МАРІЯ (коли БЛЯНШ обертається, щоб іти назад) Ні, дитино, не повертайся. Невиконане завдання це невиконане завдання. Не думай більше про те. Дивись, ти вся тремтиш. Але, що ж, ніч холодна, і твій дриж либонь від холоду, а не від страху. Ну, я заведу тебе в келію... Не треба думати над таким маленьким непорозумінням... Іди в ліжку, перехристись і спи.

Я формально звільняю тебе від усіх інших молитов. Узавтра спогад про твою провину завдасть тобі жалю, а не сорому. Тоді будеш спроможна просити в Бога, щоб тобі простив, — не на-
ражена на небезпеку, що ти його далі ображатимеш.

О П О В І Д А Ч

БЛЯНШ стає навколiшки, щоб поцiлувати руку МАТЕРI МАРIЇ. Та вiднiмає її — можливо, занадто швидко. По тому, повiльно зачиняючи дверi, вона робить слабкий знак прощання — чи благословення.

ТРЕТЯ КАРТИНА

О П О В І Д А Ч

Ігуменя померла, її наступниця повинна бути вибрана. БЛЯНШ і КОНСТАНС у монастирському саду, плетуть із квітів хреста на могилу покійної Ігумені де Круассі, яка знайшла своє місце у монастирі.

КОНСТАНС Сестро Блянш, здається, наш хрест занадто великий, занадто грубий. Могилка нашої бідної матері коротка й вузька.

БЛЯНШ А що ми зробимо з квітами, які залишилися? Мати Жеральда не бажає їх для каплиці. Каже, мовляв, каплиця Кармеліток це не бічний олтар у празнику Тіла Господнього.

КОНСТАНС Коли так, то зробимо з них букет для нової ігумені.

БЛЯНШ Я не певна, чи мати Марія Вовлощення взагалі любить квіти.

КОНСТАНС Ох, дорога моя! Так я надіюся...

БЛЯНШ Що — вона любить квіти?

КОНСТАНС Ні, сестро Блянш. Я надіюся, що її виберуть на ігуменю. Я молилася так палко, що переконана: Бог погодиться на мою молитву.

БЛЯНШ Ви, здається, завжди думаєте, мовляв, Бог виконує все те, чого вам бажається.

КОНСТАНС А чому б і ні, сестро Блянш? Кожен бо має власну ідею про те, який у Бога звичай. Який же глузд дискутувати про те? Є навіть такі нещасні люди, що взагалі не вірять у нього. Їм я співчуваю з усього серця. Не знаю, чи повинна я вам сказати одну річ, саме...

БЛЯНШ Ви ж так чи так скажете її мені потім, сестро Констанс. То чому не тепер?

КОНСТАНС Хай так. Іноді мені здається, що менш сумно, коли в нього взагалі не вірять, аніж коли вірять, з нього, мовляв, певного роду механік, геометр або лікар. Звичайно, астрономи можуть твердити, що їм заманеться. Та я просто не вірю, що вселенна то ніщо інше, як шматок машинерії, і що справжня качка схожа на качку Вокансона. Моєю думкою, світ — не кушень машинерії, а Бог — не механік, не вчитель із палицею, ані не суддя з вагою правосуддя. Якби він був таким, то ми мусіли б

Сцена з фільму о. Р. Л. Брюкберже та Ф. Агостіні.
Бляш — Паскаль Одре (ліворуч)

*Une scène du film créé par le père R. L. Bruckberger et Ph. Agostini.
Pascale Audret (à gauche) dans le rôle de Blanche*

вірити, мовляв, у день Страшного суду він повинен буде слухати порад поважних, зрівноважених, розумних людей, — а це ж бо предурна ідея, сестро Блянш. Ви чудово знаєте, що люди такого роду завжди думали, мовляв, святи були божевільні, тоді як насправді святи — дійсні приятелі й дорадники Бога. Отож...

БЛЯНШ Отож — що?

КОНСТАНС Отож, так, як я це бачу... Я зовсім не хочу ображати розумних людей... Отож, Бог повнотою спроможний зробити так, щоб вибрали мати Марію. Вже хоча б для того, аби задовольнити такого бідолашного земного хробачка, як я. Воно, звичайно, може здатися божевіллям. Та це для мене не більше божевілля, ніж хресні страждання.

БЛЯНШ Я волю гадати так: мати Марію виберуть тому, що вона заслуговує на те більше, ніж хтось інший...

КОНСТАНС Нехай я молода, та я таки вже спізнала, що добра і лиха доля править радше за справу випадку, а не логіки. Ясна річ, те, що ми звемо випадком, цілком імовірно може бути логікою Божою. Візьміть для прикладу смерть нашої дорогої матері, сестро Блянш. Хто, коли міг думати, що для неї буде так важко вмирати, що її кінець буде такий кепський? Це майже так, якби Бог, давши їй смерть, зробив помилку щодо роду призначеної для неї смерті. Ось немов та жінка, яка на балі чи в театрі доглядає гардероб, — візьме та й дасть вам не вашу власну, а чийсь чужу річ. Атож, то мусіла бути чиясь чужа смерть, зроблена не на мірку нашої ігумені. Смерть, така куца для неї, що вона не могла навіть рук у рукави вкласти...

БЛЯНШ Чиясь чужа смерть? Що ви розумієте під тим, сестро Констанс?

КОНСТАНС Розумію от що. Коли смерть прийде до когось іншого, то та особа буде страшенно здивована з факту, як легко вмирати, яке почуття розпущення це приносить. Вона може навіть жартувати з того приводу, казати: «Ач як зручно лежить на мені смерть — якими прекрасними бганками!»

Мовчанка.

БЛЯНШ *(сливе тремтячим голосом)* Наш букет уже готовий...

КОНСТАНС Не зважаючи ні на що, припустімо таке: ми відкриємо, що зробили його для матері Марії Святого Августина...

БЛЯНШ Що за думка, сестро Констанс?

КОНСТАНС Нема сумніву, за інших часів ніхто б і не подумав про мадам Лїдуан. Та я знаю, деякі сестри гадають, що міська влада буде їй прихильніша. Її батько був гендлярем худоби у Комоні. Бачите, сестро Блянш, беручи до уваги те, що я чую, речі йдуть від поганого до гіршого. А мадам Лїдуан думає, що з поганой роботи ми повинні робити якнайкраще.

О П О В І Д А Ч

Мати Марія Святого Августина була вибрана Ігуменею. Дзвоник дзвонить, і вся громада збирається у залі, щоб скласти обітницю послушенства новій Ігумені. Як і всі кімнати в монастирі, ця кімната також маленька, з склепіннями. На стіні гарне розп'яття, під ним фотель Ігумені. Лавка здовж стіни, на ній сидять ЧЕРНИЦІ. Кожна по черзі схиляється навколїшки перед ІГУМЕНЕЮ і цілує їй в руку. Коли всі вже скінчили, вона вистолощує коротку промову.

ІГУМЕНЯ Мої дорогі дочки, нас позбавлено нашої невіджалуваної матері саме в цю мить, коли ми її присутности найбільш потребуємо. Поза сумнівом, спокійні, щасливі дні минули — ті дні, коли можна було так легко забувати, що ми ніколи не буваємо забезпечені проти зла, що ми завжди віддані на Божу волю. Що має статись, я не знаю. Все, що я знаю, це таке: благословенне Провидіння збереже в нас ті скромні чесноти, що ними багаті й могутні погорджують, саме — добру волю, терплячість, дух єдності. Більше, ніж інше щось, відповідають вони таким бідним жінкам, як ми. Бо є багато родів хоробрости, і ці роди у вельможних світу відмінні від тих, що притаманні скромним та нужденним, вони не допомагають їм у підтримці життя. Чесноти пана в багатьох випадках невідповідні до чеснот слуги, так само, як тиміян і майоран не годяться, щоб ними годувати кріликів. Той, хто дійсно певний, що він не образить Бога, може витримати багато речей, незалежно від того, якою ціною він оплатить гордощі за самого себе. «Собака, що бреше, не кусається» — це порожні слова, погане міркування, проте лагода цінніша за насильство, і одна крапля меду привабить більше мух, ніж багато бочок оцту. Кажу ще раз, що ми вбогі жінки, які зібралися разом, щоб молитися Богам. Ми повинні стрегтися всього того, що могло б відвернути наші уми від молитви, ба й від му-

чеництва. Молитва це обов'язок, мучеництво — нагорода. Коли великий король у присутності всього двору покличе служницю, щоб вона сіла поруч нього на престіл як улюблена жінка, то воно буде краще, коли вона спершу не віритиме своїм очам і вухам, коли вона й далі робитиме свою всякденну роботу, чиститиме меблі. Вибачте мені мій такий домашній риб говорити. Мати Марія Вовпощення буде така люб'язна і закінчить за мене ці кілька слів...

Хвилина вагання. Але МАТИ МАРІЯ не з тих, щоб її двічі просили про те саме.

МАТИ МАРІЯ Мої сестри, її преподобність тільки що нам сказали, що молитва — перший наш обов'язок. Та не менш важливе й послушенство. Його треба виконувати в тому самому дусі — коштом повного нашого підданства, коштом наших особистих суджень. Тож погодімося з тим не тільки нашими устами, але будьмо й у наших серцях у згоді з бажанням її преподобности.

О П О В І Д А Ч

Сцена міняється на келію Ігумені. Вона саме отримала листа від монсиньйора Ріго, наставника ордену Кармеліток. У ньому дано інструкції щодо надання серпанків нововступаючим.

МАТИ МАРІЯ З вашого дозволу, ваша преподобносте, висловлю свою думку. Кажу щиро: я не можу апробувати це надання серпанків.

ІГУМЕНЯ Сестра Блянш — нововступаюча, і монсиньйор Ріго наказує мені надати серпанок нововступаючим. Проблема для мене стоїть саме так.

МАТИ МАРІЯ Якщо ваша преподобність так ставите питання, то для дискусії нема місця. Справа передрішена.

ІГУМЕНЯ Чи ви не боїтеся брати надто серйозно певні дитячі відрухи? Не вбачаючи в мені наміру вас образити, мати Маріє, дозвольте мені сказати таке. Усі молоді літа я провела в товаристві дівчат, які не вважали за непристойне боїтися духів, ба навіть — щурів та мишей. Та це не стримало їх від того, що потім вони стали загартованими робітницями, збіса добрими домашніми господарками, які залізною рукою керували у своєю

домі. У ваших шляхетних родинх дівчина, коли вона трошки боязлива, немов би має по самій середині обличчя велетенську бородавку. Господи Боже! Слава шляхетної дами то наче делікатна шкіра, що не переносить дотику соняшного променя. Яке значення може для нас мати цяцькована поведенція? Присягаюся своєю наміткою! Кармель же не лицарський орден, оскільки мені відомо.

МАТИ МАРІЯ Ваша преподобність, можливо, говорите більше правди, ніж самі собі уявляєте. У цих питаннях чести є такі делікатні сторони, що в них ідеться про більше, ніж тільки про цяцькованість. Та й тим дівчатам, про яких ви говорили, — хоч вони й боялися пацюків та мишей, — їм не бракувало характеру. То можна судити з того, чим вони потім ставали. А саме ж і йдеться про брак характеру, коли мова про сестру Блянш де ля Форс.

ІГУМЕНЯ Як можете ви так думати про черницю, руку якої бажала при смерті тримати наша преподобна мати, яку саму вона доручила вашій опіці?

МАТИ МАРІЯ Незалежно від того, які почуття я маю до Блянш де ля Форс, ці почуття не можуть перешкодити сказати вашій преподобності таке: у випробуваннях, які нам загрожують, цей брак характеру може стати небезпечним для громади.

ІГУМЕНЯ Монсеньйор бажає, щоб ці обітниці було складено . . .

МАТИ МАРІЯ Я визнаю, що важко не прихилитись до ваших бажань. Та якщо ваша преподобність приймете це рішення, я проситиму дозволу від того менту допомагати сестрі Блянш особливою покутою . . .

(ІГУМЕНЯ робить рух.)

. . . Звичайно, я не прошу нічого більше, як тільки дозволу просити про санкції вашої преподобности в кожному випадкові.

ІГУМЕНЯ О, я довіряю вам, мати. Може здаватися, що ми трошечки супротивні в певних справах, і наші шляхи загалом не зовсім однакові. Але, пробі, ми завжди розумітимемо одна одну гаразд . . . Ваші побоювання виправдані. Не хочу вдавати, мовляв, їх нема. Та запевняю вас, коли я цю маленьку аристократку, — як їх тепер називають, — візьму в руки, я зроблю з неї добру Кармелітку. Так само добру в каплиці, як і у пральні,

розумну дівчину, неспроможну втратити голову навіть у хвилину захоплення. Бо хіба ж це не те, чого хотів наш Блаженний Фундатор?.. Визнайте, що порівняння, яке я щойно зробила, не зважаючи ні на що, не таке вже й дурне. Я знаю мій світ. У Франції шляхетську дочку треба тільки пошкребти, щоб знайти селянську дівчину. Найделікатніша княжна має так само багато здоров'я і розуму, як і жінка селянина.

МАТИ МАРІЯ Ваша преподобність цілком спроможні збити з моєї дівчини те, що кажете. Але дуже боюся, чи ви матимете на те доволі часу.

О П О В І Д А Ч

Далі ми бачимо церемонію приймання серпанків у монастирській каплиці. СЕСТРИ вдягнені у великі серпанки й білі рясни. Олтар вкритий квітами. Нова ІГУМЕНЯ і МАТИ МАРІЯ ВОПЛОЩЕННЯ ведуть БЛЯНШ ДЕ ЛЯ ФОРС до решітки. Вона теж зодягнута в біле, але обличчя її відкрите. Вона отримує ім'я БЛЯНШ ХРИСТОВИХ СТРАСТЕЙ.

О П О В І Д А Ч

Сцена перетворюється на монастирську кімнату для розмов. ДЕЛЕГАТ міської управи і НОТАР монастиря пояснюють, що вони прийшли укласти майновий інвентар громади. Майно було передано до розпорядимости нації. В інвентуру включено всі земельні володіння, а також посаги сестер. Усе відбувається з збереженням надзвичайної чемности. Представники влади просять вибачення, що мусять виконувати свій обов'язок.

О П О В І Д А Ч

Ми присутні під час відпочинку після завершення інвентури.

ІГУМЕНЯ ... Не сумніваюся, що ви знаєте про значення цього кроку для нас... Гадаю, нам загрожує вбозтво — якщо вбозтво можна назвати загрозою для нас. Що ти там таке бурмотиш, сестро Блянш?

БЛЯНШ Преподобна мати, я казала... казала... Я казала, що тим краще. Ми тепер звернемось до праці...

ІГУМЕНЯ Якби ти була на моєму місці, моя дівчино, ти знала б про головну проблему такого дому, як наш. Це — жити

в убозстві і, одночасно, втримувати відповідний життєвий рівень. Не наша справа доводити купі безчинних роззяв, мовляв, можна жити без їжі. Так робив славнозвісний бовдур отець Матьє. Він помер того самого дня, коли побажав відбутися своєю демонстрацією. А який рід праці, якщо можу запитати, спадає вам на думку, сестро Блянш?

БЛЯНШ Ми можемо прикласти наші руки до шиття, преподобна мати.

ІГУМЕНЯ Поки почнемо шукати прибутків, погляньмо насамперед, що в нас лишилося. Сестро Матильдо, скільки в нас іще з зимового запасу харчів? Від часу смерти її преподобности я навіть ногою не ступала до нашої комори.

МАТИЛЬДА Небагато, преподобна мати. Суворий мороз тривав ще добре у безрезні. А останніми тижнями свого життя преподобна мати роздавали щедро, не рахуючи коштів. Бухгалтерія не була її сильною стороною.

ІГУМЕНЯ Зате це моя сильна сторона. Слухайте, мої дівчата! Ми жили досі як багатії, які вважають за відповідне розкидатися грішми. Яка ціль у тому, якщо ми звільнимо від нужди кількох жебраків, а при тому воно означатиме руїну нашого дому? Наступної зими вбогі прийдуть знов і застануть зачинені двері перед своїм носом... Присягаюся своєю наміткою! Це стара історія доброго Уласа, який спиляв яблуню, аби дістатися до її яблука... Мені зовсім ясно, що ми звернемося до твоєї ідеї кравецтва.

БЛЯНШ Буде дуже весело.

ІГУМЕНЯ Пальці сестри Блянш аж сверблять, щоб знову доторкнутися шовків і мережив.

МАТИЛЬДА Хоч як би там було, сестро Блянш, а воно менше втомлюватиме, ніж пиляння дров. Це ми з сестрою Анною робимо від середи...

ІГУМЕНЯ Досить, досить, мої дівчата. Не думаю, що ви справді будете вважати вашу працю неприємною. Я чую, що ви весь час при тому смієтесь.

АННА Це тому, преподобна мати, що праця нам нагадує рідний дім. Сестра Матильда і я майже сусідки. Вона з Кормею, а я з Блемон-сюр-Уаз.

МАТИЛЬДА Змилосоєрдьтесь! Ми не боїмося праці.

ІГУМЕНЯ Тихо, тихо, прошу хвалитись, та не перехвалюватись. Смію припускати, що там, звідки ви походите, дівчата мали добрі часи. Твій батько скупив сливе всю землю свого

діди́ча. І маркі́з де Манерві́й значно́ бідні́ший, ніж його́ селя́нин-державе́ць.

БЛЯНШ стоїть де́що окре́мо. Одна з ЧЕРНИ́ЦЬ підходи́ть кіль́ка кро́ків до не́ї, вигу́кує.

ЖЕРТРУДА Гля́ньте, ма́ти! Мені́ зда́ється, що́ сестра́ Бля́нш почне́ зараз пла́кати.

Вона́ тягне́ БЛЯ́НШ туди́, де сто́ять усі́.

МАТИ́ЛЬДА Ми́ тільки́ жартува́ли, сестро́ Бля́нш. Пиля́ння дров це́ приді́лена нам пра́ця. Вона́ збуджу́є апети́т.

БЛЯ́НШ силува́но всміха́ється.

ІГУМЕНЯ́ Ця́ дискусі́я зана́дто фриво́льна. Вида́ється так, наче́ дух ча́су про́мостив со́бі доро́гу скрі́зь, наві́ть крі́зь мури́ Карме́лю.

МА́РТА Мі́ж нами́ нема́ ні мі́щан, ні ари́стократи́ї.

ІГУМЕНЯ́ Фе, фе! Ти́ дума́єш до́бре, але́ верзе́ш дурни́ці.

МА́РТА Про́шу ви́бачення́ вашо́ї преподо́бности. Усе́, що́ я хоті́ла сказа́ти, це́ те, що́ всі́ ми сестри́. Хі́ба не́ повинні́ всі́ лю́ди бу́ти брата́ми. Чи́ ж нас хри́щення не́ вчини́ло рівни́ми?

ВАЛЕНТИ́НА Бра́ти, сестро́ Ма́рто, не́ конче́ рівні́ між со́бою ...

МА́РТА Знаю́ ...

АЛІ́СА Але́ шляхти́чі то́ не наші́ старші́ бра́ти, сестро́ Вале́нтино. Ви́ зна́єте ста́ру прика́зку: коли́ Ада́м ко́пав землю́, а Є́ва пря́ла — хто́ був дже́нтлменом?

ВАЛЕНТИ́НА Про́шу ви́бачити́, сестро́ Алі́со. На́м сказа́но, що́ на́ш пра́родите́ль жи́в біль́ше, ніж́ тисячу́ ро́ків. Можна́ здо́гада́тися, що́ пе́ред тим́ як померти́ він ви́брав з-помі́ж сво́їх численни́х ді́тей таки́х, що́ ора́ли поле́, і таки́х — менши́х число́м, — що́ повинні́ бу́ли їх́ оборо́няти. Тим́ робо́м і поста́ли дже́нтлмени́.

МА́РТА Ві́вці да́вали вовну́ пе́ред тим́, як хтос́ь на́трапив на́ думку́ приру́чити соба́к стере́гти їх́. Але́ це́ не а́ргумент а́ні проти́ ове́ць, а́ні проти́ соба́к, а́ні проти́ пасту́ха.

АЛІ́СА Ча́сом тра́пляється́, що́ соба́ка спо́готовлю́є со́бі до́бу́ страву́ з ове́ць.

ВАЛЕНТИНА А якщо вівці позбудуться собак, стануть вони тим безпечніші супроти вовків?

АННА А все ж ви не заперечите, що саме шляхта чинить війни. Наш шляхтич утратив трьох синів на службі короля. Його власного батька, тепер покійного, всього скрутило від мушкетного пострілу в чересла. А наша молода пані тепер без чоловіка, бо не має посагу. Прикра справа — бачити пана графа на недільній службі Божій у латаних штанях.

АЛІСА Не думаю, що від того він тримає свою голову нижче.

МАТИЛЬДА Саме тепер не пора її опускати.

МАРТА Ніхто цього не заперечує, сестро Матильдо. Ми повинні бути справедливі. Мій любий батько також власник маєтків, проте він тільки простий селянин. І йому болить серце, коли він бачить, як над маєтками панують п'яниці і марнотратники. Ці останні були відомі на цілу околицю, на милі довкола, — відомі тим, що ніколи не могли одержати праці, крім як під час жнив.

ВАЛЕНТИНА Патріоти спалили дев'ять замків у самому тільки дистрикті Бове.

АЛІСА Чиста правда, сестро. Та не можна забувати, що часи великих турбот і заворушень то немов епідемія чуми або холери. Вони витягають на світло денне людську потолоч, як дощ витягає з землі хробаків і слимаків. Між тими патріотами є усе ж такі, що почитають Христа. Мені казали, що у Вершені вони несли тріумфально хреста нашого Господа.

ВАЛЕНТИНА Сплюндрувавши перед тим церкви та повідбивавши голови на статуях святих у притворі!

АЛІСА Вершен то маленьке поганеньке сільце. Не треба узагальнювати висновків з того, що там сталося.

ЖЕРТРУДА Правда, сестро Алісо. Вершен є Вершен, а Париж є Париж... І хіба не було то в Парижі, коли наш добрий король головував на славетних зборах, під час яких князь-єпископ Отенський служив на підвищенні заввишки двадцять стіп? Хіба не казав нам наш капелан, що такого видовища не було з днів римської історії?

КОНСТАНС *(вибухаючи)* Та навіщо нам греки і римляни? Чи ж ми, французи, повинні чогось навчатися від чужих?

ЖЕРТРУДА Така несподівана войовничість, сестро Констанс... Мабуть, побачимо вас у майстерні сестри Блянш із шоломом на голові і з мечем на стегні?

КОНСТАНС Смійтеся собі, сестро Жертрудо. Я на те не зважаю. Якби моя стать і умови дозволили, я добре звітувала б за себе проти людей, про яких ви говорили...

ЖЕРТРУДА Заждіть, поки ви їх уздрієте зблизька, маленька сестро...

КОНСТАНС Я не помітила б їх більше, ніж риба помічає яблуко.

ЖЕРТРУДА Будьте обережні, маленька сестро. Пам'ятайте, що святий Петро був добре і справедливо покараний за таку розмову.

КОНСТАНС Ох, святий Петро, святий Петро! Насамперед святий Петро не був ані французом, ані...

Вона раптом стримує себе.

ЖЕРТРУДА Ані — що?

МАРТА Закладаюся, що вона хотіла сказати: святий Петро не був джентлменом.

Усі сміються.

АННА Як ви з того виплутаєтеся, сестро Констанс?

МАРТА Правда — чи ні?

КОНСТАНС *(яка не здатна брехати)* Правда. Я саме так подумала...

(На очі їй набігають сльози.)

...але ні з гордоців, ані тому, що я кимсь погорджую... Усе, що я думала, було таке: святий Петро не був воїном, і з його боку було погано давати нашому Господеві вояцьке слово. З нього був простий рибалка. Якби він дав слово рибалки, він би його дотримав...

БЛЯНШІ Добра відповідь, сестро Констанс.

ЖЕРТРУДА Ох ви, сестро Блянші!

О П О В І Д А Ч

Мовчанка хоч сама з себе й коротка, проте достатньо довга, щоб ми усвідомили собі: у монастирі існує до певної міри недовір'я супроти Блянши. Та сливе негайно одна з ЧЕРНИЦЬ починає говорити — з метою покласти край загальному збентеженню.

МАРТА А що ви думаєте про патріотів, сестро Блянш?

Ця, нехай і коротка мовчанка зивела її з рівноваги. Вона бліда, уста тремтять.

БЛЯНШ Я... я... думаю, сестро, що вони не люблять нашу релігію...

МАРТА То либонь тому, що вони не знають про неї.

ВАЛЕНТИНА Ох, моя сестро, яке ж у вас облудне ув'язнення!

МАРТА А у вас, моя сестро, — які ж погані забобони!

ІГУМЕНЯ Мої дівчата, таке не доведе ні до чого! Десять хвилин дала я волю вашим головам, і ви — нехай мені Бог простить! — почали вже сваритись, як джентлмени у парламенті. Це принизливий досвід. Хай же він послужить за науку для тих, хто думають, вони, мовляв, повнотою відірвалися від світських справ — тільки тому, що знайшли приємність у проказуванні молитов... Бачите, люди добрі гадають, що ми не такі, як вони. Тим часом, наш святий статут і цей монастир не менш одне від одного залежні, ніж тіло від душі. Так само з королівською величчю, з пишними шатами — адже вони раз у раз приховують собою ніщоту знівеченого тіла. То що з нас має бути, мої мізерні дівчата, — поза нашим статутом, поза нашим монастирем? Звичайно, ви можете покластися на мене. Я зроблю все, що в моїх силах, щоб одержати дозвіл для нас жити тут і здійснювати наше покликання. Навіть якби решту світу пожерло полум'я. Та перед тим, як сміливо появити наше обличчя проти насильства, дух наших правил вимагає зробити все можливе, щоб насильство роззброїти. Як немає битви без полеглих, немає і мучеництва без убивців. Але завдання вбогої дитини Кармелю — усвідомити таке: доки ми можемо чинити інакше, не ображаючи при тому Бога, ми повинні платити високу ціну за славу для нас, мізерних служниць, яка може бути ціною вічного спасіння для різників... Але для чого мовити про мучеництво? Питання мучеництва для нас взагалі не існує. Тим то не пускайте цю думку в свої голови. Усе, чим ми ризикуємо, це те, що нас вижнуть на вулицю. То найгірше, що може нам скоїтись. Наше становище таке, як у того бідного коморника, що не може знайти комірною на Йвана і сидить без копійки на Михайла. Тож заспокоймо свою увагу.

О П О В І Д А Ч

Далі ІГУМЕНЮ видно з МАТІР'Ю МАРІСЮ ВОПЛОЩЕННЯ. Дзвонить дзвоник. Гармидер поза монастирем, дещо приглушений мурами. ІГУМЕНЯ і МАТИ МАРІЯ обмінюються поглядами. Вихід: одна з ЧЕРНИЦЬ.

ІГУМЕНЯ Що там таке?

ЧЕРНИЦЯ Коло бічної хвіртки чоловік верхи. Він бажає говорити з преподобною матір'ю ігуменею.

ІГУМЕНЯ Коло бічної хвіртки?

ЧЕРНИЦЯ Коло тієї, що відкривається на алею.

ІГУМЕНЯ Коли він бажає, щоб його не бачили, то він на-вряд чи ворог нам. Ідіть, мати, погляньте.

О П О В І Д А Ч

ІГУМЕНЯ залишається стояти. Її губи ворухаються майже непо-мітно. Але обличчя без виразу. МАТИ МАРІЯ повертається — вона була відсутня лише кілька хвилин.

МАТИ МАРІЯ Преподобна мати, це монсьє де ля Форс. Він бажає бачити свою сестру перед тим, як перейде через кордон.

ІГУМЕНЯ Хай повідомлять Блянш де ля Форс. Обставини виправдують вилім із правила. Я бажаю, щоб ви були присутні під час розмови.

МАТИ МАРІЯ З дозволу вашої преподобности...

ІГУМЕНЯ Ви, мати, і ніхто інший.

О П О В І Д А Ч

Ми бачимо кімнату для розмов. Завіса напівзатягнута. Обличчя БЛЯНШ відкрите. У тому просторі, що не затягнений завісою, сидить МАТИ МАРІЯ з опущеним серпанком. Вона залишається там протягом усієї наступної події.

ШЕВАЛЬЄ Двадцять хвилин ти сидиш із пущеними додо-лу очима, не мовила сливе ні слова — чому? Чи не спосіб прий-мати брата?

БЛЯНШ Бог відає, як мало у мене бажання чинити тобі прикрість.

ШЕВАЛЬЄ Тож мовлю тобі коротко: батько вважає, що ти тут більше не в безпеці.

БЛЯНШ Можливо, я не в безпеці. Але я почуваю себе в безпеці. Для мене цього досить.

ШЕВАЛЬЄ Яка відмінна твоя мова від тієї, що була раніш! Щось напружене, силуване у твоїй поведінці.

БЛЯНШ Те, що тобі здається напруженим, — брак звички, незвичність. Я ще неспроможна звикнути до щастя жити щасливо і вільно.

ШЕВАЛЬЄ Щасливо — може бути. Але вільно? Не у твоїх силах піднятися над вимогами природи.

БЛЯНШ Життя Кармелітки здається тобі аж так однозгідним з природою?

ШЕВАЛЬЄ За таких часів, як теперішні, є багато жінок, що раніше були предметом заздрощів, а нині охоче замінити б свою долю на твою. Я говорю неприємні речі, Блянш. Але це тому, що в мене постійно перед очима образ нашого батька. Він залишився сам із горсткою слуг.

БЛЯНШ (*розпачливий рух*) Гадаєш, мене тримає страх?

ШЕВАЛЬЄ Либонь — страх бути застрашеною. Такий рід страху не більш почесний, ніж будь-який інший. Людина повинна ризикувати страхом, як ризикує смертю. Справжня сміливість і полягає в ризикуванні. Та, може, моя мова — мова воюючої — занадто сувора для твоїх вух? Бог мені свідком, я ніколи не переставав тебе вважати за невинну жертву найжорстокішої, найнесправедливішої долі.

БЛЯНШ (*стиха*) Віднині я ніщо інше, як тільки вбога маленька жертва Божої величі. Бог зробить зо мною те, що захоче.

ШЕВАЛЬЄ Я можу бути невчений. Але я скажу щось, що тут чи деінде, байдуже де, — а буде таки правдою.

БЛЯНШ Ти кажеш не те, брате. У цьому місці я почуваю себе найбільш у його милості.

ШЕВАЛЬЄ Та така певність не може тебе звільнити від слухняности супроти батькових бажань.

БЛЯНШ Коли я склала обітницю, я перестала бути в його розпорядимості. Крім пошани і любови, я не винна йому більш нічого.

ШЕВАЛЬЄ Блянш, коли я увійшов до цієї кімнати, ти була близька від того, щоб знепритомніти з слабкості. Мені здавалося, що у світлі цієї жалюгідної лампи я вловив на мить

відблиск нашого дитинства. Слова, що ми ними обмінялися, змінилися на слова виклику либонь наслідком моєї нездарности. Мій маленький зайчик так змінився?

БЛЯНШ Атож, змінився. Але ж, ох! — не почуттями до тебе. Просто це правда, що великий день, коли я склала обітницю, став неначе другим днем народження.

ШЕВАЛЬЄ Якщо я тебе правильно розумію, то твоє друге народження звільнило тебе від обов'язку супроти того, хто був відповідальний за твоє перше? Ах, Блянш, лишімо в спокої зайві тонкощі! Наші приятелі і кривні під цю пору розпорошені. Зваж на те гаразд. Ніхто тут не супротивиться твоєму поворотові до батька. Ти єдина особа, на яку він може покласти.

БЛЯНШ Хіба він не має тебе?

ШЕВАЛЬЄ Обов'язок вимагає, щоб я пристав до армії монсьє принца.

БЛЯНШ А мій обов'язок тримає мене тут. Ох, з якої речі ти вливаєш у мене сумнів, мов ту отруту? Це правда, що я тепер інакше, ніж була. Це правда, що Бог дав мені чесноту сили, отой дар Святого Духа, якого я не була достойна. І хай буде, як буде. Незалежно від усього, ця чеснота сили тисячу разів цінніша, ніж фізична сміливість, на яку люди бувають такі горді.

ШЕВАЛЬЄ Ти більше нічого не боїшся?

БЛЯНШ Я знаю, що ти з мене кпиш. Але то таки правда, що я не боюсь більш нічого. Тут, де я є, мене не може досягнути ніякий удар.

Мовчанка.

ШЕВАЛЬЄ Що ж! Тоді, моя найдорожча, бувай здорова.

Зненацька вона підходить до нього. Слово «бувай» послабило її. Обома руками тримається вона решітки. Тон її голосу змінюється, хоч вона й намагається додержати його твердим.

БЛЯНШ Ох, не відходь розгніваний! Ти мав до мене стільки часу спочуття, що не можеш отак собі просто замінити його звичайною пошаною! Ось такою пошаною, яку ти без вагання віддавав кожному приятелеві при нагоді!

ШЕВАЛЬЄ Блянш, а ось тепер ти говориш різко.

БЛЯНШ До тебе я почуваю тільки любов і ніжність. Але я вже не той маленький зайчик, яким була. Я дочка Кармелю, що буде за тебе страждати. А тебе я проситиму, щоб ти думав про мене як про товариша зброї. Кожний з нас боротиметься, хоч і на різний ріб. І мій ріб наражений на ризик і небезпеку так само, як і твій.

О П О В І Д А Ч

БЛЯНШ промовляє ці слова із зворушенням дитячого довір'я, і з того вони звучать справді зворушливо. МАТИ МАРІЯ ВОПЛОЩЕННЯ підводиться і робить крок наперед. ШЕВАЛЬЄ дивиться на сестру довгим поглядом, значення якого важко окреслити. БЛЯНШ увесь час тримається ґрат решітки, щоб не впасти. МАТИ МАРІЯ підходить до неї.

МАТИ МАРІЯ Опануйте себе, сестро Блянш.

БЛЯНШ Ох, мати — може, я брехала? А, може, я не знаю, хто я? Я була справді розшматована їхнім співчуттям! Хай Бог мені простить. Ця ніжність послабила мою душу. Чи я ж не буду для них ніколи нічим іншим, як тільки малою дитиною?

МАТИ МАРІЯ Ходімо. Вже час іти.

БЛЯНШ Я була зухвала! Я буду покарана!

МАТИ МАРІЯ Є тільки один спосіб перемогти зухвалість. Це — піднятися над нею. Але щоб бути покірним, зовсім непотрібно крутитися й вертїтися, мов той котюра, що силкується влізти у мишачу нору. Справжня покора — перша і найважливіша форма скромності й рівноваги.

(Дуже ніжно обвиває вона рукою стан БЛЯНШ.)

Зберігай же свою гордість.

О П О В І Д А Ч

Під кінець попередньої розмови з'являється КАПЕЛАН і запрошує ШЕВАЛЬЄ повечеряти з ним перед тим, як вирушити в дорогу. Він чекає на нього при столі.

КАПЕЛАН Хочу бути щирий з вами, пане. Моя думка та, що ваша сестра повинна залишитися тут. Бог бажає, щоб вона тут лишилася принаймні на деякий час.

ШЕВАЛЬЄ Ах, нам не спадало навіть на думку чинити на неї якийсь тиск. Моє почуття до неї найніжніше. Цього роду почуття такий простий чоловік, як я, може мати тільки супроти того, хто позначений призначенням. Вона прийшла на цей світ, наділена всіма дарами народження, долі і природи. Життя, здавалося, було виповнене для неї прерозкішними напоями. Та напої набули гіркоти, скоро її уста їх доторкнулись.

КАПЕЛАН Ми вже сказали, думаю, все, що в цій справі треба було сказати. Зважтеся, прошу, випити ще одну склянку вина. Воно має вигляд чистого золота, холодне, ясне. Воно має щиру простоту очей. Хай це буде ваше стремінне. Що ви замислюєте робити?

ШЕВАЛЬЄ Насамперед треба б бути в дорозі ще перед світанком. Шлях аж до Вермону не надто безпечний. Але зате там я маю криївку, де зможу спочити, підживитись і послати через певні руки батькові листа.

КАПЕЛАН Монсьє маркіз либонь не спокійний за вас...

ШЕВАЛЬЄ Це я неспокійний за нього. Не зважаючи на його вік, ніщо не спроможне зменшити його бадьорости, ані змінити його звичок. Я не можу позбутися думки, що це його покоління, яке було виховане для приемностей, вживало все, і тим не менш навчилось обходитися без усього. Він спостерігає буревійну ходу подій, немов би дивився на котресь дерево під час негоди. Він гадає, мовляв, він може, як і дерева, спокійно перечекати, поки вода спаде.

КАПЕЛАН Леле! Я вельми боюся, що поки вода річки знов увійде у своє природне русло, вона перед тим розміє і розриє власні береги. Коли ви, пане, повернетесь — гай-гай, чи багато ж ви знайдете з того, що ви тут залишаєте, щоб його здала обороняти?

ШЕВАЛЬЄ А, що там! Струя знесе тільки те, що стримувало її біг. Чого вам тут боятися?

КАПЕЛАН Мій сину, французи ніколи не боролися між собою без користі для інших. Щоправда, вони завжди давали себе переконувати, мовляв, вони борються за принцип. Та так чи так, ця громадянська завірюха кінець кінцем обернеться у війну проти релігії.

ШЕВАЛЬЄ А все таки їх лютять найбільше привілеї народження.

КАПЕЛАН Тринди-ринди! Вас вони просто бояться. Але нас вони ненавидять.

О П О В І Д А Ч

До монастиря прибула комісія. Її провадить маленьке химерне СТВОРІННЯ з фригійським ковпаком на голові. З ним МАТИ МАРІЯ ВОПЛОЩЕННЯ.

ОДИН З КОМІСАРІВ Що всі ці дурниці означають?

МАТИ МАРІЯ За правилами цього дому, одна з сестер повинна йти попереду вас і дзвонити дзвіночком.

КОМІСАР Єдине правило, яке ми визнаємо, — це закон. Ми його представники.

МАТИ МАРІЯ А ми — тільки вбогі слуги нашого закону. Тим я прошу вас вибачити мою непоступливість. А втім, що ви таки вимагаєте того, в чому вам відмовлено, то я й схиляюсь перед вашим бажанням.

КОМІСАР То робіть скоріш!

МАТИ МАРІЯ Не маю наміру затримувати вас довше, ніж то потрібно. Я маю інструкцію нашої преподобної матері ігумені показати вам цей дім.

ДРУГИЙ КОМІСАР Ми так само добре можемо побачити його і без вас.

МАТИ МАРІЯ Я тут не на те, щоб складати вам товариство, а на те, щоб заощадити вам турботи при ламанні замків. Їх я можу відімкнути своїми ключами.

ТРЕТІЙ КОМІСАР Не сперечайтесь з нею, громадянине. З неї хитра кицька. Буде завше її зверху.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Громадянине, прошу вас уживати мову, відповіднішу до гідности нашої місії.

МАТИ МАРІЯ Якщо ви справді думали знайти монастирські доми повні золота і зброї, як те повідомляють новинарські листівки, то чи не вистачило б, аби ви перешукали тільки наш льошок і комори? Про мене — від підлоги аж до стелі. Яку мету може мати ваша візитація келій? Там ви не знайдете нічого, крім солом'яних матраців і образів.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Дуже ймовірно, що там ми зможемо знайти молодих громадян, яких замкнули їхні родини. Вони мають право на охорону з боку закону.

О П О В І Д А Ч

МАТИ МАРІЯ відчиняє келію. Вона порожня. В наступну, до якої підходить, вона ввіходить, затріскуючи за собою двері. Чути голоси зсередини. Тоді двері відчиняються знов, і видно ЧЕРНИЦЮ, що стоїть на порозі. Важко впізнати, хто вона, бо обличчя її заслонене довгим серпанком.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Кажу вам раз і назавжди: годі цієї комедії! Здійміть серпанок!

(ЧЕРНИЦЯ не рухається. МАТИ МАРІЯ просить її дуже спокійно, щоб вона відслонила серпанок. Та робить це, і з'являється вид вельми старої черниці, що аж ніяк не нагадує молоду жінку, яку б тут замкнули її рідні. КОМІСАР виявляє ознаки нетерплячки.)

Громадянку, дайте сюди ваші ключі! Ваша присутність впливає на цих бідних істот. Мені відчинятиме двері оцей громадянин.

О П О В І Д А Ч

КАРЛИК відчиняє двері до келії БЛЯНШ. Він просуває викривлене гримасою обличчя у щілину, і вона, перелякана, кричить, простягає руки, відступає, аж поки притискається плечима до стіни. В неї такий вигляд, наче б вона очікувала, що її кожної хвилини можуть убити. МАТИ МАРІЯ залишається в коридорі. Обличчя її набирає виразу, з якого надвозначно бачити, як важко їй подолати погорду й гнів із-за боязкості БЛЯНШ. Вона силує себе стояти непорушно. Двері відчиняються знову.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Громадянку, я наполягаю, щоб ви мені сказали, скільки часу ця молода жінка ув'язнена тут?

МАТИ МАРІЯ Це ви мусите спитати в неї самої, мсьє.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Вона має такий вигляд, мов би втратила владу над власним язиком.

МАТИ МАРІЯ А чи не може бути, пане, що це ви її налякали, увійшовши таким робом? Вам не спало на думку, що ваша поява і ваша поведінка могли стурбувати молоду жінку?

ІНШИЙ КОМІСАР Громадянине Монстреле, вона слизька, вона штучка! Не дайте себе збаламутити. Молода громадянка повинна здати за себе звіт перед міською управою.

МАТИ МАРІЯ Дозвіл, даний вам для ревізії, не дає вам влади над особами. Ця молода жінка покине цей дім тільки на власне бажання.

О П О В І Д А Ч

Вона йде в келію. Хоч обличчя її і спокійне, під його поверхнею не важко прознати щось наче неспокій, змішаний із спочуттям.

МАТИ МАРІЯ Сестро Блянш...

ПЕРШИЙ КОМІСАР Забороняю вам вести далі!

МАТИ МАРІЯ Я не маю жодного обов'язку мовчати. Ви, звичайно, можете мене до того присилувати. Але я репрезентую тут преподобну матір ігуменю і не бажаю приймати від вас наказів.

ІНШИЙ КОМІСАР Громадянине, ану заткаймо пельку цій корові! Нагадайте їй, що в республіки є машина перерізувати горлянку.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Досить! Я краще нагадаю ще раз вам, що ми представники народу.

(Звертається до БЛЯНШ.)

Молода громадянку, вам нема чого боятись. Ми тут для вас визволителі. Вам треба сказати тільки слово, і ви притьмом опинитесь поза межею досягання тих, хто впираються проти природи і присвоюють собі священне імення матері. Віднині ви під опікою закону.

МАТИ МАРІЯ Та ще покищо вона під моєю опікою. Ви гадаєте, я дозволю вам використовувати переляк молоді дівчини? Сількись, я буду обережна з ужитком мови, яку вам годі зрозуміти. Про те, що нас тримає в цьому домі разом аж до смерті, ви не знаєте нічого. Якщо ви про це колись і знали, то, поза сумнівом, уже забули. Та, можливо, все таки є ще кілька слів, що можуть бути спільні. Може бути, що вони все ще спроможні зрушити ваше сумління. Тож я хочу, щоб ви знали, що для вбогої Кармелітки честь промовляє голосніше, ніж страх.

На слово «честь» БЛЯНШ підводить очі. Вона дивиться то на одного, то на другого, немов той, хто раптом збудився зо сну. Кидається в обійми МАТЕРІ МАРІЇ.

О П О В І Д А Ч

Сцена являє тепер монастирську канцелярію. Два СОЛДАТИ при дзерках. ЧЕРНИЦЬ зібрано у замкненні, їх викликають по черзі. Перед виходом кожна обертається і стає навколішки під благословення ІГУМЕНІ. Коли черга приходигь на МАТИ МАРІЮ, вона стає навколішки, як і всі, а тоді входить у канцелярію. КОМІСАРИ стоять кругом у кімнаті, крім їхнього РЕЧНИКА, що сидить розвалившись у фотелі Ігумені. МАТИ МАРІЯ стоїть.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Тримайтесь тим часом того, що заєвила громадянка. Але не припускайте думки, що стосовна до неї справа вже закінчена. Про те, що я бачив, я складу рапорт міській управі.

МАТИ МАРІЯ Ви, пане, відповідальні перед власним сумлінням. Я можу лише сподіватися, що незабаром ви опинитесь перед противенствами, дещо інакшими, ніж справа з цією переляканою дитиною.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Які-такі противенства? Мо', ви?

МАТИ МАРІЯ Оскільки знаю, я не була ще нічим противенством.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Але я — ваше противенство. То цілком певна річ.

МАТИ МАРІЯ Це либонь від вас не залежить. Мій обов'язок і моя особиста вподоба однозгідні в тому, щоб вас не мати за противенство.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Знаю, що мені від вас годі чогось чекати, крім нахабства.

МАТИ МАРІЯ А я рада, що можу позбавити вас нагоди показати ваше нахабство. Нехай вам буде задоволенням знати, що я повнотою здана на вашу ласку.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Ви говорите так лиш для того, щоб показати, як ви переважаєте когось, хто такий слабкий, як ви сильна. Ба — вас і не зігнути!

МАТИ МАРІЯ Правду мовите. Вас не обманули.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Поки такі люди, як ви, на волі, — немає безпеки для патріотів!

МАТИ МАРІЯ Таж ми не просимо нічого більш, як тільки дозволу жити за правилами, що ми їх добровільно вибрали.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Немає волі для ворогів волі!

МАТИ МАРІЯ Наша воля — поза вашим засягом.

ПЕРШИЙ КОМІСАР Ми взяли Бастілію. Та яка з того користь нації, коли будуть терпимі отакі бастілії, як оця? Вона тисячу разів більше варта ненависти, ніж ота інша. У ній щоденно приносять у жертву невинні офіри — не в ім'я деспотизму, ні, а в ім'я забобону. Авжеж, справдешня бастілія. І від нас залежить знищити таких бастілій якнайбільше.

МАТИ МАРІЯ Не забудьте тоді знищити також і нас — усіх, до останньої. Бо доти, доки живе хоч одна дочка святої Тереси, — існує і Кармель... Ходімо, Блянш.

Хвилину БЛЯНШ дивиться на неї з виразом простодушного обожнювання, у чисто дитячій довірі. Вона йде за нею, мов тінь.

О П О В І Д А Ч

Всередині у монастирській каплиці. КАПЕЛАН в облаченні, він саме закінчив службу Божу, сходить з олтаря. Підходить до решітки і просить СЕСТЕР підступити ближче.

КАПЕЛАН Мої дорогі діти, те, що я маю сказати, — не тайна для декого з вас. А інші не будуть занадто вражені. Отож, мене позбавили мого становища, і я проскрибований. Це остання служба Божа, яку я правив на цьому місці. Кивот залишається порожній. Сьогодні я, безсумніву, повторюю рухи та слова наших перших отців Церкви Християнської, коли виникали перші переслідування. У справах цього світу, як ви знаєте, коли щезають будь-які надії на порозуміння, за єдиний вихід править сила. Та наша мудрість не від сього світу. У тому, що стосується до Бога, наш останній вихід — жертва посвячення душ. За всіх часів Бог безнастанно кличе до себе душі, але сьогодні, можна сказати, він кличе їх поіменно. Це великий день Кармелю. Прощайте. Даю вам моє благословення. А тепер ми разом проспіваето хвалу Святому Хрестові.

Виходячи, він гасить посвячену лампаду і залишає двері кивота відкритими.

О П О В І Д А Ч

Наступна сцена у монастирській кімнаті для розмов. БЛЯНШ і КАПЕЛАН по обох боках решітки.

БЛЯНШ Що буде з вами?

КАПЕЛАН Я буду ніщо інше, як те, що я є в цю хвилину: проскрибована людина.

БЛЯНШ Вони це звать: злочинець.

КАПЕЛАН Моя бідна дитино, риба не може жити без води, але християнин може дуже добре жити поза законом. Бо кому закон гарантує безпеку? Нашій власності і нашому життю. Власності, якої ми зреклися, і життю, яке тепер належить тільки Богові... Тож ми не можемо сказати, що ми мали колись для себе пожиток із закону.

БЛЯНШ Але, судивши з того, що кажуть люди, вони вб'ють вас, якщо впізнають.

КАПЕЛАН Можливо, не впізнають.

БЛЯНШ Ви замаскуєтесь?

КАПЕЛАН Авжеж. Це наказ, що ми його отримали. Дорога сестро Блянш, ваша уява надто скоро запалюється. Нещасні люди, які нам погрожують, мають більше ненависти, ніж сприту. Може статися так, що я, вживши деяких заходів обережності і звикнувши до них, буду в цілковитій безпеці. А й ви теж.

БЛЯНШ Ми теж? Ви що — не покинете нас?

КАПЕЛАН Таки покину, моя дитино. А втім не бійсь. Я не буду далеко від цього дому. Приходитиму до вас так часто, як тільки буде можливо. Це треба ще буде влаштувати. Мати Марія Воплощення і я придумаємо план.

Мовчанка.

БЛЯНШ Ох, що думає мати Марія про мене! Я почуваю себе такою не гідною її люб'язности.

КАПЕЛАН Кожен не гідний того, що одержує, моя дитино. Ніхто не одержує нічого, крім як від Бога. Спочинь собі в мирі. Я не порушу таємниці, коли скажу, що з часу смерти нашої преподобної ігумені ласка матері Марії вкрила тебе своєю тінню. «*Obumbrabit tibi*», коли вжити мови псалму. Ти повинна далі надіятися під її крилами «*sub pennis ejus sperabis*». Я знаю,

що мати Марія взяла на себе відповідальність за тебе перед Богом.

О П О В І Д А Ч

БЛЯНШ, покинувши його, біжить шукати МАТИ МАРІЮ.

БЛЯНШ Ох, мати Маріє — це правда? Це правда, що ви взяли на себе відповідальність перед Богом за мене?

МАТИ МАРІЯ Як ти можеш про таке питатися? Моя дочко, всі людські істоти відповідають за себе самих. А втім, це правда, що наша преподобна мати ігуменя на смертному ложі передала тебе мені.

БЛЯНШ Я для вас важкий тягар.

МАТИ МАРІЯ І дуже легкий. Опіка над дитиною, хоч і приносить багато турбот, ніколи не важка.

БЛЯНШ Я хочу вірити, що більш не буду причиною турбот. Коли я з вами, мати Маріє, я почуваю себе справді у безпеці.

МАТИ МАРІЯ Щоб бути у безпеці, довіряй тільки Богові, моя маленька дівчинко.

О П О В І Д А Ч

У саду. Кілька ЧЕРНИЦЬ рвуть квіти. СЕСТРА КОНСТАНС на дереві, їсть плоди.

МАТИЛЬДА Здається, турбота не зменшує вашого апетиту, сестро Констанс. Та як ви й далі так діятимете, то важко буде наповнити мій кошик.

КОНСТАНС А яка нам потреба в такому забезпеченні? Ми можемо бути мертві вже перед тим, поки плоди почнуть гнити.

МАТИЛЬДА Та, може ж, не пора ще вмирати. Я, сестро Констанс, не маю на те особливого бажання.

КОНСТАНС Ох, я теж! Але коли питання смерти ми лишили в Божих руках, то навіщо нам піклуватися про харчі, які нам належить їсти? Для такого невеличкого лакомства в нас либонь не буде кращої нагоди.

МАТИЛЬДА У вас вельми дивний спосіб готувати себе на мучеництво.

КОНСТАНС Пробачте мені, сестро Матильдо. У каплиці, на праці, під час великої мовчанки — я можу, дійсно, споготвлювати себе інакшим робом. А цей рік — на час дозвілля. Хіба не можуть обидва способи бути однаково добрі? Крім того, коли вже говорити про велику перспективу, то функція мученика — не їсти, а бути з'їденим.

О П О В І Д А Ч

У келії. ІГУМЕНЯ показує МАТЕРІ МАРІЇ декрет, який звільняє членів закритих монастирів від їхніх обітниць. Вона сидить, МАТИ МАРІЯ стоїть. Ця остання якраз закінчила читати декрет.

МАТИ МАРІЯ Аж не віриться, щоб уряд міг себе так смішити, переслідуючи наші обітниці.

ІГУМЕНЯ Віриться чи не віриться, але погодьтеся, що декрет залишає небагато місця для уяви.

МАТИ МАРІЯ Ваша преподобність вирішили погодитись?

ІГУМЕНЯ Авжеж.

МАТИ МАРІЯ Отже, сестра Констанс і сестра Блянш уже не зможуть...

ІГУМЕНЯ Достеменно так.

Мовчанка.

МАТИ МАРІЯ А чи не спало на думку вашій преподобності, що мадмуазель де ля Форс буде тим позбавлена спокою та втіхи? Вони ж їй такі потрібні.

ІГУМЕНЯ Мені це спало на думку. Але я не можу ризикувати безпекою всіх моїх дівчат з огляду на мадмуазель де ля Форс.

МАТИ МАРІЯ Але ж, може, не з огляду на мадмуазель де ля Форс, а з огляду на те, щоб пошанувати бажання померлої жінки? І з огляду на добре ім'я громади?

ІГУМЕНЯ Слабкість однієї жінки може тільки заразити і принизити. Мати Маріє, я не хочу говорити зайвого, але ви кажете про — честь. Та хіба ж ми не давно вже тому перестали турбуватися справами світу сього? Ви знаєте дуже добре, що це зганьблення і зневага Страстей, якщо дочки Кармелю не йдуть слідами свого Навчителя.

МАТИ МАРІЯ А хіба вони перед тим не повинні поділяти самоти і страху, що їх він зазнав своєї останньої ночі? Хіба бу-

ло б то якимсь для нас страшним ударом, якби вона виявила слабкість, що носить саме ім'я Преплаженного страждання? У боротьбі завжди так, що честь нести прапор припадає найхоробрішому. Але от, здається, воля Божа була та, щоб серед нас то було доручено найслабшій, ба — може, найледачшій. Хіба не можна вбачати тут знаку Неба?

ІГУМЕНЯ Боюся, що цей знак дано тільки вам. Це ви, моя дочко, будете пожегтовувані цій слабкості. І то, мабуть, на заступство — пожегтовувані саме за цю спокосу.

МАТИ МАРІЯ На те моя згода з усього серця.

Довга мовчанка.

ІГУМЕНЯ Пильнуйте, мати, за тим, щоб ця церемонія була покрита тайною, як ніяка інша. Воно не повинно бути відоме ані раніш, ані пізніш. У місті повно шпигунів. Найменше недотримання таємниці може коштувати нам голови.

МАТИ МАРІЯ Чого кращого можемо ми бажати, як умерти?

ЧЕТВЕРТА КАРТИНА

О П О В І Д А Ч

Громада, врочисті збори у головній кімнаті. Перед тим, як прочитати декрет, ІГУМЕНЯ керує ЧЕРНИЦЯМИ у проказуванні гимну св. Тереси Авільської.

Я твоя, і на сьому світі я для тебе.

Що бажаєш зо мною вчинити?

Дай мені багатство або вбозтво,

Дай мені розраду або смуток,

Дай мені веселощі або горе,

Вигідне життя й незахмарене сонце, —

Бо я повнотою себе піддала.

Що бажаєш зо мною вчинити?

ІГУМЕНЯ Мій обов'язок — прочитати вам декрет Асамблеї, який, аж до дальших розпоряджень, касує всі чернечі обітниці. «Декрет від 28. жовтня 1789 року. Національна Асамблея ухвалює оцим, що складання чернечих обітниць касується в усіх монастирях обох статей, і цей декрет буде повноважно зареєстрований після отримання королівської санкції і розісланий до всіх урядових чинників та всіх згаданих релігійних домів.» Така постанова повинна засмутити всіх нас, але вона найжорстокіше вдаряє по наших сестрах Констанс і Блянш. Тому до вас обох, мої дорогі дочки, я і звертаю переважно свою промову. Я прошу вас учинити щиросердну жертву з того щастя, якого ви очікували, прийшовши до нас. У таїні ваших серць складете ви тепер ті обітниці його величі, що їх жорстокий наказ забороняє оголосити одверто і з відповідною врочистістю. Це не наша, вбогих служниць, справа — протестувати проти несправедливости. Наше звання велить нам не противитися несправедливості. Воно велить нам висловлювати з приводу неї жаль і платити вимагану ціну. А ціною можемо бути тільки ми самі, оскільки ми не маємо нічого, крім наших убогих осіб. І через те, що ми не маємо права опиратися цьому, ми не маємо права і судити людські інструменти. У наших думках, як і в наших молитвах ті, хто нас переслідують, ніяким робом не відрізняються від інших бідних душ. А якщо й відрізняються, то тільки своєю більшою нужденністю, своїм крайнім убозством.

Я навіть скажу, що не можна собі нічого гіршого уявити, коли бачиш, до якої міри відмовлено цим душам Божої ласки, якщо вони вважають себе за воровів Божої величі. Такої біди не можна направити поживними стравами. Що тут потрібно, так це молитва. Традиція Кармеліток — постачати молитву без зафарблення докору. Повнотою свідома тих обов'язків, які на мене накладає моє становище, я хочу сказати цілком ясно, що я не буду більше терпима до певних виявів екзальтації. Ці вияви, не зважаючи на їх звисочені мотиви, ані найменшою мірою не можуть звільнити нас від наших скромних обов'язків, від нашої держави. Що в цьому більше дитячости, ніж злої волі, я знаю добре. Але щоб зробити чистий порядок з такого роду безглуздя, нічого кращого нема, як виявити ці суперечності й нісенітниці. Ви вдаєте, що молитесь за грішників, тобто — за їх напругу і навернення. Але у той же самий час ви бажаєте, щоб вони вчинили найкрайніший акт насильства над посвяченими особами. Хіба не так? Кармелітка, яка прагне мучеництва, така сама, яким був би вояк, що дає себе застрелити перед тим, як виконати наказ свого командира. Та доволі приповідок і порівнянь. Моя продумана ухвала полягає в тому, що наша громада й далі житиме так просто, як жила до цього часу. Покищо монастир зацілів, і нема підстав припускати, що він не заціліє і в майбутньому. Дозвольте додати ще таке. Незалежно від того, що може статися, ми можемо розраховувати тільки на той рід сміливости, що його Бог роздає нам день у день, якщо можна так висловитись — уділює нам шеляг за шелягом. Це й є сміливість, яка найкраще відповідає нам і нашим умовам. Просити в нього більше означає ніщо інше, як самовпевненість. Краще для нас покірно молитися, щоб нас не було поставлено на випробування поза межі наших сил і витривалости, щоб ми могли знести тільки приниження, яке, однак, не спонукало б нас учинити щось, гідне догани. Коли ми споглядаємо на ці речі у світлі Гетсиманського саду, де все людське страждання стало божественним в обожнюваному серці нашого Господа, тоді відрізнявати страх від сміливости видається мені досить таки зайвим. І те, і те видається не багато більшим, ніж блискітки в ярмарковому видовищі.

О П О В І Д А Ч

Збори розходяться. Одна група йде у сад, де БЛЯНИШ зустрічає МАТИ МАРІЮ ВОПЛОЩЕННЯ.

БЛЯНШ Мати Маріє, чи воно ж можливо, що у такий момент її преподобність відмовляє нам радости скласти обітниці в таїні? Ми знаємо дуже добре, що коли б це залежало тільки від вас...

МАТИ МАРІЯ Я можу теж тільки слухати.

БЛЯНШ Але її преподобність надає так багато ваги вашій думці...

МАТИ МАРІЯ Мій обов'язок — надавати значно більше ваги її думці.

БЛЯНШ Але наше складання обітниць...

МАТИ МАРІЯ У цей час кожен такий закон, як ось даний, має відносно далекі можливості, і нічого більш. Сьогодні це дійсність, і вона виконується. Її преподобність має повну слухність, коли вона не бажає без потреби викликати шал наших ворогів.

БЛЯНШ Чи це справді ви, мати Маріє, що отак говорите? Невже ми так низько підпали під недолю, що наша єдина надія — жити непомітно, мов зайці у норах?

О П О В І Д А Ч

Дія посунулася тепер вперед на кілька місяців. Поза мурами монастиря чути спів «Карманьйоли». Кілька КОМІСАРИВ, а з ними незліченна юрба ЧОЛОВІКІВ та ЖІНОК, увесь час співаючи, вдирається до внутрішніх покоїв. Вони підважують двері до внутрішнього замкнутого помешкання. Перед ними йде СЕСТРА, дзеонивши у маленький дзвіночок, і вони влітають до ризниці, розбивають двері каплиці і громадять накупку священний посуд. Тоді вони накривають купу завісою, здертою з ризниці, і заходжуються знищувати Маленького Царя Слави. Здирають плащ і корону, кидають у кут. Тим часом, як ІГУМЕНЯ споглядає на це руйнування, членкині громади збираються в головній залі і моляться під орудою МАТЕРІ МАРІЇ ВОПЛОЩЕННЯ. Усі носять свої довгі серпанки.

МАТИ МАРІЯ Будьте спокійні, мої дочки, будьте спокійні. Під цю хвилину ніяка інша молитва неможлива. Будьте єдині плоттю з Богом.

О П О В І Д А Ч

Коли відчиняються двері і з'являється ІГУМЕНЯ, вони стоять не порушено. Одне-єдине тільки налякане обличчя обертається до неї. Це обличчя СЕСТРИ БЛЯНШ.

ІГУМЕНЯ Тихо! Я не потерплю бачити мій дім у подобі потоптаного ногами мурашника!

(Мовчанка.)

...З усього того, що сьогодні вагарем упало на нас, жалійте тільки оце святотатство і моліться за тих, що його вчинили. А щодо золота і срібла, яке вони виносять, то — що можуть значити ці речі! Чи ж убогство не править нам за наш основний стан? Хоч і бідні, та ми можемо ступати на далеку віддаль слідами нашого Майстра. І навіть і тепер ми не такі злиденні, як був він.

(Схвильовання поступово втихомирюється.)

Це не вперше плюндрують церкву і монастир. Такі самі речі спостерігано багато разів у ході воєн.

О П О В І Д А Ч

Тепер нам показано келію матері Жанни Дитяти Ісуса. Надворі сніжить. МАТИ ЖАННА саме закінчує шити вельми вбогу одягу для Маленького Царя Слави. БЛЯНШ допомагає їй надягнути одяг на статую.

МАТИ ЖАННА Сестро Блянш, ви знаєте, що кожної Різдвяної ночі наш Маленький Цар мандрує з келії у келію. Маю надію, що він принесе вам сміливість.

О П О В І Д А Ч

Різдвяна ніч. Двері всіх келій відчинені на коридор. ІГУМЕНЯ і МАТИ МАРІЯ ВОПЛОЩЕННЯ у товаристві двох СЕСТЕР, що несуть смолоскипи, появляють Маленького Царя Слави в кожній келії по черзі. ЧЕРНИЦІ стають навколішки, приймають статую в убогому одязі, віддають їй шану і передають ІГУМЕНІ, яка, своєю чергою, стає навколішки.

АННА Істинно наш Маленький Цар тепер такий бідний, як був він у Вифлеємі.

Коли приходить черга на СЕСТРУ БЛЯНШ, вона зрушується і з сльозами на очах бурмотить.

БЛЯНШ Ох, такий маленький, такий слабенький!

МАТИ МАРІЯ Ні. Такий маленький — такий сильноду-
жий!

О П О В І Д А Ч

Тієї хвилини, коли БЛЯНШ стає навколішки і схиляє голову перед статуєю, знадвору монастирських мурів розлягається спів «Карманьйоли». БЛЯНШ охопило тремтіння. Вона випускає з рук Маленького Царя Слави, і його голова розбивається об підлогу. Охоплена жахом, з виглядом затаврованого злочинця вона кричить.

БЛЯНШ Ой, Маленький Цар мертвий! Те, що залишилося тепер — агнець Божий!

О П О В І Д А Ч

Сцена у келії Ігумені. Вихід: БЛЯНШ.

ІГУМЕНЯ Моя дочко, стань спершу навколішки, і ми разом прокажемо молитву нашої матері святої Тереси.

(ІГУМЕНЯ проказує кожен рядок, БЛЯНШ повторює за нею.)

Я твоя, і на сьому світі я для тебе.

Що бажаєш зо мною вчинити?

Дай мені багатство або вбозтво,

Дай мені розраду або смуток,

Дай мені веселощі або горе,

Вигідне життя й незахмарене сонце, —

Бо я повнотою себе піддала.

Що бажаєш зо мною вчинити?

Але БЛЯНШ змінила кінець молитви.

БЛЯНШ Дай мені прибіжище або смертельну загрозу —
Що бажаєш зо мою вчинити?

ІГУМЕНЯ споглядає на неї, вагається. Але по тому вдає, наче нічого не зауважила. Обидві підводяться з колін. *ІГУМЕНЯ* сідає. Хвилинка мовчанки.

ІГУМЕНЯ Гадаю, що ти знаєш, чому я послала по тебе.

(БЛЯНШ тихо схиляє голову.)

Розлука буде не менш важка для матері, ніж для дитини.

(Мовчанка.)

Я не бажаю зробити нічого без твоєї згоди — або принаймні без згоди твого сумління. Я не питаю про відповідь на те, що я хочу сказати. Твоя відповідь повинна бути дана Богові, під час молитовного роздуму. Моя дочко, ані ти, ані я не можемо більше сподіватися, що нам пощастить перебороти твій смертельний страх.

(Мовчанка.)

Без сумніву, коли зміняться умови... Або згодом... Імовірно...

(Мовчанка. Погляд, що його БЛЯНШ спрямовує на ІГУМЕНЮ, виявляє розпач, майже паніку. Ясно бачити, що ІГУМЕНЯ глибоко зворушена, хоч обличчя її цього й не показує. Голос її, одначе, трошки тремтить.)

... Чи ти справді думасш, мовляв, ми чинимо тобі зло, відсилаючи тебе назад у світ?

БЛЯНШ залишається мовчазною довгу хвилину. Тоді вона робить над собою неймовірне зусилля, щоб відповісти.

БЛЯНШ Я... Це дійсно правда, що я більш не можу сподіватися побороти свою природу... Ні, це сподівання щезло... Ой, мати!.. Хоч де б я була, я тягнутиму свій страх за собою, як в'язень тягне за собою свій ланцюг і кулю. Цей дім справді — єдине місце в усюму світі, де я можу надіятися показати це його величі, як каліка показує свої гниючі рани. Ви бачите, мати — Бог, мабуть бажає, щоб я була боягузом, як він бажає, щоб інші були добрі або дурні...

Вибухає плачем.

ІГУМЕНЯ Заспокойся... Я ще подумаю про все це.

БЛЯНШ стає навколiшки і цілує руку ІГУМЕНІ, яка благословляє її.

О П О В І Д А Ч

Обряди Страсної П'ятниці відбуваються тємно в будинку, що належить до монастиря, де зібралось кілька вірних. Ніч. ЧОЛОВІКИ вартують. Присутні ЖІНКИ й ДІТИ. ЧЕРНИЦІ надходять у мовчанці. Одна з них споготовлює прикраси. Священника ще нема. Чути один чи два остерігаючі оклики... Вихід: КАПЕЛАН. Деякі ДІТИ цілують йому руки.

КАПЕЛАН Коли я покликав вас уперше, я мав надію бачити вас часто. Але обставини дуже різко відмінилися супроти того, чого я очікував. Відтепер наші зустрічі залежатимуть від Божої волі. Кожну з них ми повинні вважати за чудо, за яке дякуймо йому. Та хіба й може бути інакше? За менш сумних часів наші поклони аж надто легко могли б нагадувати оті, що їх люди роблять, бажаючи виявити пошану королеві й князям світу сього. Я не кажу, що Бог не приймає цього роду пошани. Але сталося так, що він стомився від того. Такі поклони викликають у пам'яті радше дух Старого, аніж Нового Завіту. Господь жив колись між нами і далі живе як бідна людина. І завжди надходить мить, коли він чинить вас убогими. Сам він, убогий, знаходив те, що він знаходив — давно колись, часто-густо, на дорогах Галилеї: гостинність, щире привітання від маленьких людей. Він бажав жити між ними, вбогими. Він бажав і померти з ними. Не був він багатим шляхтичем на чолі своїх васалів, коли він подорожував до своєї смерти — інакше сказавши: до Єрусалиму, місця його жертви, за тих понурих днів, що передують Воскресінню. Ні! Це було серед убогих людей, які були далекі від думки робити виклик його ворогам і через те вчинили себе маленькими, щоб якомога довше залишитись незауваженими... Але від нас тепер залежить учинити себе маленькими не так, як учинили вони, щоб уникнути смерти, а для того, щоб постраждати, якщо треба буде, так, як постраждав він. Бо істинно був він, за словами Святого Письма, яко агнець, ведений у різницю... А тепер розпочнімо вшанування Хреста.

По тому, як обряд закінчено, він відходить, обіцяючи ЧЕРНИЦЯМ повернутись у день Воскресіння.

О П О В І Д А Ч

Воскресна Неділя. ЧЕРНИЦІ чекають на Капелана.

ГУМЕНЯ Чи то не був він?

МАТИ МАРІЯ Ні, мати. І зараз так пізно, що я гадаю, він не прийде.

ГУМЕНЯ Чи на стежці стоїть варта? Пам'ятаєте, він раз пробував прийти з боку прального будинку, але знайшов двері зачиненими й забитими?

ЖЕРТРУДА Сестра Антуана стоїть на сторожі там від сумерку.

АННА Здається, вчора вони були тут. Шукали нашого старого пекаря Тібо, щоб забрати до міської управи.

МАРТА Його суперник Серва доніс на нього.

ГУМЕНЯ (*холоднокровна, як завжди*) Знаю, знаю... Але від п'ятниці наш капелан змінив місце свого сховку.

КОНСТАНС Чи можна ж повірити, що священників гонять і переслідують у християнській країні? Стали французи тепер такими боягузами?

МАТИЛЬДА Вони налякані. Кожен наляканий. Вони передають свій страх один одному так, як під час епідемії передають чуму чи холеру.

ВАЛЕНТИНА Який сором!

БЛЯНШ (*немов сама до себе. Її голос плаский, без відгомону, такий, як то чують уві сні*) Страх це, мабуть таки, справді недуга.

Чути легке мурмотіння, потім настає мовчанка. БЛЯНШ, здається, пробудилася. Вона споглядає навколо, на обличчя, які відвертаються від неї, хоч вони виявляють радше заклопотаність, ніж розчарування.

МАТИ МАРІЯ Ніхто не заляканий. Людині тільки здається, що вона залякана. Страх це фантазмагорія чорта.

БЛЯНШ (*тим самим дивним голосом*) А сміливість?

МАТИ МАРІЯ Сміливість теж може бути вигадкою чорта — інакшого роду. Так кожна з нас може боротися з своєю сміливістю чи страхом, як то божевільний боровся з своєю тінню.

Важлива тільки одна річ: будемо ми сміливі чи боягузи, але ми повинні бути там, де Бог бажає, щоб ми були. І над усе ми повинні йому довіряти. Авжеж, на страх немає інших ліків, як тільки сліпо віддатися на волю Божу так, як олень, переслідуваний собаками, скаче у холодну, темну воду.

КОНСТАНС Таж олень, якщо гонитва триває надто довго, завжди повертається, щоб зустрінути собак — хіба не правда? Невже нема доброго француза, що взяв би на себе оборону наших священиків?

ГУМЕНЯ То не наша справа.

МАТИ МАРІЯ *(звертаючись до інших)* Її преподобність не має на думці, мовляв, нам заборонено бажати того.

АЛІСА На що ми будемо придатні, коли з-за браку священиків люди будуть позбавлені святих тайн?

ГУМЕНЯ Коли не буде священиків, завжди буде надмір мучеників. Тим робом рівновага ласки буде встановлена.

Мовчанка. МАТИ МАРІЯ, здається, хоче говорити, але вагається. Деякі з ЧЕРНИЦЬ обернулися в її напрямі і, нарешті, усі дивляться на неї, крім КОНСТАНС і БЛЯНШ. БЛЯНШ тримає очі опущені. На обличчі вираз страшного смутку. КОНСТАНС дивиться на неї з певного роду курйозним зацікавленням.

МАТИ МАРІЯ *(тихим, розміреним голосом, за яким можна вичути приховану пристрась)* Мені здається, що Дух Святий саме промовив устами її преподобности.

(Загальне заворушення. По тому слідує мовчанка. ГУМЕНЯ збарігає пасивний вигляд, але всі відчують, що її воля напружена до останніх меж. Емоційний клімат немов у драмі, де не залишається сумніву: між двома жінками існує глибоке непорозуміння. МАТИ МАРІЯ говорить тим самим помірним голосом.)

Безбожному режимові, який посмів зробити нечинними наші обітниці, я гадаю, вся наша громада повинна відповісти, зробивши врочисту обітницю мучеництва.

(Загальний відрух заперечення, хоч його й дбайливо стримують. Дві або три старші ЧЕРНИЦІ схилиють голови. БЛЯНШ повільно піднімає свою і з цікавістю споглядає на МАТИ МАРІЮ.)

Дочки Кармелю не мають зробити нічого іншого, як віддати життя за те, щоб Франція мала постійно своїх священників.

ІГУМЕНЯ *(холодно, після довгої мовчанки)* Ви не дочули мене, мати, або принаймні не зрозуміли. Не від нас залежить вирішувати, чи будуть згодом наші імена записані у молитовники. Я не маю претенсій бути одним з тих гостей, про яких говорить Святе Письмо, мовляв, вони посіли найвищі місця і ризикували тим, що господар бенкету пошле їх на найнижчі.

(Повна пошани мовчанка з боку МАТЕРІ МАРІЇ. Деякі з молодших ЧЕРНИЦЬ виявляють ознаки розчарування і навіть деякого спротиву.)

Пождіть, пождіть... Слово мучеництво з'являється легко на язичі. Але коли нещастя впаде на нас...

МАТИ МАРІЯ Ваша преподобність навряд чи можете назвати це нещастям...

ІГУМЕНЯ Цьому слову я надаю звичайного значення і вимовляю його звичайною мовою. Були великі святі, які вітали ідею смерті, інші, які її ненавиділи, і деякі, що навіть тікали від неї. Але присягаюся своєю наміткою! Чи ж коли ми називатимемо щастям те, що більшість людей називає нещастям, то чи приведе воно нас кудись далі? Прагнути смерті тоді, коли ми перебуваємо у доброму здоров'ї, це — тільки насичувати дух вітром, мов оті божевільні, які думають насититися запахом смаженої печені.

(Хвилину вона споглядає понад окулярами на ЧЕРНИЦЬ, особливо на молодших. Голови всіх похилені. Вираз її обличчя й голосу став помітно м'якший.)

Мої дочки, я вважала за потрібне повернути ваше почуття рівноваги. Ваші ноги майже залишили твердий ґрунт. Ви стали такі легкі, що подуву вітру вистачило б на те, аби дмухнути вас попід небо, де ви загубилися б у хмарах, як балон мсьє Пілятра... Щиро кажучи, мені потрібно моїх дорогих дівчат. Що я була б без них? Щось на зразок похилої старої жінки в безумстві, як ви це вже зрозуміли з її слів...

(Мовчанка. Почуття напруження трошки розвіялось.)

Мати Маріє, Бог мені свідком, те, що я сказала, не стосується до вас. Не буде кращої нагоди сказати точно, що я думаю. Ви значно краще озброєні, щоб нести цю відповідальність, яка тепер — моя. Але поки я посідаю це становище, я діятиму згідно своїх суджень і своєї природи. Я дуже вірю, що Провидіння мало свої причини, коли дало громаді, за таких важких умов, просту і невизначну ігумену, як от я.

МАТИ МАРІЯ Ваша преподобність мусите знати, що ніщо не буде приємніше для мене, як пристосувати свою думку до вашої.

ІГУМЕНЯ Якщо б ви посідали становище, яке я тепер посідаю, для мене не було б більшого щастя, як проголосити обітницю мучеництва. І я знаю, що я це зробила б, тримаючи свої руки у ваших.

МАТИ МАРІЯ Ваша преподобність можете бути певні, що громада як цілість...

ІГУМЕНЯ Нема такої речі, як «громада як цілість». Громада має завжди сильні і слабкі елементи. І слабкі не менш потрібні, як і міцні. Власне, з огляду на слабкі елементи я не можу дати вам тієї повновлади, про яку ви просите.

(Дві або три ЧЕРНИЦІ інстинктивно кидають погляди на БЛЯНШ і негайно відвертають очі. Голова БЛЯНШ починає невловно опадати — поза її свідомістю, що саме це відбувається з нею. КОНСТАНС, обличчя якої дуже бліде, говорить щось тихим голосом. ІГУМЕНЯ промовляє вельми лагідно.)

Що ви сказали, сестро Констанс? Ви маєте від мене дозвіл говорити. Коли розумні вичерпують свою мудрість, добре, якщо вони прислухаються до голосу дітей.

КОНСТАНС Це наказ, ваша преподобносте?

ІГУМЕНЯ Понад усякий сумнів — так.

КОНСТАНС Я тільки хочу просити пробачення громади за те, що я — між тими слабкими, про яких ваша преподобність тількищо говорили.

ІГУМЕНЯ Ви так дуже певні?

Під час цього обміну словами БЛЯНШ повільно підвела голову. Коли КОНСТАНС починає говорити знову, очі її зустрічаються з очима БЛЯНШ. Вона хвилину вагається перед тим, як почати говорити. Публіка повинна відчувати, що хоч її почуття до приятельки й дуже сильне, воно не приневолить її брехати.

Вихід із труднощів вони, однак, знаходять у тому, що поринає у двозначність. Вона блідіша, ніж звичайно, проте рішуча.

КОНСТАНС З дозволу вашої преподобности, я не повною певна, що боюся вмирати. Зате певна, що дуже люблю життя. Чи це в дійсності — не те саме?

АННА Сестра Констанс не вірить ані в одне слово, яке каже.

ЖЕРТРУДА Ви можете стати причиною до непорозуміння, сестро Констанс!

КОНСТАНС (*каже, не надумуючись*) Я не дбаю...

(Раптом вона бере себе в руки, і тоді — несамовито.)

Я прошу вибачення, сестро! Говоривши так, як я говорила, все, що я думала, було ось що: я не була приготована на те, щоб мною трошки погорджували. Більше нічого.

ІГУМЕНЯ Ніхто тут не має наміру погорджувати вами, сестро Констанс. Ви радше — причина для піднесення.

(Мовчанка. Тоді — з усміхом розуміння, майже з виглядом співниці.)

Але, як ви знаєте, воно майже так само зле шукати спокуси, як і шукати мучеництва. На все є властивий час.

О П О В І Д А Ч

Кілька ЧЕРНИЦЬ зайняті шиттям у майстерні. Вони дискутують проповідь Капелана.

ВАЛЕНТИНА Я ще ніколи не чула такої проповіді.

АЛІСА Це, мабуть, тому, що ви ніколи перед тим не чули проповіді про страждання, що її виголосив священик у смертельній небезпеці.

КЛЕР Смерть... Важко уявити собі Творця життя і смерті, що сам став віч на віч із смертю.

МАРТА Христос в Оливному саді не був майстром нічого. Людське страждання ніколи не доходило до таких висот і ніколи не дійде. Воно перейшло в нього все, за винятком найвищої точки душі, де божественна згода — спожита.

КЛЕР Він боявся смерти. Багато мучеників не боїться її...

ЖЕРАЛЬДА Це можна сказати не тільки про мучеників, а й про розбійників. Я чула, що Картуш жартував, коли його простягли на колесах...

СЕН-ШАРЛЬ Її преподобність мала слухність. Є один рід героїзму для мучеників, а інший для інших. Вони так відрізняються, як золото від міді. Одне дорогоцінне, друге безвартісне, — а все таки і те, і те являють собою метали.

КЛЕР Мучеників підтримує Христос, але Христос не мав нікого, хто б підтримав його. Бо вся допомога і все милосердя походить від нього. Ніхто з живих істот не переступав порогу смерти таким самотнім і таким неозброєним.

МАТИЛЬДА Навіть найневинніші являють собою постійних грішників. А будучи ними, вони чують із збентеженням, що заслуговують на смерть. Найгірший із злочинців відповідальний за свій злочин, тоді як він...

КАТРІН ...будучи найневиннішим і найзлочиннішим, не вчинив жодної помилки і відповідав за всі помилки, пожираний справедливістю і несправедливістю, немов двома хижакими...

ЖЕРТРУДА Ох, сестро Катрін, ви морозите мою кров!

КАТРІН Сестро Жертрудо, як ви провели б вашу останню ніч перед стратою?

ЖЕРТРУДА Я думаю, що це була б для мене гарна нагода, за якої мій страх здатися негідною перебором би мій природний страх.

АННА Я була б уся переповнена бажанням ступити на ешафот першою. Я йшла б просто до знаряддя смерти, не дивившись ані праворуч, ані ліворуч. Я звикла колись до того вдома, здираючись на високу драбину — щоб мене не занудило.

ЖЕРТРУДА А що могла б сказати сестра Констанс у таку мить?

КОНСТАНС Я? Зовсім нічого.

ЖЕРТРУДА Що? Навіть проказати молитву?

КОНСТАНС Не знаю. За мене проказав би її мій добрий янгол. Я мала б і так повні руки, зайняті моїм умиранням.

(Споглядаючи швидко скося на БЛЯНШ.)

Чи вам не сором бути аж такою ретельною у праці?

ЖЕРТРУДА Небо? Та це ж не злочин! Краще проводити час у розмовах, аніж у зідханнях!

ВАЛЕНТИНА А ви що на те, сестро Блянш?

БЛЯНШ, почувши своє ім'я, починає, здається, пробуджуватися. Шматок полотна і ножиці, що вона тримала в руках, падають на землю. Вона піднімає їх і не каже нічого.

ФЕЛІСІТЕ Що на вас насіло, сестро Блянш?

КЛЕР Залиши Блянш де ля Форс у спокої. Не бачиш, що вона дримає?

ФЕЛІСІТЕ Блянш де ля Форс... Без наміру вас образити, сестро Блянш, було б відповідніше називати вас Блянш де ля Феблес — Блянш Слабенятко... Скажіть, що ви думали б, якби вас узяли до в'язниці?

БЛЯНШ намагається говорити рівним голосом, але без успіху.

БЛЯНШ До в'язниці... Чому, сестро Фелісіте? Я... Я...

ФЕЛІСІТЕ Скажіть нам...

БЛЯНШ (говорить, як дитина) Я... Я боялася б бути сама, без нашої матері.

Інші сміються і відвертають обличчя з виразом спочуття. КОНСТАНС уперто дивиться на землю, але видно, що вона бореться з мівом. Раптом увіходить інша ЧЕРНИЦЯ.

АНТУАНА Мої сестри, наша мати приходить попрощатися.

О П О В І Д А Ч

ІГУМЕНЮ викликали до Парижу її наставники. Вона зодягнена у звичайний одяг.

О П О В І Д А Ч

Слідом за тим бачимо монастирський сад під час відпочинку. Звичайна щаслива атмосфера.

ЖЕРТРУДА Відпочинок триває сьогодні довше, ніж звичайно.

КАТРІН Це не так. Ми все же маємо добрих двадцять хвилин, сестро Жертрудо.

СЕН-ШАРЛЬ Нам ніколи не було ще так весело, як тепер, коли її преподобність нас лишила. Що вона подумала б про нас?

МАРТА Хіба якраз не її преподобність сказала нам бути щасливими і безжурними доти, доки Бог дає нам цю можливість?

АННА Можливість, дійсно! Це так само, як говорити про можливість людини, завішеної на нитці на висоті сто стіп понад Соборовою площею!

КОНСТАНС *(сміючись)* Але, сестро, ми можемо впасти тільки в обійми Бога!

АННА Це, так би мовити, ще одне втішне. Але чого ви сміялися?

КОНСТАНС Того, що для мене приємна...

АННА Дурниця і нісенітниця! Чи ви й тоді не сміялися, коли наша мати залишала нас?

КОНСТАНС А то того, що сестра Аліса штовхнула мене в шлунок. Втім я все-одно сміялася б. Весело було бачити нашу мати у тому одязі.

ЖЕРТРУДА І вам не було сором?

КОНСТАНС А то чого? Я думала, що це смішно. Адже ці погані люди не могли нічого більше вчинити з Божими служницями, як примусити їх перевдягнутися, неначе б то був карнавал.

ВАЛЕНТИНА Вони зроблять значно більше, ніж це.

КОНСТАНС А потім? Що більше вони можуть зробити, ніж зробив Нерон чи Тиберій? Хіба не була найбільшим передодяганням з усіх ганебна смерть нашого Господа? Вони перевдягнули його як невільника і як нерільника прицвяхували Творця до шматка дерева. Світ і пекло не були спроможні піти далі за це потворне і святотатське блазнювання. Віддати людей на поживу диким тваринам або обернути їх на живі смолоскипи — хіба ж це не ганебний фарс? Страждання і смерть, поза сумнівом, ніколи не перестануть нас дивувати. Але яке значення можуть мати ці старовинні плюгавства в очах янголів? Я певна, що вони б сміялися з них — якщо янголи можуть сміятися...

ЖЕРТРУДА Сестра Констанс дає добру відсіч...

ВАЛЕНТИНА А ви, сестро Жертрудо, — ох, ви стоїте і хихотите, тільки-но вона розтулить рота!

Усі споглядають на ЖЕРТРУДУ. Вибух сміху, бо то таки правда, що її губи звисали розтулені, голова була перехилена набік, а очі напівзаплющені, як у того, хто дуже уважно слухає. Та сміх і жарти поступово затихають. У тиші, що запанувала,

чути звук дзвона, потім іншого, ближче, до них доєднується третій. ЧЕРНИЦІ дивляться одна на одну.

МАТИЛЬДА Дзвін на сполох!

АЛІСА Гарматний постріл!

АННА Як то гарматний постріл? Чого гарматний постріл? Це був великий дзвін каплиці Святого Максима.

Знову чути гарматний постріл. Сурмлять сурми. Галас юрби, що маршує, звуки «Са іра» і подібних мелодій.

КЛЕР *(глупувато)* Це мені нагадус свято Тіла Господнього за старих часів.

СЕН-ШАРЛЬ Ох, перестаньте... перестаньте...

Вона тремтить. Чути нервовий сміх. Гудіння труб відтворює тепер інші звуки, і між кожною фанфарою — коротка мить тиші. У ній чути дзеленькання дзвіночка біля хвіртки.

МАТИЛЬДА Там хтось при наших дверях!

КЛЕР Комусь треба негайно піти до пральні.

(Відхід: АННА поспішає геть.)

Сестро Анно, не знімайте ланцюга аж до останньої хвилини!

Майже слідом за тим увиходить КАПЕЛАН. ЧЕРНИЦІ обступують його. Одна з них стоїть опсдалік, очі її спрямовані на головні двері. Галас юрби, що маршує.

КАПЕЛАН Ще мить, і мене вхопили б юрба і патруль. Я не мав іншого вибору, як тільки прийти сюди.

КЛЕР Залишіться з нами, отче.

КАПЕЛАН Але я скопромітую вас. Я мушу йти. Коли юрба збереться на Муніципальній площі, вулиці спорожніють.

КОНСТАНС Чи вже ніколи не буде інакшого засобу, як лише втікати і ховатись?

КАПЕЛАН За таких турботних часів, як ці, найгірше бути не злочинцем, а невинним або підозрілим. Дуже скоро невинні заплачуть за всіх.

КАТРИН Отче, тікайте з цієї країни!

КАПЕЛАН Перед тим, як це зробити, я мушу чекати, щоб зрозуміти Божу волю. Залишившись там, де він мене залишив, я можу звинити тим, що діяв по-дурному, але не тим, що діяв неправильно.

КЛЕР Що станеться з її преподобністю?

КАПЕЛАН Цього я не знаю. Боюся, що її преподобність не буде спроможна повернутися до нас.

Сурми сурмять увесь час, але можна здогадатися, що вони не рухаються.

МАТИЛЬДА Я не думаю, що хтось є на вулиці. Але, здається, коло собору формується нова процесія. Як гадаєте, сестро Анно?

АННА Так. Старий городник був тількищо, аби забрати свій одяг. Він каже, що місто повне незнаних людей. Вони збираються провести ніч на площі. Вино продають на кожному розі.

ФЕЛІСИТЕ Слухайте! Слухайте!

Дзвін на сполох, що перестав був дзвонити, дзвонить знов, голосніше, ніж перед тим. Чути постріли мушкетів.

ВАЛЕНТИНА Добрий Боже! Тільки подумати, лише чверть години тому ми були тут такі спокійні, такі радісні!

МАРТА Де там, сестро Валентино! У місті галасують увесь сьогоднішній ранок.

ВАЛЕНТИНА Не більше, ніж звичайно. Площа скидається на божевільню вже кілька днів. Хіба вони не танцювали всю минулу ніч на березі річки? Таж ми чули пілілікання скрипок. А тоді раптом — мушкетні постріли. Можна було подумати, що то літні фоерверки.

МАРТА А воно й справді можна подумати так по хвилині — коли хтось нічого не помічає...

ФЕЛІСИТЕ Слухайте! Слухайте! Вони знову роблять те саме!

КАПЕЛАН Мабуть, я надто довго чекав. Байдуже!

КЛЕР Не відходьте, не поблагословивши нас.

КАПЕЛАН Я бажав би сказати до побачення матері Марії Воплощеня.

АННА Після трапези мати Марія Воплощеня пішла, як звичайно, до своєї келії.

КЛЕР Ідіть і покличте її, сестро Сен-Шарль.

КАПЕЛАН Ні, краще не буду втрачати часу. Не можу навіть думати про те, що могло б статися з вами, якби мене знайшли тут.

Зводить руку для благословення. Вони стають навколiшки, і він благословить їх. Потім він зникає. Майже негайно галас на вулиці зростає — немов би вулицю наповнила незліченна юрба.

О П О В І Д А Ч

КАПЕЛАН здирається на мур сусіднього саду. Там є сховище для різного знаряддя, де він може перебути аж до ночі. Гамір зростає до такої міри, що ЧЕРНИЦІ повинні кричати, аби чути одна одну. Удари гримотять у входові двері.

КІЛЬКА ПЕРЕЛІЯКАНИХ ГОЛОСІВ Не відчиняйте! Не відчиняйте!

О П О В І Д А Ч

Спочатку ЧЕРНИЦІ починають безцільно бігати маленьким садом. Згодом одна по одній рухаються вже повільніше, вони немов би засоромлені своїм браком самоконтролю. Нарешті гуртуються біля статуї Божої Матері. Цей рух притьмом з'ясовується, коли МАТИ МАРІЯ ВОПЛОЩЕННЯ з'являється на дверях каплиці і стає на горішній ступінці невеликих сходів. Дошки входових дверей піддалися під ударами, що на них сипалися. Звук ламаного дерева. МАТИ МАРІЯ робить рух до КОНСТАНС, бере з зв'язки ключів при своєму поясі один і дає їй.

МАТИ МАРІЯ Іди, маленька доню. Відчини двері.

О П О В І Д А Ч

Але ще перед тим, як КОНСТАНС може це виконати, двері вивалено. Гамір стає оглушливий. МАТИ МАРІЯ іде назустріч з гідністю, ні занадто скоро, ні занадто повільно. Гурт РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ пропихається крізь щілину, але вони мусять при тому викручуватись і зиватись таким робом, що мають смішний вигляд. Хвилину вони стоять нерухомо, очевидячки збенте-

жені, не знаючи, що чинити перед лицем нерухомих ЧЕРНИЦЬ. МАТИ МАРІЯ бере спокійно ключа з рук КОНСТАНС і подає його одному з напасників. Двері відчинено. Юрба заливає спершу сад. МАТИ МАРІЯ не намагається їх стримати. Однак, більшість повертається на вулицю. Обличчя КОНСТАНС бліде, але на губах таки слабкий натяк на усміх.

КОМІСАР Де черниці?

МАТИ МАРІЯ Можете самі побачити. Ось там.

КОМІСАР Наш обов'язок — прочитати їм декрет про вигнання.

МАТИ МАРІЯ Це залежить виключно від вас.

ЧИТАННЯ ДЕКРЕТУ «Згідно з рішенням, прийнятим Законодавчою Асамблеєю на сесії дня 17. серпня року 1792, від 1. жовтня всі будинки, зайняті ченцями та черницями, повинні бути цими ченцями та черницями полишені. Будинки буде виставлено на продаж так, як адміністративна влада визнає це за відповідне.»

КОМІСАР Чи маєте якісь зауваження, щоб подати їх?

МАТИ МАРІЯ Що ж ми можемо вимагати, бачивши, що нічого більш не маємо до нашого розпорядження? Але ми повинні мати дозвіл подбати про одяги, якщо ви забороняєте нам носити ті, що ми їх маємо.

КОМІСАР Дозвіл дано!

(Він робить зусилля, щоб набрати глузливого тону. Видно, проста гідність МАТЕРІ МАРІЇ справила на нього значний вплив.)

Ви здається, дуже поспішаєте скинути ці тоги і вдягтись, як усі інші.

МАТИ МАРІЯ Я можу відповісти, мовляв, одяг не робить воїна. Не те важливо, як ми вдягаємось. Ми ніколи не будемо чимсь іншим, як тільки служницями.

КОМІСАР Народ не потребує служниць.

МАТИ МАРІЯ Але здається, що він відчуває велику потребу в мучениках. Це й є служба, яку ми можемо виконувати.

КОМІСАР За таких часів, як ці, вмирати — не значить нічого.

МАТИ МАРІЯ Жити — не значить нічого. Ви це хотіли сказати. Бо смерть не відзначається нічим, коли життя втратило всю свою вартість. Воно стало смішне і не варте чогось більшого, ніж ваші позначки.

КОМІСАР Ці слова могли б дорого вам коштувати, якби ви їх вимовили до когось іншого, а не до мене. Чи ви вважаєте мене за одного з цих кровопивців? Я хочу, щоб ви знали, що я був сакристаном у церкві в Шеллі. А священиком там був мій власний брат у перших. Але я мушу вити разом з вовками.

Мовчанка.

МАТИ МАРІЯ Пробачте, але я мушу вимагати доказів на ваші добрі наміри.

КОМІСАР Я знаю, наприклад, що ваш священик скривається в сушарні.

МАТИ МАРІЯ Я вам не вірю.

КОМІСАР Я розмовляв з ним.

МАТИ МАРІЯ Що він сказав?

КОМІСАР Сказав, як він переліз через мур до сусіднього від кухні саду. Собаки гналися за ним, тож він мусів повернутись і сховатися знов тут. Чи ця подробиця не достатня, щоб вас переконати?

МАТИ МАРІЯ Переконає мене тільки наполовину.

КОМІСАР Тоді я додам ще трошки більше. Здається, що одна з ваших молодих жінок лежить тут по-собачому від учорашнього ранку, як вона каже. Вона, здається, зовсім мертва від страху.

МАТИ МАРІЯ Дяка Богові! Це сестра Блянш. Я не знала, де її шукати... Я щиро вдячна вам за цю новину, мсьє.

Коротка мовчанка, під час якої КОМІСАР оглядається обережно навколо себе.

КОМІСАР Ось дивіться, я заберу з собою інших комісарів і патруль. Тут не буде нікого, крім робітників, аж до ночі. Зважайте краще на Бляншара, коваля, якого виховали Бенедиктинці у Рестіфі. Він знає мову священиків. Він доносчик.

О П О В І Д А Ч

Малий монастир зруйновано, але він вільний від напасників. Останній РОБІТНИК, що покидає приміщення, пристає хвилинку біля дверей і тягне з пляшки рештки. Тоді він кидає пляшку проти стіни. Тимчасові двері зроблено з дощок, перев'язаних дрогою.

О П О В І Д А Ч

Тепер громада збиралась у ризниці. На овиді драбини й рштування, щоб знімати дзвони. Сцена у безладді. Скрізь солома і побитий тинк. Олтарна решітка частково розібрана. ЧЕРНИЦЯ на сторожі біля дверей. Кілька свічок. КАПЕЛАН у білій одежі, поплямленій болотом. Обірваний один рукав, він звисає аж до долоні. Але сорочка, з доброго матеріалу, збережена дбайливо.

МАТИ МАРІЯ Промовте до них, отче. Вони вже давно вирішили зв'язати себе присягою.

КАПЕЛАН Це навряд чи належить до мого обов'язку як священика. Було б краще, гадаю, якби ви, саме коли її преподобність відсутня, сказали кілька слів. Обітницю, яку вони готові скласти, я можу прийняти і поблагословити тільки під умовою, що вони повнотою свідомі того, що чинять. Отже — якщо вони цю справу добре продумали і діють зовсім вільно.

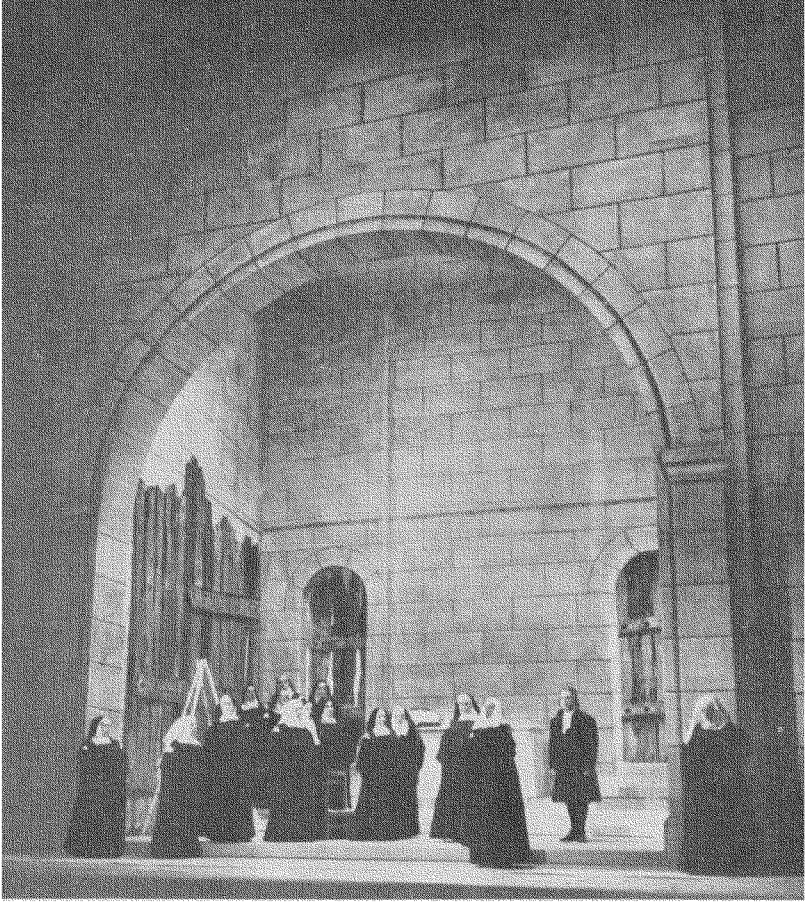
МАТИ МАРІЯ не виявляє, що ця відповідь може їй завадити. Як і звичайно, вона дуже проста і природна.

МАТИ МАРІЯ Мої дочки, дозвольте спершу промовити до вас. Я знаю, що деякі з вас глибоко схвильовані відтоді, як сталося оте з сестрою Блянш. Мадмуазель де ля Форс ні разу не покинула цього дому, і це, власне, їй припала честь дотримувати товариства нашому капеланові. Про обставини того, як це було, мені не дозволено говорити. Навіть якби я вважала, що це корисно було б сказати, я того не скажу, щоб не ризикувати компромітацією приятеля чи, принаймні, вартісного помічника.

(Коли МАТИ МАРІЯ почала говорити, БЛЯНШ ворухнулась. На її обличчі майнув на мить вираз, наче вона почула щасливу несподіванку. Але по тому знову з'являється вираз стурбування.)

Стільки й усього про цю справу. А тепер про справу, що звела нас тут до купи. Я пропоную, щоб ми всі разом склали обітницю мучеництва, щоб оборонити Кармель і врятувати нашу країну.

(Немає ентузіазму. ЧЕРНИЦІ переглядаються.)

*Сцена з опери Франсіса Пулянка. Паризька Опера
Une scène extraite de l'opéra de Francis Poulenc. Théâtre de l'Opéra, Paris*

Photo: Lipnitski

Для мене це справжнє задоволення, що ви приймаєте цю пропозицію без хвилювання, без запалу, так, як я її викладаю перед вами. Справа пожертвування нашого життя не повинна бути пов'язана з облудою, мовляв, наше життя має якусь особливу вагу. Ніколи так, як сьогодні, не була правдивою стара приповідка про те, що спосіб, яким дається подарунок, вартий більш, ніж самий подарунок. Ми повинні віддати наше життя чесно і стримано. Щоправда, якщо ми його пожертвуємо з жалем чи, принаймні, з відтінком болісної туги за домом, то це не буде образою для честі. Та тим не менш ми повинні великою мірою відкинути великі слова та екстравагантні рухи, які спонукали б нас до стану істеричного ревнування. Ми не повинні чинити так, як ті вояки, що перед наступом п'ють алкоголь, настояний на стрільному порохіві.

ЖАННА До чого точно ця обітниця нас обов'язує?

МАТИ МАРІЯ З усією певністю: до жодної наявної чи скритої дії, яка могла б послужити провокацією або викликом для тих, що спроможні відплатитися нам за рахунок невинних. Та хоч і є правні засоби оминати мучеництво, ми забороняємо собі заздалегідь зробити з них ужиток. Це так, як хвора людина відмовляється прийняти ліки, які можуть врятувати її життя, але тим часом, якщо існує потреба, можуть послужити іншим.

Стара МАТИ ЖАННА коротко радитья з товаришками.

ЖАННА Ми вважаємо з'ясування і застереження вашої преподобности за повнотою задовільні, хоч і боїмося, що їх не зовсім зрозуміють молоді членкині громади. Небезпека таких виняткових обітниць у тому, що воно може спричинити роздвоєння в думках і принести злам сумління.

МАТИ МАРІЯ слухає мовчки. Затягає відповідь.

МАТИ МАРІЯ Тому я була завжди тієї думки, що засада і визнання важливості такого рішення повинні бути прийняті всіма. Спротив однієї з вас примусить мене спинити всю справу на місці.

О П О В І Д А Ч

Протягом кількох хвилин КОНСТАНС придивляється до БЛЯНШ, спершу крадькома, потім уже не стараючися приховати це. БЛЯНШ, як здається, перебуває у стані повного вичерпання. Ми дістаємо враження, що вона ні в якому разі не виявить спротиву, незалежно від того, що вирішать її товаришки.

ЖЕРАЛЬДА (вона пригмухувата, і їй проказали до вуха зміст розмови) У такому випадку найстарші з-поміж нас повинні говорити за молодших від їхнього імені. Бути мудрим у двадцять років — це питання радше сором'язливості, аніж чести.

МАТИ МАРІЯ Мое бажання — вирішити це питання таємним голосуванням. Наш капелан отримає відповіді під печаттю сповіді.

(БЛЯНШ, видимо, розпружується. КОНСТАНС ані на мить не спускає з неї очей.)

Чи вас це задовольняє, моя мати?

ЖЕРАЛЬДА просить, щоб їй ці слова повторили.

ЖЕРАЛЬДА Це кінець кінцем велика полегша.

КАПЕЛАН Тоді я проситиму вас одну по одній приходити за олтар.

Усі ЧЕРНИЦІ підводяться. Молодші утворюють окрему групу. Одна з них робить майже непомітний рух підборіддям у напрямі БЛЯНШ і говорить щось пошепки.

СЕН-ШАРЛЬ Закладаюся, що один голос буде проти.

О П О В І Д А Ч

КОНСТАНС тримається близько БЛЯНШ. Не знати, чи вона чула, що сказала СЕН-ШАРЛЬ. Одна по одній ЧЕРНИЦІ зникають за олтарем і майже негайно з'являються знову. Уся справа відбувається вельми швидко. Коли надходить черга на БЛЯНШ, то їй обличчя, по тому, як вона повернулася назад, зібране в зосереджені (таке обличчя може бути в того, хто вирішив

Катрін Селлер у виставі Театру Еберто, Париж
Catherine Sellers dans la représentation du Théâtre Hébertot, Paris

свою долю, кинувши монету). КОНСТАНС пильно спостерігає її. КАПЕЛАН підходить до МАТЕРІ МАРІЇ і говорить до неї стиха. МАТИ МАРІЯ повідомляє тим самим спокійним тоном, як і раніше.

МАТИ МАРІЯ Один голос був негативний. Цього вистачає.

КОНСТАНС смертельно бліда.

СЕН-ШАРЛЬ (тихим голосом) Не важко відгадати, чий голос це був.

КОНСТАНС Це був мій.

(Загальне остовпіння. БЛЯНШ закриває обличчя руками і вибухає риданням.)

Капелан знає, що я кажу правду... Але... але я змінила свою думку, і тепер я погоджуюся з вами усіма... Я бажаю... Я хотіла б, щоб ви мені дозволили скласти обітницю.

(Мовчанка.)

В імені доброго Бога — благаю вас!

КАПЕЛАН Хай буде так. Ідіть до своїх товаришок, сестро Констанс. Підходьте всі до мене по дві. Сестро ризничка, відкрийте Святе Письмо і покладіть на аналої.

(Він швидко облачається в ризу. МАТИ МАРІЯ передає книгу в руки ЧИТИЦІ, яка грімким голосом читає обзац про мучеництво.)

Наймолодша — перша. Сестро Блянш і сестро Констанс, прошу починати.

О П О В І Д А Ч

Різниця між обличчями БЛЯНШ та КОНСТАНС вельми різюча. Обидві сестри стають навколійки одна поруч одної і складають обітницю свого життя Богові для спасіння Кармелю і Франції. Гомін міста чути цілком виразно в цей мент — пісні, кроки тих, що маршують, — але вони приглушені. БЛЯНШ промовляє виразно, але з зусиллям. З її виразу можна вичути, що вона на межі власних сил. Під час, коли вона йде на своє місце у від-

даленний куток кімнати, серед інших ЧЕРНИЦЬ триває легкий гамір, спричинений тим, що вони, згідно з вказівкою КАПЕЛАНА, пробують утворити групи відповідно до віку. Під приводом легкого зомління БЛЯНШ полишає каплицю і зникає.

О П О В І Д А Ч

Ми бачимо ЧЕРНИЦЬ, як вони залишають монастир. Вони у цивільних одягах, з клунокками. У межичасі пмондрування триває далі. Раптом з'являється ІГУМЕНЯ і змішується з ЧЕРНИЦЯМИ, що гозпляться навколо неї. Зненацька, без жодного натяку на іронію, вона ставить запитання.

ІГУМЕНЯ Чи ви всі тут, мої діточки? Чи я знайшла усіх вас ізнову?

(Кілька збентежених поглядів. ІГУМЕНЯ не повторює запитання. Можна здогадатися, що вона хоче залишитися сама з МАТІРЮ МАРІЄЮ ВОПЛОЩЕННЯ. Кінець кінцем вони залишаються удвох.)

Значить, ви таки проголосили обітницю?

МАТИ МАРІЯ Я мала невеличку надію, що знов побачу вас — принаймні не на цьому світі... Інакше...

ІГУМЕНЯ Ах, я не ганю вас! Я тільки боюся, чи ви не дали себе саму обманути. Шляхетність вашого духу повинна спонукати вас протиставитись екзальтації добра супроти екзальтації зла, цим двом сильним голосам, що бажають переспівати один одного. Коли зло чинить найбільше галасу, ми повинні чинити найменше. Така бо традиція і дух ордену, як от наш, який призначений для споглядального життя. І то якраз тоді, коли сила зла, що являє собою, до речі, тільки з'яву і злуду, стає настільки безсоромною, що Бог обертається знову на маленьку дитину в яслах, немов би він хотів утекти від власної справедливості, від наслідків власної справедливості і, якщо я можу так висловитись, хотів би обманути її. Якщо воно сталося справді так, як це ви мені сказали, то чи не є це любе дитинство нашого Господа в особі нашої бідної маленької Блянш, яка ризикує заплатити ціну за вияв героїзму? Чи у переконанні, мовляв, ми забезпечуємо собі власне спасіння, не скомпромітували ми її спасіння? Ах, я ніщо інше, як мізерна, прихилена

до землі черниця. А все таки я любила думати, що коли сила це чеснота, то її надто мало для всіх, і що сильні — сильні за рахунок слабких. І що, нарешті, слабкість наприкінці погодиться і буде прославлена в універсальному спасінні...

Обличчя МАТЕРІ МАРІЇ схилене наперед, очі втуплені в землю. Подовжена мовчанка.

МАТИ МАРІЯ Чи я матиму дозвіл вашої преподобности знайти місце для перебування мадмуазель де ля Форс у Парижі, якщо це буде можливо?

ІГУМЕНЯ Цього я не відмовляю вам.

(Мовчанка.)

Хоч мені буде багато коштувати залишатися самою в такий момент.

МАТИ МАРІЯ падає навколішки перед ІГУМЕНЕЮ.

МАТИ МАРІЯ Прошу вашу преподобність простити мені помилку, яку я вчинила. Хай буде волею Божою, щоб я спокутувала її великими стражданнями і щоб тільки я, а ніхто інший, був зраний нею.

ІГУМЕНЯ *благословить і обіймає її.*

П'ЯТА КАРТИНА

О П О В І Д А Ч

Спорожнілі сходи замку де ля Форс. На них сходить один ЧОЛОВІК — санюлот, фригійська шапка, прикрашена триколоворовою кокардою. Увіходить у приміщення, іде крізь двері салону і кличе дуже м'яко: Мадмуазель Блянш! Відповіді нема. Чути, як він іде сходами вгору. Стає перед дверима спальні БЛЯНШ. Вона чує голос, який кличе, думає, що це її батько, відчиняє двері і вибігає в коридор. Побачивши ЧОЛОВІКА, голосно кричить від страху, як то було три роки тому на цьому самому місці. Відступає назад у свою кімнату і замикає двері. ЧОЛОВІК намагається заспокоїти її, говоривши крізь дірку від ключа: Відчиніть двері, мадмуазель! То я, Антуан, ваш старий візник. Вашого батька заарештували. Він мусить бути врятований!

О П О В І Д А Ч

Сцена змінюється на кімнату у вартієні, в яку зігнано двадцять чи більше В'ЯЗНІВ. Бруд, збентеження. Кілька В'ЯЗНІВ ходять туди й назад. Стан їхній крайньо нервовий, проте вони силкуються приховати це і роблять над собою велике зусилля, щоб тримати себе в руках. Вентиляційна труба виходить на тюремне подвір'я. Гамір безупинний, часами він стає такий сильний, що покриває голоси розмов. Оклики, биття в барабани, тарахкотіння возів. Місце не нагадує сучасних дисциплінованих в'язничних таборів. Час від часу РЕВОЛЮЦІОНЕРИ обох статей нахилиються до вентиляційної труби і вигукують образи та огидні дотепи через ґрати. Вихід: В'ЯЗНИЧНИЙ СТОРОЖ.

СТОРОЖ Колишній граф де Гіш!

МАРКІЗ (іронічно) Маркіз, громадянине, маркіз.

СТОРОЖ У моїх паперах стоїть граф, а не маркіз.

Де кілька В'ЯЗНІВ перестали говорити, щоб мати змогу слухати. Більшість, однак, розмовляє далі.

МАРКІЗ Ви тримаєте його неправильним кінцем, громадянине.

СТОРОЖ Сховайте це! Урядовець прочитав мені. Я, може, невчений, але маю кров, щоб не бути глухим!

МАРКІЗ робить рух, немов би хоче взяти папір, але змінює думку, знизую плечима і каже.

МАРКІЗ Нехай! Ви завжди мали вигляд доброго хлопця. Нехай буде по-вашому.

(Він підходить до МОЛОДОЇ ЖІНКИ, яка з приходом СТОРОЖА перестала грати в карти і звелась на рівні ноги. Вона робить хоробре зусилля, щоб усміхнутися.)

Я прошу вас, моя дорога Ельїзо, затримайте для мене цих кілька клейнодів. Я загорнув їх у хустину і віру. Це все, що я посідаю на цьому світі. На той світ я не заберу нічого, крім спогаду про вас, любий мій янголе.

(Мовчанка.)

Мій молодший брат буде сміятись. І він матиме для того добру причину. Протягом останніх сімох років ми процесувалися з-за однієї дурної повістки, не вартої п'ятох тисяч ліврів. А тепер я залишаю все йому. Хоча б уже тому, що, справді, нічого більш не можу посідати... Хай Бог вас благословить, Ельїзо. Я поцілував би ваші руки, якби в цьому місці така ввічливість не здавалася смішною.

(Обертається до сивоволосого В'ЯЗНЯ, що був з МОЛОДОЮ ЖІНКОЮ і, як і вона, перестав грати в карти.)

Гонтране, прошу дати за мене крону цьому доброму чоловікові і передати мій поклін маркізові де ля Форс. Я бачу, що він спить. Не хочь будити його для такої дрібнички.

(До ЕЛЬЇЗИ.)

Хай буде з вами Бог, дороге серце.

Вона видимо деревіє, проте весь час хоробро всміхається, аж поки він не зникає у дзерях. Тим часом її КОМПАЊЬОН знову сів.

ГОНТРАН Будете роздавати?
ЕЛЬОЇЗА Ні, цієї ночі в мене немає серця для гри.
ГОНТРАН Як бажаєте.

(Він збирає карти, ховає їх у кишеню і позіхає. ЕЛЬОЇЗА лишається стояти. Очі опущені, але голова високо піднесена. ГОНТРАН ступає кілька кроків до комина, перед яким стоїть МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК. Його руки темні від сажі. Гамір надворі стає голосніший. Всередині голоси також піднесені, багато руху.)

І як, молодий чоловіче, поступає ваше велике підприємство?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК Я саме зробив приготування для роботи на цю ніч. Якби я тільки мав краще знаряддя, ніж оцей паршивий пильничок, ми були б геть звідсіля ще перед світанком. Але пиляти стару залізяку цаль за цалем — чортівське діло.

ГОНТРАН Дозволю собі сказати навпаки. Чортівське діло — працювати так тяжко тільки тому, щоб не вмерти.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК Так само, як і жити. Чи вам не сором дати себе вбити, не піднявши й пальця?

ГОНТРАН І на яку ціль ви підняли б палець? Щоб бути з вами щирим: якби там був шанс один на сто, щоб бути витягненим за ноги, як барсук з нори, я страшенно волів би зайняти свою чергу на возі.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК Люди вашого покоління не мають любови до життя.

ГОНТРАН Ми мали свою приемність із життя, а тепер життя має приемність із нас. Ми посідали його, а тепер воно посідає нас. Ви тримаєтесь його, як коханки, що ніколи перед вами не знімає одягу.

ІНШИЙ СТОРОЖ Колишній маркіз де ля Форс.

МАРКІЗ пробуджується, бере понюшку табаки і зводиться на ноги.

О П О В І Д А Ч

МАРКІЗА взяли до Трибуналу. Його допитують.

ОДИН ІЗ СУДДІВ Тут є чоловік, який вимагає вас, колишній, іменем своєї секції.

ІНШИЙ СУДДЯ Хай увійде.

Вихід: візник АНТУАН. Він тримає за руку нажахану БЛЯНШ.

АНТУАН Громадяни судді, ця молода й гарна жінка, яку я сюди привів із собою, — дочка колишнього. Республіка саме спасла її від рук зловбних попів, які вкрали її в старого батька і навіки замкнули у в'язницю фанатизму та забобону... Громадянка прийшла подякувати своїм оборонцям і визволителям.

Трибунал наказує звільнити БЛЯНШ та її БАТЬКА.

О П О В І Д А Ч

Великий салон у замку де ля Форс. МАРКІЗ сидить у фотелі. БЛЯНШ навколішках біля нього, голова її на його колінах. Він гладить її. АНТУАН грає господаря і забавляє ТОВАРИШІВ, що привели Маркіза та його дочку назад.

О П О В І Д А Ч

Комп'єнь. КАРМЕЛІТКИ, усі в цивільних одягах, виставлені перед кількома МУНІЦИПАЛЬНИМИ УРЯДОВЦЯМИ.

ОДИН З УРЯДОВЦІВ Вам належать наші компліменти, громадянки, за вашу дисципліну і громадське почуття. Та ми мусимо застеретти вас. Віднині нація буде пильно за вами наглядати. Не повинно бути вашого життя громадою, не повинно бути контактів ані з ворогами республіки, ані з лихими священиками, що являють собою знаряддя папи і тиранів. З проміжком десять хвилин одна по одній ви будете приходити і отримувати посвідки, що дадуть вам змогу знову радіти благами свободи: під доглядом і охороною права.

Відхід: УРЯДОВЦІ. ЧЕРНИЦІ, які стояли двома лавами, тепер мішаються. ІГУМЕНЯ і МАТИ МАРІЯ розділені. ІГУМЕНЯ дає знак одній із старих ЧЕРНИЦЬ, яка у цивільному одязі має вигляд незнаной злидарки.

ІГУМЕНЯ Мати Жеральдо, найважливіше повідомити священика. Ми домовилися, що сьогодні він правитиме службу Божу, але тепер я бачу, що це і його, і нас могло б завести у надто велику небезпеку.

(Відхід: ЖЕРАЛЬДА. Мовчанка.)

Чи й ви так думаєте, мати Маріє?

МАТИ МАРІЯ Починаючи відтепер, те, що я думаю або не думаю, залежить від рішення вашої преподобности. Та якщо я помилилася, чинивши так, як я вчинила, то це факт, що те, що сталося, відстатися не може. Як дух нашої обітниці може пристосуватися до такої вдумливості?

ІГУМЕНЯ Кожна з вас відповідатиме за свою обітницю перед Богом. Але я мушу відповідати за громаду, і я досить стара, щоб знати, як тримати в порядку свої рахунки.

О П О В І Д А Ч

КАПЕЛАН повертається з ЖЕРАЛЬДОЮ. Він підходить до ІГУМЕНІ, і як тільки наблизився до неї, обертається і благословить ЧЕРНИЦЬ, які схиляються навколішки.

О П О В І Д А Ч

КАПЕЛАН сам з ІГУМЕНЕЮ та МАТИР'Ю МАРІЄЮ в маленькій кімнаті.

КАПЕЛАН Так, сумніву нема, маркіза гільотинували. Мої інформації походять з дуже певного джерела.

ІГУМЕНЯ Що можна зробити для Блянш?

КАПЕЛАН Я планував сховати її тим часом на селі, щоб вона знов набралася сил. Але бідна дитина не була спроможна співдіяти зо мною в такому намірі. З того, що каже мені моя племінниця, можна виснувати, що сторожа замку трактує її як служницю. Її уважно пильнують день і ніч. Раніш або пізніш її спіткає та сама доля, що і її батька. Ми не матимемо змоги врятувати її життя, хоч, можливо, і зможемо зберегти її від ганебної смерті. Її конче треба привезти назад до Комп'сню.

МАТИ МАРІЯ За дозволом вашої преподобности, я пошукаю її і привезу сюди назад...

КАПЕЛАН Я дам вам пароль до моєї племінниці, акторки Рози Дюкор. Вона добра дівчина, і ми можемо повнотою довіряти їй. Вона цілком інформована про наші наміри. Якщо вам пощастить привести Блянш до неї, то найбільша труднощ залишиться вже за вами позаду. Я зроблю все, щоб там пов'язатися з вами.

О П О В І Д А Ч

Сцена тепер у замку де ля Форс. У кімнаті на першому поверсі БЛЯНШ схилена над вогнем, варить їсти. Чути звук відчинюваних дверей поверхом нижче, кроки, що ступають по сходах. Жіночий голос говорить у коридорі, стук у двері. БЛЯНШ бере ключа з калитки, навипиньки переходить кімнату і йде до дверей, протилежних до тих, де чути стук. Вона йде крізь дві інші кімнати і напів відчиняє двері, що дозволяє їй бачити, хто у коридорі, з тил, що саму її не бачать. Вона впізнає МАТИ МАРІЮ ВОПЛЮЩЕННЯ і широко відчиняє двері. На звук МАТИ МАРІЯ робить рух. Вони обидві проходять двері, в які МАТИ МАРІЯ стукала, і входять у кімнату, де БЛЯНШ була раніше.

БЛЯНШ Ви!

Вона дивиться на МАТИ МАРІЮ з виразом цікавості, змішаним з хвилюванням і недовірою.

МАТИ МАРІЯ Так, я прийшла тебе забрати. Вже час.

БЛЯНШ Я не вільна, щоб іти з вами... Але потім, можливо.

МАТИ МАРІЯ Ні, не потім, а тепер, негайно. За кілька днів буде надто пізно.

БЛЯНШ Надто пізно — на що?

МАТИ МАРІЯ тремтить. Бачити, що ці перші слова, вимовлені БЛЯНШ, розчарували її і спантеличили.

МАТИ МАРІЯ Врятувати тебе...

БЛЯНШ Врятувати мене?

(Коротка мовчанка.)

Ви певні, що там я буду в безпеці?

МАТИ МАРІЯ Там ти будеш у меншій небезпеці, ніж тут, Блянш.

БЛЯНШ Я не здатна вам повірити. За таких часів, як ці, — яка краща безпека може бути, ніж та, що я її вже маю? Хто захоче шукати мене тут? Смерть ударає тільки у високі місця... Ох! Я почуваю себе такою стомленою, мати Маріє!

(Дрижить.)

Ах, он що! Моя замішка пригоріла, і все це ваша вина!

(Припадає на коліни перед вогнищем і піднімає покришку сковороди.)

О, Боже милий! Що станеться зо мною!

МАТИ МАРІЯ теж присіла навкарачки, швидко випорожнює страву до іншої сковороди, а тоді засипає вогонь попелом. Поверх кладе сковороду, понюхавши її перед тим.

МАТИ МАРІЯ Не треба відчаюватись, Блянш. Тепер усе в порядку.

(БЛЯНШ вибухає риданням.)

Чого ти плачеш?

БЛЯНШ Того, що ви такі добрі до мене. Але мені соромно за мій плач. Я хочу, щоб мене залишили саму. Я не хочу нікого, хто б думав про мене.

(З раптовою силою.)

Що вони мають проти мене? Яку шкоду я вчинила? Я не виступаю проти Бога. Страх — не злочин в його очах. Я була народжена у страхі, жила у страхі і далі так живу. Кожен погорджує страхом, і це зовсім правильно: я повинна жити в погорді. Я довгий час думала про те. Єдина особа, яка стримувала мене від такого говорення, був мій батько. Він мертвий. Кілька днів тому вони його гільотинували!

(Ламає руки.)

Я така не гідна його і його імени. Воно зовсім слушно, щоб я була ледащом, служницею у цьому домі... Тільки вчора вони вдарили мене! Так, ударили мене!

Мовчанка.

МАТИ МАРІЯ Немає нещастя, моя дитино, в тому, щоб бути предметом погорди інших. Нещастя — погорджувати самим собою.

(Знову мовчанка. А тоді твердим голосом і з повною простотою.)

Сестро Блянш Страстей Христових!

На ці слова БЛЯНШ зводиться на ноги, немов проти власної волі. Її очі сухі.

БЛЯНШ Моя мати?

МАТИ МАРІЯ Я дам тобі адресу. Добре запам'ятай її. Мадмуазель Роза Дюкор, вулиця Сен-Дені, число два. Вона повідомлена про твій прихід. З нею ти будеш у небезпеці. Роза Дюкор, вулиця Сен-Дені, число два.

(Павза.)

Я чекатиму тебе там до завтрішнього вечора.

БЛЯНШ Я не хочу йти!.. Я не можу йти!..

МАТИ МАРІЯ Ти підеш. Я знаю, що ти схочеш піти, моя сестро.

У цій хвилині чути, як один із СТОРОЖІВ кличе БЛЯНШ. Вона вибігає, залишаючи МАТИ МАРІЮ, яка висковзує геть.

О П О В І Д А Ч

Ми бачимо БЛЯНШ на вулиці. Вона несе маленький кошук із салатом. Юрба, галас, спів «Са іра». ПЕРЕХОЖІ розбігаються в усіх напрямках. Натовп САНКЮЛОТІВ заливає вулицю. Вони озброєні ратищами і шаблями, перед веде один ЧОЛОВІК, що несе настромлену на спис голову. П'ять або шість ОСІБ, серед них БЛЯНШ, устигли ще схватися в заїздний прохід. Ворота відкриті, вони поспішно проходять через них і зачиняють їх за собою. Маленьке бруковане подвір'я. Галас на вулиці зростає. УТИКАЧІ на подвір'ї спочатку поглядають одне на одного з недовірою. Дві СТАРІ ЖІНКИ, МОЛОДА ДІВЧИНА, ЛІТНІЙ ЧОЛОВІК, дуже бідно вдягнений, з виглядом «колишнього», і МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК. Цей останній, оглянувшись навколо, злізає на мур і щезає. Інші, як здається, потрошку приходять до себе.

БЛЯНШ стоїть окремо. Одна із СТАРИХ ЖІНОК починає говорити.

СТАРА ЖІНКА Якби ви мене спитали, то скажу: не бачити ще кінця нашим турботам. Ще нема, ще довго не буде. Нема.

ЛІТНІЙ ЧОЛОВІК Як видається, життя в Парижі стає дедалі важче.

ДРУГА СТАРА ЖІНКА Воно не краще ніде, мсьє.

ПЕРША СТАРА ЖІНКА Я сказала б: гірше. Я з Нантеру.

ДРУГА СТАРА ЖІНКА А я з Комп'єню.

БЛЯНШ дивиться на неї. Вона, видимо, намагається опанувати почуття паніки. Говорить охриплим голосом.

БЛЯНШ Ви з Комп'єню?

ДРУГА СТАРА ЖІНКА Атож, голубонько. Я приїхала вчора на возі з городиною. Там багато ледарів. Їм страшно одне одного, от вони й витівають одне перед одним, щоб показати, які вони хоробрі. Два дні тому взяли та й арештували наших монашок з Кармелю.

(Дивиться на пройняте жахом обличчя БЛЯНШ.)

Маєте родичів у тій околиці?

БЛЯНШ Ох, ні, мадам. Я ніколи не була у Комп'єні. Я прийшла до Парижу всього два тижні тому. З своїм паном та пані, з Ля Рош-сюр-Йон.

Вона намагається приховати нервові тремтіння. Страх на її обличчі, але й ще щось, що схоже на відчайдушне рішення. Раптом набираючися сміливості, вона виходить на вулицю. ЛІТНІЙ ЧОЛОВІК сідає на лавку і бере понюшку табаки. Обидві СТАРІ ЖІНКИ обмінюються поглядами і хитають головами.

О П О В І Д А Ч

БЛЯНШ дійшла до дому Рози Дюкор. Їй бракує дихання, вона сливе в нестямі. Падає на стілець, затуляє обличчя руками.

БЛЯНШ Ми мусимо їх врятувати! Ми не можемо дозволити, щоб їх убили! Вони повинні бути врятовані за всяку ціну! О Боже! Вони не можуть їх убити!

РОЗА ДЮКОР і МАТИ МАРІЯ стоять поруч з нею.

МАТИ МАРІЯ Що ти хочеш нам сказати?

БЛЯНШ *(говорить надтрісканим голосом, але в ньому вже нотка бунту і жаху)* Я була на базарі... я там буваю кожного ранку... і... і одна стара жінка сказала мені...

МАТИ МАРІЯ ...що наші сестри у в'язниці?

БЛЯНШ Так...

МАТИ МАРІЯ *(глибоким голосом)* Хай Бог буде благословенний!

(У тиші, що настає, губи МАТЕРІ МАРІЇ ворухаються в молитві. Голову БЛЯНШ вона тримає в руках. На слова «Хай Бог буде благословенний!» — БЛЯНШ раптом зривається на ноги. МАТИ МАРІЯ доторкається її плеча.)

Сестро Блянш, ми мусимо йти до Комп'єню.

БЛЯНШ дивиться вгору.

БЛЯНШ Так... Так... О мати Маріє, якби були якісь можливості врятувати їх, я відчуваю, що тим разом я матиму сміливість...

МАТИ МАРІЯ Проблема не в тому, щоб їх врятувати, а в тому, щоб здійснити обітницю, яку ми кілька днів тому добровільно склали.

БЛЯНШ Що? Ми дозволимо їм померти, не вчинивши навіть зусилля?

МАТИ МАРІЯ Важливо, моя дочко, щоб ми не дали їм померти без нас...

БЛЯНШ Навіщо їм треба нас, щоб умерти?

МАТИ МАРІЯ Чи може дочка Кармелю так говорити?

БЛЯНШ Вмерти! Вмерти! Це все, що ви вмієте сказати! Ви ніколи не втомитеся вбиванням або вмиранням? Ви ніколи не насититеся кров'ю — інших чи своєю власною?

МАТИ МАРІЯ Тільки злочин жахливий, дочко. І тільки жертвою невинного життя можна змести жах, а сам злочин привернути до порядку Божого милосердя.

БЛЯНШ тупає ногою.

БЛЯНШ Я не хочу, щоб вони вмерли! Я не хочу вмирати!

Вона вибігає, і МАТИ МАРІЯ не може її стримати. Та на дверях вона зустрічає непохитного СВЯЩЕНИКА, який радісно вигукує.

КАПЕЛАН Сестро Блянш, дорога! Ви тут? Хай Бог буде благословенний!

Але БЛЯНШ, тепер уже повнотою розгублена, дико позирас на нього, різко обертається і щезає геть.

О П О В І Д А Ч

По тому, як БЛЯНШ зникла, КАПЕЛАН і МАТИ МАРІЯ залишилися самі.

КАПЕЛАН Що сталося з сестрою Блянш?

МАТИ МАРІЯ Ви ж бачили її?

КАПЕЛАН Вона мала дивно схвильований вигляд. Залишила дім, не сказавши й слова до мене.

МАТИ МАРІЯ *(всміхається)* Вона все ще — збунтована дитина. Та то нічого. Її вже ніщо не спроможне відірвати від радісного співжало до Ісуса Христа.

(Павза.)

Я сама тепер мушу до Комі'єню.

(СВЯЩЕНИК нічого не каже.)

Ви не заперечуєте?

КАПЕЛАН Ні, ні. Але я думаю, чи не було б краще, якби ми зачекали, поки не буде певніших вісток про те, що там сталося. Ваші сестри ув'язнені. Це не підлягає сумніву. Але чи воно означає певно, що їх засудять? Чи ваше втручання не погіршило б для них справу?

МАТИ МАРІЯ Чи ми все ще маємо вагатись. отче? Якщо ми завжди діятимемо з такою обережністю, то що залишиться від нашої обітниці мучеництва?

КАПЕЛАН Цю обітницю, мати, ви склали під послушенством, і під послушенством вона має бути виконана. Напишіть до вашої ігумені і запитайте, що ви повинні робити.

О П О В І Д А Ч

Тепер сцена у в'язниці. Рано-вранці, ще майже темно. Деякі ЧЕРНИЦІ сидять, спершися плечима об стіну. Маленький Цар Слави стоїть на кострубатому столі. Кілька зів'ялих квітів у розбитому глечичку. Стіл накрито білою хустиною, занадто маленькою для нього. Єдине світло походить із свічки, що вже напів вигоріла. У прозірному сяйві ЧЕРНИЦІ стоять навколішках перед статуєю по дві і по три. Чути зідхання декількох, що може бути й плачем. Деякі кашляють. Світанкове повітря холодне і неприємне. У кутку, трохи осторонь, простяглась ІГУМЕНЯ. КОНСТАНС, що саме стояла перед Маленьким Царем Слави на колінах, зводячись на ноги, болісно викрикує.

ВАЛЕНТИНА Що вам болить, сестро Констанс?

КОНСТАНС Я заснула була під вікном, і мені надуло...
Бідна моя шия...

Розтирає її обома руками.

СЕН-ШАРЛЬ (з раптовим відрухом) Ох, сестро Констанс!

АЛІСА Ви, може, маєте сильні нерви. Але — решта нас?

КОНСТАНС знеацька усвідомлює, що вона сказала, тож і сама злегка потрясена.

КОНСТАНС Милій Боже! Я... я...

МАРТА (раптом перериває її і з видимим зусиллям контролює свій голос) Я зовсім не спала.

(Говорить тихіше.)

Сердешна стара мати Жеральда всю ніч хропіла.

ЖЕРТРУДА Це її нежить. Я знаю його надто добре. Моя келія сусідувала з нею.

МАРТА вибухає слізьми.

ФЕЛІСІТЕ Чого ви плачете, сестро Марто?

СЕН-ШАРЛЬ *(її нерви майже поза контролем)* Чого... Чого... І чого ви мусите казати «моя келія сусідувала...»? Навіщо говорити про наш дорогий дім так, наче вже нам його ніколи не бачити?

ГУМЕНЯ *лагідно плеще в долоні.* ЧЕРНИЦІ *грунуються навколо неї.* Поволі світлішає.

ГУМЕНЯ Мої дочки, наша перша ніч у в'язниці минула. Інші не будуть такі трудні. Нам пощастило пройти через цю. До часу, коли нам доведеться зустрінути наступну, ми встигнемо звикнути до нових наших умов. Вони, до речі, не такі вже й відмінні для нас, ніж ті, що були. Ніщо не змінилося, крім обставин. Ніхто не може забрати свободу, яку ми вже давно віддали.

КЛЕР Вона належить Богові. Але ваша преподобність користувалися її плодами — з огляду на становище, на яке ми з нашої вільної волі вас вибрали.

ГУМЕНЯ Що ви тим хочете сказати, сестро Клер?

КЛЕР А ось що. Хоч ваша преподобність і позбулися своєї особистої свободи, ви все таки відповідальні за керування нашою. Ви не можете складати повнотою тільки на Бога відповідальність за нашу долю.

КІЛЬКА СТАРШИХ ЧЕРНИЦЬ Так... це правда...

Між МОЛОДШИМИ СЕСТРАМИ легке бурмотіння.

КЛЕР Мої маленькі. Можливо, що послушенство у вашому віці здається м'якою подушкою, на якій можуть відпочити ваші голови. Але ми, старші, знаємо, що хоч і як воно буває різно з видаванням наказів, та все таки це — довіра. Авжеж, мої маленькі, навчитися слухати накази так само важко, як і видавати їх. Слухати це не значить здатися на те, щоб нас хтось вів, як ото собака веде сліпця. Старша черниця, як от я, нічого більш не бажає, як померти в послушенстві. Та воно повинно бути активне, не пасивне — послушенство, на яке хтось погодився. Мусимо визнати, що ми нічого не маємо на цьому світі, чим ми могли б розпоряджатися. Але не менш правда і те, що наша смерть це наша власність. Ніхто не може вмерти за нас.

СЕН-ШАРЛЬ *(уже зовсім не може себе контролювати)* Мусимо ми говорити тільки про вмирання? Чому ми повинні вмерти? Хіба ми не невинні?

КОНСТАНС Тихо, сестро Сен-Шарль!

МАТИЛЬДА Хіба ми взагалі можемо бути певні, що нас жертвують за ненависть до релігії? Хіба нас не змушують платити за чужі помилки?

СЕН-ШАРЛЬ Вона має слухність. Що в нас спільного з політикою?

ІГУМЕНЯ Спокій, мої дочки, спокій. Дозвольте мені спершу відповісти сестрі Клер. Я знаю, що я відповідальна за вас аж до кінця. І відповідальности я ніяким робом не пробую позбутись.

КЛЕР Чи ваша преподобність маєте намір говорити від нашого імени перед Трибуналом? А якщо ні, то як далеко ми можемо йти, не буеши нещирі супроти складеної нами обітниці?

АННА Авжеж, чи ми матимемо право говорити собі на оборону? А чи нас засудять без слідства?

ВАЛЕНТИНА Чи не буде нам сором боротися за наше нужденне життя проти ббивць священиків і грабіжників церков?

ІГУМЕНЯ *(легко підносячи голос)* Ніякого сорому нема, коли хтось бажає врятувати себе навіть перед суддями без віри. Невинні, які себе рятують, дають свідощтво правді, а не собі самим...

(Вона вриває на хвилину. Тиша. Видно, як вона молиться.)

Мої дочки, цю обітницю складено за моєї неприсутности. Це можна дораджувати або не дораджувати, але Бог ніколи не дозволить такого щедрого діла, яке служило б тільки мукою та турботою для вашого сумління. Отож, я беру цю обітницю і на себе теж. Відтепер я відповідальна за неї перед Богом. Хоч би як події обернулись, а я буду єдиним суддею у виконанні цієї обітниці. Так, я беру тягар на себе, а заслугу залишаю вам, оскільки сама я не складала обітниці. І більш цієї справою не турбуйтеся. Я була весь час відповідальна за вас на цьому світі, тож і тепер неспроможна звільнитись ні від чого. Не бійтесь. Я зроблю все можливе для вашого життя і для ваших душ. У цю хвилину, коли я почуваю себе більш, ніж будь-коли, вашою матір'ю, — усі, усі однаково дорогі мені. Якщо я помиляюся, нехай Бог мені простить. А, крім того, матері блаженних мучеників рідко коли бувають записані в календар на ймення.

МОЛОДА ЧЕРНИЦЯ, яка ховала обличчя руками, виступає наперед, стає навколішки і цілує руку ІГУМЕНІ. Сльози ще сті-

кають здовж її лиць, але вираз обличчя простий, дитячий, повний довіри.

ЖЕРТРУДА З вашою преподобністю поруч нас ми не боїтимемося нічого.

Кілька інших ЧЕРНИЦЬ підходять ближче.

ЖАННА Ваша преподобність погодитесь благословити нас?

Усі вони стають навколішки. Потім їхні розмови поновлюються. Тон тепер вельми відмінний від того, що був. Він тепер сливе радісний.

КОНСТАНС Що сталося з сестрою Блянш?

ІГУМЕНЯ *(почувши)* Я знаю не більше, ніж ти, моя дитино.

КОНСТАНС Вона прийде назад.

СЕН-ШАРЛЬ Звідки ви такі певні, сестро Констанс?

КОНСТАНС Тому, що...

(Перериває, розгублена.)

... тому, що...

(Дуже засоромлена, що зайшла занадто далеко, щоб повернутися назад.)

Тому, що мені так снилося.

Сміх.

ФЕЛІСІТЕ Преподобна мати, чи гадаєте, що вирок нам проголосять сьогодні?

ІГУМЕНЯ Я не маю про те гадки.

СЕН-ШАРЛЬ *(винахідливо)* Нас питатимуть по черзі? Буде це довго тривати?

АЛІСА І коли... коли... Коли нам дозволять висповідатись?

КОНСТАНС, *вказуючи на МОЛОДУ ЧЕРНИЦЮ, що дуже зблідла і сховала обличчя в долонях, кладе з осторогою палець собі на губи.*

СЕН-ШАРЛЬ (*знизавши плечима*) Ну! Ми ж не зелені дівчата! Якби тільки наш капелан зміг бути на дорозі, якою ми йтимемо, то я більш нічого і не просила б.

ІГУМЕНЯ Досить, досить, мої діти. Залишім немудрі здогади, нам не спішитися... Я думаю, що принаймні молодших з-поміж нас не торкнуть. Чи ці ж люди потвори? Чи вони ж нічого не знають про наш священний устав, щоб не знали, що помститися мають вони тільки на мені?

БАГАТО ГОЛОСІВ Нас тепер ніщо не порізнить від вашої преподобности!

КЛЕР Бог знає, що добровільно я не замінялася б місцем з матір'ю Марією Воплощення або з сестрою Блянш.

ЖЕРАЛЬДА А й справді. Вони теж повинні були бути заарештовані...

КЛЕР Звичайно!.. Бо як ми тільки можемо жаліти самих себе, тоді як усі ми, кінець кінцем, тут разом!.. І вони напевно задрять нам!.. Вони вважають себе за нещасніших, ніж ми!

О П О В І Д А Ч

Трибунал присудив шістнадцять Кармеліток на смерть (включаючи Мати Марію Воплощення — заочно) «за те, що вони створили контр-революційну групу, провадили фанатичну кореспонденцію з ворогом, і в їхньому посіданні були знайдені писання проти свободи».

О П О В І Д А Ч

Бачимо ЧЕРНИЦЬ, що зібралися на маленькому подвір'ї. ІГУМЕНЯ промовляє до них.

ІГУМЕНЯ Мої дівчата, з усього серця я бажала врятувати вас... Я бажала, щоб ця чаша вас минула, бо я любила вас, від самого початку, як природна мати — а яка ж мати добровільно буде споглядати на жертву своїх дітей? Якщо я вчинила зле, хай Бог буде мені суддею. Ось для такої, як я, ви — моя єдина власність. І я не належу до тих, які свою власність викидають у вікно. Але все тепер має зовсім невеличке значення. Ми досягли кінця, мої діточки. Нам нічого не залишилось, як тільки вмерти. Дяка хай буде Богу, який із кари, що її ми маємо втерпіти як одне тіло, вчинив немов би останнє діло нашої улюбленої громади. Мої діти, прийшла мить для мене нагадати вам обітницю, що її ви склали. Дотепер я бажала, щоб тільки я

сама була за неї відповідальна. Але так, як стоїть справа, я можу відіграти тільки маленьку роллю і покійно просити її від імени нашої чудової матері Марії Вовлощення, місце якої, хоч я й не достойна його, я посідаю. Мої діти, востаннє і раз на-завжди я піддаю вас під послушення моїм материнським бла-гословенням.

О П О В І Д А Ч

РОЗА ДЮКОР саме повернулася додому. З-під одягу вона виймає Маленького Царя Слави і ставить його на столі. МАТИ МАРІЯ ВОПЛОЩЕННЯ стає перед ним навколїшки.

О П О В І Д А Ч

КАПЕЛАН повертається у стані повного розпачу.

КАПЕЛАН Вони засуджені на смерть.

МАТИ МАРІЯ Усі?

КАПЕЛАН Усі.

МАТИ МАРІЯ Милий Боже...

(Мовчанка.)

... I ...

КАПЕЛАН Безсумнівно, сьогодні або завтра... Що ви маєте намір робити, моя мати?

МАТИ МАРІЯ Я не можу дати їм умерти без мене.

КАПЕЛАН З чого впливає ваше бажання? Бог вибирає або залишає так, як йому довподобі.

МАТИ МАРІЯ Я склала обітницю мучеництва.

КАПЕЛАН Ви склали її Богові, і відповідальні ви перед ним, а не перед вашими товаришками. Якщо Богові довподобі зняти з вас обітницю, то, значить, він бере тільки те, що йому належить.

МАТИ МАРІЯ Я втратила честь.

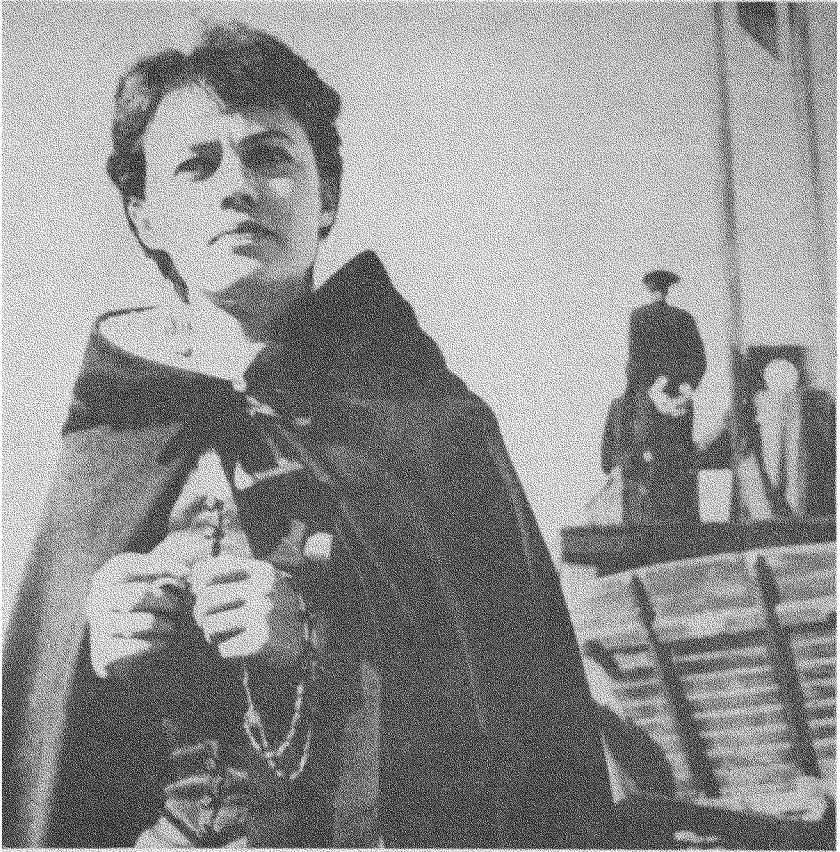
КАПЕЛАН А я й чекав, що ви так скажете. Не думайте, що я вбачаю в цьому помилку. У вас це останній крик природи у хвилину її останньої агонії. Це й є та кров, якої Бог від вас вимагає, і це та кров, яку ви мусите пролити. Свою власну ви віддали б з радістю. Ви розлили б її, немов воду. Але кожна

крапля тієї крові, яка проливається тепер, бере від вас більше, ніж життя.

МАТИ МАРІЯ ВОПЛОЩЕННЯ стоїть, як мертва, силуючи себе перенести сліве непереносні торттури.

МАТИ МАРІЯ В останню хвилину їхні очі будуть мене даремно шукати.

КАПЕЛАН Тож і думайте тільки про ці інші очі, на які ви повинні звернути свої власні.

*Жанна Моро в ролі Матері Марії
у фільмі о. Р. Л. Брюкберже та Ф. Агостіні
Jeanne Morceau dans le rôle de Mère Marie (film
créé par le père R. L. Bruckberger et Ph. Agostini)*

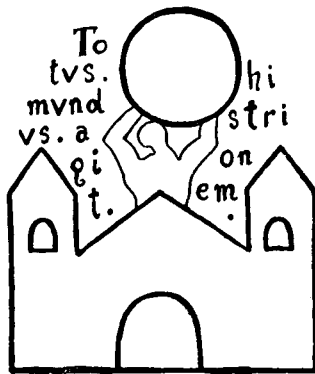
ШОСТА КАРТИНА

ОПОВІДАЧ

Площа Революції. КАРМЕЛІТКИ сходять з воза біля ешафоту. У першому ряді щільної юрби КАПЕЛАН. На голові в нього фригійська шапка. Він шепоче відпущення гріхів, чинить напівскритий знак хреста і швидко йде геть. ЧЕРНИЦІ негайно починають співати „Salve Regina“ і „Veni Creator“. Їхні голоси виразні, дуже міцні. Вони сходять на ешафот одна по одній, увесь час співаючи, але коли у швидкій черговості зникають з овиду, то спів щоразу коротко вривається. Кількість голосів меншає. Незабаром залишаються тільки два з них, потім один. Але в цю хвилину чути зовсім новий, що наближається з далекого кута великої площі. Цей голос ще виразніший, ще рішучіший, ніж були інші, хоч у ньому й майже дитячі нотки. БЛЯНШ ДЕ ЛЯ ФОРС іде крізь юрбу в напрямі ристування. Весь страх, здається, змитий з її обличчя.

Deo Patri sit gloria
Et Filio qui a mortuis
Surrexit ac Paraclito
In saeculorum saecula.

В юрбі раптовий рух. Гурт ЖІНОК, що оточують БЛЯНШ, підштовхує її до помосту. Вона має втрачений вигляд. Хвилину по тому голос її вривається так само коротко, як то сталося один по одному з голосами її сестер.

ВИДАННЯ «НА ГОРІ»

Серія «Світовий театр»

- Оскар Вайлд: САЛОМЕЯ (переклад: Богдан Лепкий, в опрацюванні)
- Вільям Шекспір: РОМЕО ТА ДЖУЛЬЄТТА (скорочений для сцени переклад: Ігор Костецький)
- Вільям Шекспір: МАКБЕТ; КОРОЛЬ ГЕНРІ IV (переклад: Теодосій Осъмачка)
- Жан Ануй: АНТИГОНА (переклад: Женя Васильківська)
- Поль Кльодель: БЛАГОВІСТЬ МАРІЇ (опрацьований для сцени переклад: Марта Калитовська)
- Т. С. Еліот: ВБИВСТВО У СОБОРІ (переклад: Зенон Тарнавський). Ювілейне видання до 75-річчя автора, з додатком перекладів поем: СПУСТОШЕНА ЗЕМЛЯ; ВЕЛИКОПІСНА СЕРЕДА; ПОДОРОЖ ТРЬОХ МУДРЕЦІВ.
- Ігор Костецький: ТЕАТР ПЕРЕД ТВОЇМ ПОРОГОМ. Три п'єси: СПОКУСИ НЕСВЯТОГО АНТОНА; ВЛИЗНЯТА ЩЕ ЗУСТРІНУТЬСЯ; ДІЙСТВО ПРО ВЕЛИКУ ЛЮДИНУ.
- ДІЙСТВО ПРО КОЖНОГО (переклад: Зенон Тарнавський)
Eurypides: MEDEA (przełożył: St. W. Jankowski)
- Готується до друку
- Торнтон Вайлдер: НАШЕ МІСТЕЧКО (переклад: Зенон Тарнавський)

ВИДАННЯ «НА ГОРІ»
«Світоглядова серія»

*...перемінюйтесь обновленням
вашого розуму...*

Ап. Павло, Рим. 12, 2

Готується до друку

ХРИСТІЯНСТВО У ПЕРЕОМИСЛЕННІ

Вибір розвідок, автори яких

**григорій скворода
вернер гайзенберґ
карл фрідріх фон вайцзекер
п'єр теляр де шарден
леопольд седар сенґор
роберт гавеман**

за різних часів дали поштовх на ґрунті філософії
та точних наук для нового думання
в царинах релігії, знання й моралі

У додатку витяги з соціальної енцикліки
Папи Павла VI «*Populorum progressio*»

ВИДАННЯ «НА ГОРІ»
«Світоглядова серія»

У підготові

про дух літургії

Новаторська розвідка видатного католицького мислителя

романо Ґвардіні

свіжим та оригінальним робом
розкриває внутрішній глузд
ритуального обряду

НАСТУПНЕ ВИДАННЯ «НА ГОРІ»

До 25-ї річниці смерти
великого індійського поета

рабіндраната таґора

перший повний український переклад
головного його ліричного твору

Гітанджалі

здійснили

віра вовк

та

ігор костецький

передмову спеціально
для цього видання
написав

чітта ранджан дас